

SAMARBEJDSKOMITEEN FOR FRED OG SIKKERHED - DKPs FORLÆNGEDE ARM?

Mikkel Steffen Nielsen & Niels Ejgil Trebbien Dybbro

Vejleder: Michael Kjeldsen
Speciale i historie - Institut for Kultur og Identitet - Roskilde Universitet

KOLOFON

SAMARBEJDSKOMITEEN FOR FRED OG SIKKERHED

– DKPs FORLÆNGEDE ARM?

Speciale på historie – Institut for Kultur og Identitet (CUID) – Roskilde Universitet

FORFATTERE:

Mikkel Steffen Nielsen

mikkelsteffenielsen@gmail.com

Niels Ejgil Trebbien Dybbro

nielsejgil@gmail.com

VEJLEDER:

Michael Kjeldsen

LAYOUT:

Marie Dreier & Kopilot.dk

OMFANG:

94 normalsider

INDHOLDSFORTEGNELSE

10	Kapitel 1 - INDLEDNING
11	Problemfelt
12	Problemformulering
13	Operationalisering og afgrænsning af problemstilling
15	Kapitel 2 - HISTORIOGRAFI
16	Fredsbevægelsen i et bevægelsesperspektiv
18	Fredsbevægelsen i et koldkrigsperspektiv
18	DIIS-udredningen
19	PET-kommissionens beretning
20	Den nyeste forskning
22	Kapitel 3 - KILDEMATERIALET
23	Samarbejdskomiteens arkiv
24	DKPs arkiver
24	Centralkomiteens arkiv
24	Forretningsudvalgets arkiv
25	Freds- og solidaritetsudvalgets arkiv
25	Ingmar Wagner og Villum Hansens personarkiver
26	Land og Folks avisarkiv
26	Interview
28	Kapitel 4 - SAMARBEJDSKOMITEEN FOR FRED OG SIKKERHED - DE FØRSTE ÅR
29	Verdensfredsrådets kongres i Moskva – fra tanke til Komite
31	Organisatorisk opbygning, politisk bredde og manglende fokus
33	Fredscentret – en tanke fostret af DKP
35	Opsamling
36	Kapitel 5 - KAMPAGNEN MOD NEUTRONBOMBEN
37	Kampagnens første fase – underskriftsindsamlingen igangsættes
43	Kampagnens anden fase – demonstrationerne i Frederikshavn
46	Opsamling
47	KAPITEL 6 - NATOS DOBBELTBESLUTNING
48	Politisk dødvande
49	Folketingsvalg og begyndende protester
51	Kampagnen mod Atomraketterne

56	Opsamling
57	KAPITEL 7 - AFGHANISTAN OG STORMLØBET MOD SAMARBEJDSKOMITEEN
58	Sovjets tilstedeværelse i Afghanistan – invasion eller intervention?
59	Arbejdsudvalgets behandling af Sovjets invasion i Afghanistan
61	Splittelse på repræsentantskabsmødet
64	Den politiske bredde svækkes
65	Opsamling
66	KAPITEL 8 - NORDEN SOM ATOMVÅBENFRI ZONE
67	Nye initiativer i fredsbevægelsen og stigende interesse fra DKP
71	Norden som Atomvåbenfri Zone – tanken fødes
72	Kampagneforberedelserne
75	Nordisk Fredskonference, Fredsmarch 81 og underskriftsindsamlingen
76	Nordisk Fredskonference
78	Fredsmarch 81 og underskriftsindsamlingen
80	Opsamling
81	KAPITEL 9 - SAMARBEJDSKOMITEEN UNDER PRES IGEN
82	En ulykke kommer sjældent alene
86	DKP strammer grebet om Samarbejdskomiteen
88	Opsamling
89	KAPITEL 10 - KONKLUSION
94	KAPITEL 11 - APPENDIKS
95	Noter
113	Litteraturliste
118	Abstract
119	Formidlingsovervejelser
121	Bilag I: Arkivgrupper på Arbejdsbevægelsens Bibliotek og Arkiv
123	Bilag II: Studieforløbsbeskrivelse
126	Bilag III: Forfattererklæring

SAMARBEJDSKOMITEEN FOR FRED OG SIKKERHED
- DKPs FORLÆNGEDE ARM?

Mikkel Steffen Nielsen & Niels Ejgil Trebbien Dybbro

FORORD

Nærværende specialeafhandling udgør – i al beskedenhed - vores bidrag til koldkrigsforskningen i Danmark, som efter Berlinmurens fald og Sovjetunionens sammenbrud har været omdrejningspunkt for mange diskussioner og politiske slagsmål. Vores indgangsvinkel er en mangeårig interesse for Den Kolde Krig i Danmark, de politiske dilemmaer i samtiden og i særdeleshed de danske kommunisters forsøg på at udbrede sovjetisk politik.

Det siges i almindelighed, at sejrherrene skriver historien. Det er ingen undtagelse i forhold til Sovjetunionen og det kommunistiske samfundssystem, som - med god grund - er blevet kritiseret i skarpe vendinger. Det samme er tilfældet for de kommunister, som i Danmark talte lovprisende om Sovjet. Flere 'gammelkommunister' angrer i dag fortidens synder, men det er væsentligt at nævne, at vores mål ikke er at dømme kommunisterne, men derimod at *forstå* deres handlinger. Med dette for øje begyndte vi at kradse i overfladen, og vi blev hurtigt opmærksomme på, at Danmarks Kommunistiske Parti var involveret i organisationen Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed. Hvad vigtigere var: Vi blev klar over, at eksemplificeringen af DKPs rolle i Komiteen var mangelfuld, og at hidtil ubenyttet kildemateriale på Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv kunne placere os - som historikere - i en helt unik position.

Mere end 10 måneders kildegranskning ligger til grund for vores undersøgelse. Utallige overvejelser, tanker og refleksioner er blevet gjort og et særdeles omfangsrigt kildemateriale er blevet gennemgået i en spændende og til tider frustrerende proces, hvor endemålet har været at tilvejebringe et helstøbt billede af fortiden.

Uden hjælp og støtte fra mennesker med værdifuld viden og indsigt, havde dette speciale ikke været muligt. Vi vil derfor gerne takke medarbejderne på Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, som tålmodigt har bistået os i vores søgen i arkiverne. Dernæst ønsker vi at takke vores tre interviewpersoner Anker Schjerning, Hans Nebel og Carl Rosschou, som i kraft af deres tidligere rolle i Samarbejdskomiteen udgør væsentlige kilder til forståelsen af fortiden. Sidst vil vi gerne takke vores vejleder Michael Kjeldsen, som indsigtfuldt har udfordret vores tænkning og arbejde med nye perspektiver.

God læselyst,
Niels Ejgil Trebbien Dybbro og Mikkel Steffen Nielsen

København, maj 2012.

KAPITEL 1 INDLEDNING

PROBLEMFELT

Den Kolde Krig er en politiseret, højaktuel og konfliktfyldt periode i Danmarkshistorien, der selv i dag skaber splid blandt forskere. Der er i koldkrigsforskningen f.eks. stor uenighed om udlægningen af kommunisternes rolle og indflydelse på dansk politik, hvilket vidner om, at store interesser og følelser står på spil – selv dén dag i dag¹.

Den Kolde Krig (1945-1989)² var en periode, der splittede verden i to: Sovjetunionen og Warszawapagten³ overfor NATO og USA. Ikke nok med at Den Kolde Krig var præget af et anspændt og konfliktfyldt forhold mellem Sovjetunionen og USA, den betød samtidig, at Danmark i kraft af sin geografiske placering var tvunget til at vælge side. Med medlemskabet af NATO i 1949 valgte den socialdemokratiske statsminister Hans Hedtoft at bryde med den danske neutralitetspolitik⁴, og USA blev Danmarks nærmeste allierede. Konsekvensen for kommunisterne var, at deres aktiviteter i Danmark blev overvåget af Politiets Efterretningstjeneste (PET). Det betød tilmed, at der fra politisk side blev diskuteret, hvor og hvordan Sovjetunionen og dens tilhængere kunne påvirke den folkelige opinion – et sted var igennem fredsbevægelserne i Vesteuropa, hvis gennemslagskraft og folkelige opbakning varierede i takt med udviklingen i forholdet mellem Sovjet og USA.

Flere års afspænding blev afløst af en oprustningsperiode fra slutningen af 1970erne og indtil midten af 80erne. I koldkrigsforskningen betegnes denne periode som Den *Anden* Kolde Krig, der i kraft af en række begivenheder forværrede forholdet mellem den amerikanske regering og det sovjetiske styre i Kreml. En række af de mest kontroversielle begivenheder var Sovjetunions opstilling af SS-20-missiler i Østeuropa, præsident Jimmy Carters⁵ beslutning om at producere neutronbomber, NATOs dobbeltbeslutning samt Sovjetunionens invasion i Afghanistan⁶. Disse begivenheder var udslagsgivende for fortsat militær oprustning, hvorfor fredsbevægelserne blomstrede – ikke bare i Danmark, men i hele Vesteuropa – på grund af frygt for at ende i en eventuel raketkrig⁷. Den vesttyske generalsekretær Egon Bahrs karakteristik af oprustningslogikken som *”et symbol på tankens pervertering”*⁸ og daværende statsminister Anker Jørgensens⁹ omtale af neutronbomben for *”djævlens værk”*¹⁰ lagde et gunstigt udgangspunkt for fredsbevægelsens sag, der fik opbakning fra både den offentlige og politiske sfære. Fredsbevægelsen anvendte paroler som *”Vuggen består, men dit barn forgår!”*¹¹ til at mobilisere opinionen på tværs af politisk tilhørsforhold.

Styret i Kreml fulgte med stor interesse fredsbevægelsernes opblomstring. Det blev gjort, fordi fredsbevægelserne fra kommunistisk side blev betragtet som fora, hvor der kunne mobiliseres folkelige protester mod oprustningsinitiativerne fra USA og NATO. Sovjetunionen forsøgte med Bresjnev i spidsen at profilere sig som fredens beskytter,

og der blev agiteret for nedrustning og afmilitarisering – og i denne proces var fredsbevægelserne i Europa et væsentligt strategisk redskab til at udbrede de paroler, som kom fra Sovjetunionen¹². Gennem de vesteuropæiske kommunistiske partier, herunder Danmarks Kommunistiske Parti (DKP)¹³, forsøgte den sovjetiske Centralkomite at påvirke og styre fredsbevægelserne. Denne udvikling medførte en opdeling i dét, man siden har kaldt den afhængige og uafhængige del af fredsbevægelsen¹⁴. Således kunne selv ikke fredsbevægelsen i Danmark undgå at blive indlemmet i Den Anden Kolde Krigs magtspil.

Den fredsorganisation, der stod i centrum af fredsbevægelsen i Danmark i slutningen af 1970'erne og starten af 80'erne, var Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed¹⁵, som blev etableret den 25. februar 1974 med et ønske om at fremme fred og nedrustning gennem et bredt tværpolitisk samarbejde¹⁶. De første år levede Samarbejdskomiteen en stille tilværelse, indtil den i perioden 1977-1982 blev den mest indflydelsesrige og omdiskuterede aktør i den danske fredsbevægelse. I kampagnerne mod Neutronbomben i 1977 og NATOs dobbeltbeslutning i 1979 oplevede Komiteen stor folkelig opbakning¹⁷, hvorimod tilslutningen smuldrede med Sovjetunionens invasion i Afghanistan i 1979, med en russisk ubåds grundstødning i den svenske skærgård i 1981 og med krigsretstilstandens indførelse i Polen samme år. Det skyldtes i høj grad organisationens håndtering af sagerne, hvor en manglende afstandtagen betød, at den blev betragtet som en samlende kraft i den afhængige del af fredsbevægelsen og blev kritiseret for at være en kommunistisk frontorganisation¹⁸ og et talerør for prosovjetisk propaganda. Denne karakteristisk er blevet gentaget i den senere koldkrigsforskning¹⁹. En anden flittigt anvendt betegnelse er 'nyttige idioter', som blev brugt om medlemmer og politiske tilhængere af Samarbejdskomiteen, som ikke umiddelbart havde et tilhørsforhold til kommunisterne, men som grundet DKPs indflydelse i Samarbejdskomiteen blev beskyldt for at gå kommunisternes ærinde.

Der er ingen tvivl om, at flere DKP-medlemmer var aktive nøglepersoner i Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed, men hvilke motiver lå bag DKPs engagement i Komiteen, og hvor og hvordan ses det, at DKP forsøgte at påvirke Samarbejdskomiteen?

PROBLEMFORMULERING

På baggrund af ovenstående overvejelser ønsker vi i nærværende specialeafhandling²⁰ at undersøge følgende problemstilling:

Hvilken organisatorisk, økonomisk og politisk rolle spillede DKP i perioden 1973-1982 i Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed, og hvad ønskede DKP at opnå med deres engagement?

OPERATIONALISERING OG AFGRÆNSNING AF PROBLEMSTILLING

Den valgte problemformulering betyder, at vi bevidst betragter Samarbejdskomiteens udvikling i lyset af kommunistisk påvirkning. Det fjerner i nogen grad fokus fra spørgsmålet om, hvorvidt kommunisterne havde en finger med i spillet, til at dreje sig om, hvor og hvordan denne påvirkning fandt sted, og omfanget af påvirkningen.

I bestræbelserne på at undersøge DKPs rolle i Samarbejdskomiteen har vi valgt tre perspektiver²¹ - et organisatorisk, et økonomisk og et politisk – som samlet giver et indblik i, og en forståelse af, hvordan DKP forsøgte at udøve sin magt.

I forhold til DKPs økonomiske rolle i Samarbejdskomiteen undersøger vi de finansielle aspekter, dvs. om DKP støttede Samarbejdskomiteen økonomisk igennem lån – eller om DKP-penge var involveret i forhold til personale, lokaler, kampagnemateriale etc. I forhold til det organisatoriske aspekt ønsker vi først og fremmest at undersøge, hvordan Samarbejdskomiteen var opbygget, hvor beslutningerne blev taget, og hvilke personer der sad i de beslutningstagende organer i både Samarbejdskomiteen og DKP. Ved denne fremgangsmåde, hvor vi ser på personcirkler, bliver vi i stand at skabe et billede af, hvilke personer der tog initiativerne, og hvem der formede politikken? Dernæst ønsker vi at undersøge, hvem der organiserede og udførte de kampagner, som Samarbejdskomiteen var involveret i?

DKPs politiske rolle undersøges til dels med udgangspunkt i de to foregående spørgsmål, men et andet væsentligt element er en analyse af Samarbejdskomiteens officielle politikker, som kom til udtryk igennem f.eks. pressemeddelelser og paroler i kampagner. Omvendt er det også væsentligt at undersøge interne diskussioner, som foregik på møder i ledelsen og i de forskellige udvalg i DKP og i Samarbejdskomiteen.

Sideløbende med ovenstående undersøgelse er det interessant at vurdere, hvorfor DKP umiddelbart ønskede at engagere sig i Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed. Denne vinkel anvendes som en supplerende analytisk betragtning, der kan underbygge og forklare årsagerne bag DKPs økonomiske, organisatoriske og politiske engagement i Komiteen.

I specialeafhandlingen har vi foretaget en række afgrænsninger, som skal sikre en fokuseret besvarelse af ovenstående problemstilling. Først og fremmest er vores valg af perioden 1973-1982 en naturlig tidsmæssig afgrænsning, der er funderet i en række internationale begivenheder, som skaber rammerne for historien om Samarbejdskomiteen og DKP. Årsagen til, at den historiske undersøgelse starter i 1973 er, at Den Kolde Krig var præget af afspænding eksemplificeret med Leonid Brezjnevs²² tale på Verdensfredskongressens møde i Moskva den 29. oktober samme år. I kølvandet på Brezjnevs tale om fred opstod fredsorganisationer i flere europæiske lande, herunder Samarbejdskomiteen i Danmark.

Undersøgelsens slutpunkt, overgangen til 1982, falder naturligt sammen med to internationale begivenheder, der medførte, at klimaet mellem de to stormagter blev uforsonligt og fastlåst. De to begivenheder, ubådsaffæren i den svenske skærgård og krigsretstilstanden i Polen, fik ud over de internationale konsekvenser alvorlige følger for Samarbejdskomiteen. Komiteens politiske håndtering af begivenhederne medførte en så alvorlig kritik, at Komiteen reelt blev sat uden for politisk indflydelse. 82 var samtidig det år, hvor Den Anden Kolde Krig nåede sit absolutte frysepunkt – specielt foranlediget af Ronald Reagans²³ nye konfrontatoriske retorik, som forstærkede den negative stemning mod kommunisterne og begrænsede Komiteens handlemuligheder.

Perioden dækker således årene fra Samarbejdskomiteens etablering indtil det politiske opbrud i begyndelsen af 1980erne.

Udover den ovennævnte tidsmæssige afgrænsning har vi valgt at afgrænse os fra en undersøgelse af de lokale forgreninger af Samarbejdskomiteen, som ellers voksede frem i slutningen af 1970erne og starten af 80erne. Dette valg er truffet for at sikre en præcis og fokuseret besvarelse af vores problemformulering, da vi undersøger Komiteens øverste politiske og organisatoriske niveau dvs. repræsentantskabet, arbejdsudvalget, præsidium, styrelsen og sekretariatet, hvor de politiske retningslinjer blev besluttet og udstukket. Derudover berører det historiske kildemateriale kun sporadisk lokalafdelingernes aktiviteter og diskussioner. Vi mener derfor, at vi benytter kildematerialet fra Samarbejdskomiteens arkiv, hvor det har forklaringskraft. Omvendt er vi ikke blinde for lokalafdelingernes betydning, hvilket allerede behandles af den eksisterende forskning^h. Ovenstående afgrænsninger er således valgt for at nærværende afhandling på bedst mulige måde besvarer den opstillede problemstilling.

KAPITEL 2 HISTORIOGRAFI

Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed har tidligere været genstand for undersøgelser i den videnskabelige litteratur om den danske fredsbevægelse i 1970erne og 80erne og sovjetisk påvirkning. Alligevel skal det bemærkes, at der ikke tidligere har været udarbejdet et selvstændigt værk om Komiteen. Det er væsentligt at fremhæve, at forskningen om Samarbejdskomiteen har været præget af en dikotomisk opfattelse af dens rolle som *enten* fredsbevægelse *eller* dækorganisation for sovjetiske interesser. Denne opdeling i to lejre med divergerende genstandsfelter (fredsbevægelsen kontra Østblokkens påvirkningspolitik) er samtidig et udtryk for, at der i forskningen er åbenlyse forskelligartede opfattelser af Samarbejdskomiteens rolle i Danmark under Den Kolde Krig. De forskellige opfattelser afspejles uundgåeligt i perspektivet, der anlægges, analytisk tilgang, kildemateriale og konklusion. Senest har Anne-Mette Anker Hansen, der over en årrække var tilknyttet Center for Koldkrigsforskning, påpeget problemerne ved denne opdeling, og hun forsøger selv at træde ud af dikotomien i artiklen *Norden som Atomvåbenfri Zone*²⁵.

I nedenstående skildrer vi forskningen i et historisk kronologisk forløb, og vi fremhæver karakteristika ved de enkelte bidrag til forskningen om Samarbejdskomiteen. Den historiografiske gennemgang foretages med henblik på at kunne vurdere og positionere vores undersøgelse i konklusionen. Derudover vil vi løbende - i noter og opsamlinger - fremhæve, hvordan vores undersøgelse bidrager til delelementer af forskningens behandling af Samarbejdskomiteen.

FREDSBEVÆGELSEN I ET BEVÆGELSESPERSPEKTIV

De første væsentligste bidrag til den videnskabelige fremstilling om Samarbejdskomiteen og dens rolle i koldkrigsperioden er pionerarbejdet i *Politik fra Neden* fra 1992 af Judith Winther²⁶ og *Sære Alliancer – Politiske bevægelser i efterkrigstidens Danmark* fra 1997 af Søren Hein Rasmussen²⁷. *Politik fra Neden* og *Sære Alliancer* har det tilfælles, at deres primære analysefelt er fredsbevægelsen – og andre protestbevægelser. Dette bevægelsesperspektiv betyder, at de betragter protestbevægelserne som forandringsskabende. Det er samtidig væsentligt at fremhæve, at de nævnte værker er skrevet efter Den Kolde Krigs ophør, og at Komiteen allerede blev behandlet i sin samtid, om end kun ganske sporadisk²⁸.

Hvor Søren Hein Rasmussens behandling af Samarbejdskomiteen er en del af en større undersøgelse af fredsbevægelsernes fremkomst og udvikling fra Anden Verdenskrigs afslutning og frem til Den Kolde Krigs afslutning, fokuserer Judith Winther på en karakteristik af 80ernes fredsbevægelse. Judith Winther har i modsætning til Søren Hein Rasmussen ikke en dybdegående og sammenhængende fremstilling af Samarbejdskomiteen. Det betyder, at vi herunder vælger at fokusere på *Sære Alliancer*, hvor Komite-

ens udvikling, organisatoriske opbygning og kampagner fremstilles i et tidsmæssigt kronologisk forløb. Det er Søren Hein Rasmussens ambition i *Sære Alliancer* at udlede en større fortælling om fredsbevægelserne i efterkrigstiden, hvilket i høj grad minder om samfundsvidenskabernes teoretiske betragtninger om sociale bevægelser og græsrods mobilisering.

En meget væsentlig betragtning, som Søren Hein Rasmussen fremsætter i *Sære Alliancer*, og som adskiller hans forskning fra nyere forskning, er i forhold til kommunisternes rolle i Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed. Søren Hein Rasmussen mener, at samtidens kritik af Samarbejdskomiteen som værende en kommunistisk dækorganisation ikke var rimelig, eftersom Samarbejdskomiteen var en meget bred organisation, hvor f.eks. Det Radikale Venstre havde en væsentlig indflydelse på den førte politik²⁹. Det er nærliggende at tro, at Søren Hein Rasmussens tidligere engagement i DKP og Samarbejdskomiteen har influeret på dette syn.

Søren Hein Rasmussen bygger sine analyser på hovedsageligt offentligt tilgængelige kilder, herunder avisartikler, pjecer, debatindlæg, og interviews med tidligere fremtrædende medlemmer i Samarbejdskomiteen. Han har ikke haft adgang til Samarbejdskomiteens arkiv³⁰, og derfor ikke indsigt i de interne diskussioner omkring de væsentligste begivenheder i Samarbejdskomiteens historie³¹. Alligevel må det bemærkes, at Søren Hein Rasmussen har skrevet et gennearbejdet historisk værk, som den nyere forskning flittigt anvender. Der er derfor ikke mange, der betvivler Søren Hein Rasmussens metodiske arbejde, men i stedet rettes kritikken mod Rasmussens manglende belysning af fredsbevægelsens påvirkning fra Sovjet og de øvrige Warszawapagtlande. I forhold til denne kritik må man stadig holde sig for øje, at Søren Hein Rasmussen har fokus på at forstå fredsbevægelsen - dens opblomstring og nedgang - i modsætning til de næste forskningsbidrag, hvor Samarbejdskomiteen ses i lyset af Sovjetunionens påvirkningspolitik.

Sære Alliancer blev anmeldt af politolog Jørgen Goul Andersen³² og historiker Henrik S. Nissen³³ kort efter udgivelsen, og Goul Andersen fremhæver, at *Sære Alliancer* vil være "*blandt standardreferencerne for historikere, sociologer og politologer en rum tid fremover*"³⁴. På trods af denne rosede kommentar har Goul Andersen også kritik i forhold til Rasmussens betoning af den sociologiske teori på bekostning af politologiske teorier, som påpeger, at græsrodsaktivisme "*giver de politiske tabere en supplerende mulighed, især i sager, hvor deres appel rækker bredere*". Endvidere mener Jørgen Goul Andersen, at *Sære Alliancer* mangler en belysning af kommunisternes incitament til at påvirke folkebevægelserne.

FREDBEVÆGELSEN I ET KOLDKRIGSPERSPEKTIV

I det nye årtusinde blussede koldkrigsdebatten blandt andet op i forlængelse af DIIS-udredningen fra 2005 *Danmark under den kolde krig* (bind 1-4)³⁵ og PET-kommissionens beretning fra 2009 (bind 1-15)³⁶. Både DIIS-udredningen og PET-kommissionens beretning har præget diskursen i de senere års koldkrigsforskning; men de har samtidig begge været genstand for kritik. Fælles for værkerne er, at de overordnet undersøger, hvordan Danmark blev påvirket af Østblokken under Den Kolde Krig. Denne forskningstilgang forsøger at forstå og vurdere datidens fjende- og trusselsbillede ud fra en vestlig observans. I modsætning til det tidligere nævnte bevægelsesperspektiv er der både i DIIS-udredningen og PET-kommissionen en tendens til at negligere fredsbevægelsens egne initiativer - i værkernes forsøg på finde kommunistisk styring. Begge værker behandler Samarbejdskomiteen, om end PET-kommissionen i bind 10 *PETs overvågning af protestbevægelser 1945-1989* har gennemført den mest udførlige undersøgelse af Samarbejdskomiteen.

DIIS-UDREDNINGEN

DIIS-udredningen fra 2005, der var ventet med spænding, er en omfattende udredning om Danmarks sikkerhedspolitiske situation under Den Kolde Krig. Udredningen var bestilt af Folketinget i 2000, og det var først Dansk Udenrigspolitisk Institut (DUPI) og sidenhen Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS), der forestod den omfattende undersøgelse. Af særlig interesse i forhold Samarbejdskomiteen kan det fremhæves, at DIIS-udredningen bl.a. skulle undersøge *”Warszawapagtlandenes forsøg på at opnå direkte eller indirekte indflydelse på formuleringen af Danmarks sikkerhedspolitik, herunder gennem danske partier og organisationer m.v.”*³⁷.

Modtagelsen af DIIS-udredningen var meget blandet, og en heftig diskussion og kritik fulgte i kølvandet³⁸. På trods af kritikken må det fremhæves, at DIIS-udredningen er det hidtil mest omfattende værk om Danmark under Den Kolde Krig og bygger på et omfattende arkiv- og kildestudie³⁹.

DIIS-udredningen er første fremstilling, efter *Sære Alliancer*, der indgående har arbejdet med Samarbejdskomiteen i deres undersøgelser. Både bind 2 *Detente 1963-1978* og bind 3 *Sidste fase af den kolde krig 1979-1991* analyserer og vurderer aspekter ved Samarbejdskomiteens rolle, om end især bind 3 under afsnittet *Østlige aktiviteter rettet mod Danmark 1979-1991*⁴⁰ har et selvstændigt afsnit om Samarbejdskomiteen på fire sider. I forhold til anvendt kildemateriale adskiller DIIS-udredningen sig betragteligt fra *Sære Alliancer*, og det skyldes især, at fokus i DIIS-udredningen er på Østblokkens strategier og kampagner rettet mod den danske fredsbevægelse. DIIS-udredningens fremstilling af Samarbejdsko-

miteen benytter især Søren Hein Rasmussens *Sære Alliancer* samt enkelte kilder fra DKPs arkiv (cirkulærer, mødereferater, korrespondance etc.) og arkivet i det tidligere DDR, Stiftung der Parteien und Massenorganisationen der DDR im Bundesarchiv (SAMPO).

Det fremgår med al tydelighed i DIIS-udredningen, at Samarbejdskomiteen betragtes som Sovjet-kommunistisk domineret, men samtidig fremhæves det, at den *”ikke i samme grad som venskabsforeningerne var under direkte kontrol fra DKPs side”*⁴¹. Alligevel fremhæver DIIS med udgangspunkt i kilder fra FE og PET, at Samarbejdskomiteen var DKPs og østbloklandenes vigtigste middel til at styre freds- og protestaktiviteterne i Danmark⁴². Kildegrundlaget fra DDR tilvejebringer endvidere en interessant betragtning om, hvordan f.eks. DDR-ambassaden karakteriserer og vurderer DKPs engagement i Samarbejdskomiteen:

*”DKP er såvel inden for som uden for Komiteen den mest konsekvente repræsentant for fredspolitikken ... Det kommunistiske partis arbejde med offentligheden foregår primært gennem Samarbejdskomiteen. Under hensyntagen til den samlede bevægelses interesse i propaganda, der er virksom over for brede dele af befolkningen, der er grundlæggende antikommunistisk indstillet, er det partiets taktik ved hjælp af en fleksibel men principfast optræden at forhindre indtrykket af dominans af komiteen”*⁴³

PET-KOMMISSIONENS BERETNING

PET-kommissionens beretning fra 2009 udgør det andet omfattende værk (16 bind) om koldkrigsperioden i Danmark i det nye årtusinde – i dette tilfælde med udgangspunkt i en *”undersøgelse af politiets efterretningsvirksomhed på det politiske område og af de aktiviteter, der var baggrunden for denne virksomhed”*⁴⁴. PET-kommissionen blev nedsat ved lov i 1999, og formålet var at undersøge *”politiets efterretningsvirksomhed i forhold til politiske partier, faglige konflikter og politisk-ideologisk prægede grupperinger og bevægelser i Danmark”* i perioden 1945-1989⁴⁵.

PET-kommissionen behandler i større eller mindre omfang Samarbejdskomiteen i to bind: *PETs overvågning af Danmarks Kommunistiske Parti 1945-1989* bind 6 og *PETs overvågning af protestbevægelser 1945-1989* bind 10. I bind 6 under afsnittet *DKP og fredsbevægelserne* påpeges det, at DKPs vigtigste talerør ifølge PET var Samarbejdskomiteen, og ellers indeholder afsnittet PETs vurderinger af DKPs forhold til og engagement i Samarbejdskomiteen. I denne forbindelse er det værd at bemærke, at afsnittet udelukkende bygger på emnesager og sagsakter fra PETs arkiv⁴⁶. Bind 10 indeholder derimod en undersøgelse af PETs overvågning af politisk-ideologisk prægede grupperinger og bevægelser i Danmark, herunder Samarbejdskomiteen, og under afsnittet *Fredsbevægelser 1950-1989* benyttes over 40 sider til at undersøge Samarbejdskomiteen⁴⁷ i en

mere tilbundsgående fremstilling. Samarbejdskomiteen var siden etableringen i PETs søgelys. Det påpeges i PET-kommissionens beretning, at Politiets Efterretningstjeneste betragtede Samarbejdskomiteen som en frontorganisation siden 1980, hvilket i høj grad er i overensstemmelse med DIIS' konklusion⁴⁸. Det kan skyldes sammenfald i det kildemæssige grundlag.

Kildegrundlaget i bind 10 er udover PETs egne kilder og offentligt tilgængeligt materiale, herunder avisartikler og tryksager, endnu engang *Sære Alliancer*, især i de første år efter etableringen i 1974, inden PET intensivere deres overvågning. PET-kommissionen har ikke anvendt materiale fra det overvågede miljø. Det skyldes både manglende tilgængelighed, og at de vurderer, at f.eks. Søren Hein Rasmussen i *Sære Alliancer* redegør for miljøernes historie på baggrund af miljøernes egne arkiver. Det er bare ikke tilfældet i forhold til Samarbejdskomiteen, hvor Søren Hein Rasmussen ikke havde adgang til Samarbejdskomiteens arkiv.

Både DIIS-udredningen og PET-kommissionen bygger deres akademiske fremstillinger på kilder fra PETs arkiv. I forhold til brugen af PET-kilder gør DIIS en væsentlig vurdering, som fortæller udgangspunktet for PETs arbejde under Den Kolde Krig:

*"... det bør erindres, at de danske tjenester og i særdeleshed PET netop havde til opgave at opklare og advare mod østlig infiltration. Denne grundlæggende funktion og fokus på konspirativ virksomhed fremmede et syn, hvor risiko stod i forgrunden. Når den østlige påvirkning indtog en særlig fremtrædende plads i efterretningsarbejdet, var det derfor ikke nødvendigvis udtryk for, at påvirkningen i det samlede politiske billede var markant, endsiges dominerende, men blot at tjenesterne var opmærksomme på alt, hvad de tolkede som faresignaler"*⁴⁹

PET var derfor styret af følgende problemstilling: Hvor kan vi se østlig påvirkning? En overordnet betragtning om DIIS-udredningen og PET-kommissionens beretning er, at DIIS havde til opgave at udarbejde et breddeværk om den sikkerhedspolitiske situation i Danmark under Den Kolde Krig, hvorimod PET-kommissionen undersøgte Politiets Efterretningstjenestens arbejde. DIIS-udredningen og PET-kommissionens beretning indeholder interessante og kildemæssigt velfunderede oplysninger om Samarbejdskomiteen.

DEN NYESTE FORSKNING

De senest publicerede fremstillinger, hvori Samarbejdskomiteen er omtalt, er Koldkrigsleksikonet *Den Kolde Krig og Danmark*⁵⁰ og artiklen *Norden som Atomvåbenfri Zone* af Anne-Mette Anker Hansen⁵¹, begge fra 2011. I *Den Kolde Krig og Danmark* beskrives Samarbejdskomiteen som en *"prosovjetisk fredsbevægelse i 1970erne og 1980erne"*⁵², hvil-

ket gentages af Anne-Mette Anker Hansen: *"I Danmark eksisterede der en kommunistisk domineret fredsorganisation, Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed"*⁵³. Anne-Mette Anker Hansen arbejdede i en årrække på Center for Koldkrigsforskning og varetog undersøgelsen af fredsbevægelserne under Den Kolde Krig. Ud over at hun som tidligere nævnt forsøger at undgå koldkrigsdikotomien i sin artikel⁵⁴, konkluderer hun, at man både kan forstå fredsbevægelsens fremkomst som en protestbevægelse mod oprustningen, men også som en konsekvens af den sovjetiske påvirkningspolitik, hvor det ene perspektiv ikke udelukker det andet. Anne-Mette Anker Hansen benytter i modsætning til DIIS-udredningen og PET-kommissionen Samarbejdskomiteens eget arkiv, om end det kun drejer sig om to kilder, og Bukovskij Arkivet i Moskva. Det bliver gjort for at vurdere, hvordan Sovjetunionen påvirkede fredsbevægelsen i Danmark i forbindelse med kampagnen Norden som Atomvåbenfri Zone i 1981.

Endnu ikke publiceret forskning, hvori Samarbejdskomiteen indgår, er udarbejdet på Center for Koldkrigsforskning, som blev oprettet ved en folketingsbevilling i 2006. Centret mangler stadig at få tilladelse til at udgive deres omfangsrige og omdiskuterede værk på ca. 1000 sider, da flere kilder mangler at blive afklassificeret. Centret var under ledelse af historikeren Bent Jensen, som skarpt har kritiseret DIIS-udredningen og PET-kommissionens beretning. Centret skulle udføre en *"fri og bred forsknings- og formidlingsindsats vedrørende Danmark under Den Kolde Krig"*, og vi ved, at Samarbejdskomiteen har været genstand for undersøgelser⁵⁵, men vi ved ikke, hvor omfangsrig undersøgelsen af Komiteen vil blive i det kommende værk, som formodentlig vil blive publiceret i efteråret 2012⁵⁶.

KAPITEL 3 KILDEMATERIALET

Nærværende afhandling bygger på et omfangsrigt og forskelligartet kildemateriale. I det følgende vurderer vi styrker og svagheder ved de enkelte arkivgrupper og reflekterer kritisk over brugen af interview som historisk kilde.

SAMARBEJDSKOMITEENS ARKIV

Samarbejdskomiteens omfangsrige arkiv, der endnu ikke har været genstand for en større gennemarbejdning, udgør den største del af denne afhandlings kildemæssige grundlag. Anne Mette Anker-Hansen er den eneste forsker, der tidligere har benyttet sig af arkivet. Ud af arkivets 54 arkivkasser, der hver indeholder ca. 400 siders kildemateriale, har Anne-Mette Anker Hansen benyttet sig af blot to kilder i hendes artikel om *Norden som Atomvåbenfri Zone*. Derfor må nærværende afhandling ses som værende den første egentlige gennemarbejdning af hele arkivmaterialet.

Materialet, der er indsamlet fra Samarbejdskomiteens hovedkontor i København og afleveret til Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv i 2005, består af forskellige skriftlige kildetyper. På den ene side en række interne skrivelser såsom mødeprotokoller, daglige noter, arbejdsprogrammer, brevvekslinger og formandens personlige arkiver, på den anden side materiale af offentlig karakter såsom pressemeddelelser, kampagneinformationer, udtalelser til ministre osv. En styrke ved at anvende dette arkivmateriale i forhold til vores valgte problemformulering er, at det samlet giver et indblik i Komiteens interne forhold.

Materialets forskellighed stiller krav til brugen af kildekritiske refleksioner, da indholdet ofte tjener forskellige formål, afhængigt af om kilderne tjener et internt eller eksternt formål i organisationen. Personsammenfaldet i f.eks. Samarbejdskomiteens arbejdsudvalg og DKPs freds- og solidaritetsudvalg stiller krav til løbende at vurdere, i hvilke fora den enkelte skrivelse er udarbejdet. Omvendt er det væsentligt at holde sig for øje, at de interne referater, protokoller, noter osv. ikke nødvendigvis udgør et fyldestgørende billede af f.eks. diskussionerne internt i organisationen. Endvidere er det muligt, at den nedskrevne kilde har et bestemt sigte og/eller er udarbejdet med viden om, at følsomme informationer kan skade organisationen, hvis de havner hos de forkerte personer. Der er samtidig en risiko for, at dele af Samarbejdskomiteens arkiv er gået tabt/fjernet i gennem årene, inden det blev overdraget til Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv. Disse metodiske overvejelser er løbende blevet foretaget i processen fra kildemateriale til de historiske slutninger.

Se bilag I for liste over gennemgåede arkivkasser i Samarbejdskomiteens arkiv.

DKPs ARKIV

DKPs omfangsrige arkiv på i alt 737 arkivkasser har i modsætning til Samarbejdskomiteens arkiv været underlagt en del studier. Arkivet består primært af det materiale, der blevet overdraget til Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv i årene 1989-90, hvor partiet fraflyttede deres lokaler i Dronningens Tværgade i indre København. Mange, specielt journalister, har søgt om adgang til partiets materiale, men denne adgang er blevet af brug i forskningsøjemed, hvilket har medført en vis polemisk omtale i pressen. Det fremgår dog, at både Søren Hein Rasmussen og DIIS har haft adgang til arkivet, selvom arkivmaterialet ikke indtager en nævneværdig placering i deres behandling af fredsbevægelsen og Samarbejdskomiteen. Kilderne fra DKPs arkiv skal underlægges samme kildekritiske overvejelser som skitseret i det foregående afsnit. Ligeledes indeholder DKPs arkiv kildemateriale til forståelsen af partiets indre liv.

Se bilag I for liste over gennemgåede arkivkasser i DKP fra Centralkomiteen, forretningsudvalget samt freds- og solidaritetsudvalget.

CENTRALKOMITEEN

Centralkomiteen var formelt set det øverste beslutningsorgan i DKP mellem Partikongresserne, som blev afholdt hver tredje eller fjerde år. På kongressen blev Centralkomiteens 25 medlemmer valgt⁵⁷. Centralkomiteens funktion var at udstikke de overordnede politiske retningslinjer for partiet samt at vælge medlemssammensætninger i DKPs forskellige udvalg og sekretariater, som skulle varetage det daglige politiske og organisatoriske arbejde. Derfor kan Centralkomiteens arkivmateriale give et indblik i den politiske dagsorden. Centralkomitemøderne udgjorde et forum, hvor de enkelte udvalg fremlagde deres beretninger, som efterfølgende skulle godkendes af medlemmerne, mens de politiske diskussioner i praksis foregik i de enkelte udvalg. Politiken blev derfor udformet af de enkelte udvalg og dernæst godkendt af Centralkomiteen. Omfanget af denne arkivgruppe er 44 kasser. Men afhandlingens afgrænsning af tidsperioden gør, at omfanget kan indskrænkes til 8 arkivkasser, der inddrages i undersøgelsen. Arkivmaterialet består af forskellige nedskrevne protokoller, mødeskrifter og referater.

FORRETNINGSUDVALGET

Forretningsudvalget var partiets vigtigste politiske kontor. Arkivet giver et indblik i det daglige arbejde, hvor mange væsentlige politiske og organisatoriske beslutninger blev truffet – beslutninger, som havde relevans for hele den øvrige partiorganisation. DKPs

udvalgsarbejde blev fremlagt og diskuteret i forretningsudvalget, inden det eventuelt blev forelagt Centralkomiteen.

Væsentlige beslutninger i forhold til Samarbejdskomiteen blev truffet i forretningsudvalget, efter at store dele af forarbejdet var sket i freds- og solidaritetsudvalget. Denne del af DKPs arkiv har et omfang på 22 arkivkasser, hvoraf to har særlig relevans for nærværende undersøgelse af DKPs engagement i fredsarbejdet. Arkivmaterialet består primært af beslutningsreferater.

FREDS- OG SOLIDARITETSUDVALGET

Freds- og solidaritetsudvalgets arkivgruppe indeholder et oplagt kildemateriale til at undersøge DKPs syn på Samarbejdskomiteen. Materialet fra freds- og solidaritetsudvalget, der har et omfang på 25 arkivkasser, stammer fra perioden 1969-1990, selv om udvalgets historie går længere tilbage. Materialet stammer primært fra freds- og solidaritetssekretær Anker Schjernings kontor. DKPs intensivering i fredsaktiviteterne under Den Anden Kolde Krig afspejles i arkivets omfangsrige materiale fra netop denne periode, og størstedelen af kildematerialet består af interessante interne mødeprotokoller og referater, der indeholder væsentlige vurderinger af Samarbejdskomiteens virke. Derudover findes der også skriftlige korrespondancer mellem DKP-medlemmer og medlemmer af Samarbejdskomiteen, DDRs ambassade i Danmark, forskellige fagforeningsledere, fredsorganisationer i Warszawapagtlandene mm., der er værdifulde kilder til forståelsen af DKPs fredsarbejde.

INGMAR WAGNER OG VILLUM HANSENS PERSONARKIVER

Ingmar Wagner og Villum Hansen varetog forskellige betydningsfulde positioner i Samarbejdskomiteen og DKP. Kildematerialet i personarkiverne kan derfor give en væsentlig indsigt i deres syn på fredssagen og Samarbejdskomiteens rolle – især som de kommer til udtryk i beretninger, notater etc. Ingmar Wagner var præsidiemedlem i Samarbejdskomiteen, men hovedvægten af hans arbejde blev lagt i DKP, hvor han varetog forskellige poster. Udover medlemskabet i det betydningsfulde forretningsudvalg, var han formand i både freds- og solidaritetsudvalget samt Landsforeningen til samvirke mellem Danmark-Sovjetunionen (Landsforeningen), der var kendt som en kommunistisk frontorganisation⁵⁸. Ingmar Wagner varetog forbindelsen til de øvrige fredsorganisationer i landene i Warszawapagten og havde den direkte kontakt til Sovjetstyret. Ingmar Wagners arkiv har et omfang af fire arkivkasser, hvoraf én arkivkasse særligt knytter sig til hans aktiviteter i fredssagen.

Villum Hansen overtog formandsposten i Samarbejdskomiteen efter Hans Nebel i 1980 og havde forinden været en del af arbejdsudvalget. Villum Hansen, der var partiløs, men havde sin politiske opvækst i Danmarks Kommunistiske Ungdom (DKU), blev formand i en periode, hvor Samarbejdskomiteen var under pres. Hans personlige arkiv dækker fire arkivkasser, hvoraf kun to har særlig relevans for nærværende afhandling.

Se bilag I for en liste over gennemgåede arkivkasser i Ingmar Wagner og Villum Hansens personarkiver.

LAND OG FOLKS AVISARKIV

Land og Folk var DKPs partiavis og derfor kendt som talerør for partiets politikker. Avisen blev udarbejdet af en redaktion bestående af DKP-erklærede tilhængere, og læserskaren var især partiets medlemmer og sympatisører på den politiske venstrefløj. I kraft af Land og Folks tilhørsforhold til DKP, udgør avisen – ledere og artikler - et vigtigt kildemateriale til at forstå DKPs syn på fredssagen i almindelighed og Samarbejdskomiteen i særdeleshed. Det er interessant at anvende Land og Folk til at undersøge sammenfald mellem DKPs synspunkter og de synspunkter, som Samarbejdskomiteen fremsatte – og i forlængelse heraf vurdere, om DKPs holdninger havde indflydelse på Samarbejdskomiteens handlinger. Vi har gennemgået Land og Folk i perioden 1973-1982, med særlig fokus på de væsentligste begivenheder i Samarbejdskomiteens historie, og vi inddrager momentvis artikler som et udtryk for DKPs holdninger.

INTERVIEW

Afhandlingens genstandsfelt er placeret i samtidshistorien, og det giver os en unik mulighed for at søge viden og informationer hos personer, der var centralt placeret i Samarbejdskomiteen og DKP.

Ved at interviewe Anker Schjerning⁵⁹, Hans Nebel⁶⁰ og Carl Rosschou⁶¹ tilvejebringes et væsentligt kildemæssigt bidrag til historien om DKPs rolle i Samarbejdskomiteen. Brugen af interview som historisk kilde har både fordele og ulemper. Fordelene er, at interview kan nuancere historien (opstille årsagsforklaringer), udfylde hullerne som vores skriftlige kilder efterlader, og samtidig kan vi få et retrospektivt syn på fortiden. Ulempen er, at interviewpersonerne kan glemme, hvad der skete og hvorfor, eller bevidst forsøge at ændre udlægningen af historien.

Udover at vi har valgt de tre personer på grundlag af deres centrale, men forskellige funktioner i Komiteen og DKP, var det vores tanke at inddrage Hans Nebel på baggrund af, at han ikke var DKP-medlem i modsætning til Anker Schjerning og Carl Rosschou.

Historiske interview frembringer nye førstehåndskilder, men samtidig opstår der en række problemer, der er væsentlige at holde sig for øje, når interviewpersonerne fortæller om begivenheder, som i dette tilfælde ligger mere end 30 år tilbage i tiden. Da vi skulle gennemføre vores interview, dvs. skrive en interviewguide, interviewe informanterne og benytte de tre interviews i den skriftlige fremstilling, lod vi os inspirere af Henning Poulsens tanker i artiklen *Om samtidshistorisk intervjuning*⁶². Henning Poulsen mener, at interviewer gennem bevidstgørelse af problematikkerne, der knytter sig til det historiske interview samt gennem en række interviewregler, kan højne kildeværdien af interviewet.

Den historiske interviewform bygger på tre runder, hvor interviewpersonen af flere omgange bliver bedt om at skildre historien. I første interviewrunde bør interviewer afholde sig fra at blande sig i informantens skildring af hændelsesforløbet, da påvirkningen vil nedsætte den historiske værdi. I anden runde skal interviewer bede informanten om at uddybe emner, spørgsmål eller 'huller' i fortællingen, som informanten ikke beskrev i første interviewrunde. Den afsluttende interviewrunde benyttes til at konfrontere informanten med spørgsmål og emner, som denne bevidst eller ubevidst har undladt at beskrive. Interviewformens tretrinskomposition er en metode til først og fremmest at blive bevidst om interviewerens afgørende betydning for interviewresultatet. Jo større indblanding, jo ringere kildemæssig værdi. Omvendt kan fraværet af styring fra interviewerens side medføre, at informantens skildring bliver uvedkommende for den undersøgte problemstilling. Alt i alt har vi fundet Henning Poulsens refleksioner over det historiske interview anvendelige i gennemførelsen og den senere anvendelse af vores interview med Anker Schjerning, Hans Nebel og Carl Rosschou.

De tre interview med Anker Schjerning, Hans Nebel og Carl Rosschou findes på den vedlagte CD.

KAPITEL 4 SAMARBEJDSKOMITEEN FOR FRED OG SIKKERHED - DE FØRSTE ÅR

"Komiteen levede en stille og hensygnende tilværelse indtil neutronbombe-sagen i 1977", [Anker Schjerning, 2012, 45:32, del 1.]

Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed blev etableret i 1974, og de første år levede den en stille tilværelse, indtil Kampagnen mod Neutronbomben i 1977 fik bevægelsen frem i rampelyset. Samarbejdskomiteens opstart var i høj grad præget af manglende fokus, lille folkelig opbakning og en skrøbelig økonomi. DKP viste tidligt interesse i Samarbejdskomiteen – både i forbindelse med etableringen og oprettelsen af Fredscentret i 1977, og i begge tilfælde er det interessant at undersøge, hvordan det lykkedes DKP at påvirke og styre udviklingen?

VERDENSFREDSRÅDETS KONGRES I MOSKVA – FRA TANKE TIL KOMITE

Starten af 70'erne var en periode i Den Kolde Krig, der stod i nedrustningens tegn. Eftertueringen af ABM-traktaten og SALT-I, to atomvåbenaftaler, der blev underskrevet af USA og Sovjetunionen, betød, at 1970'erne fik betegnelsen 'afspændings årti'⁶³. Det var i denne periode, at Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed blev oprettet, hvilket officielt skete den 25. februar 1974⁶⁴. Ifølge vedtægtsgrundlaget skulle den nye Komite "... samle danske organisationer om et bredt samarbejde om freds- og sikkerhedsspørgsmål i den ånd, der kom til udtryk på Verdenskongressen⁶⁵ i Moskva i oktober 1973"⁶⁶. Samarbejdskomiteen kom efterfølgende til at varetage opgaven som Det Permanente Kontaktråd til Verdensfredsrådet, der gennem årene arrangerede verdensfredskongresserne⁶⁷. Verdensfredsrådet, som gik for at være en kommunistisk dækorganisation, ønskede at samle den internationale fredsbevægelse og skabe en bred opbakning omkring fredskongressen i Moskva, hvilket Verdensfredsrådet havde forberedt gennem en lang periode. Etableringen af Samarbejdskomiteen kan spores tilbage til begyndelse af 1973, hvor DKP og Verdensfredsrådet spillede en helt afgørende rolle i selve ide- og initiativfasen.

I foråret 1973 blev Anker Schjerning udsendt af to nøglepersoner i DKPs forretningsudvalg, Ib Nørlund⁶⁸ og Ingmar Wagner, til et møde i Verdensfredsrådet i Moskva den 15. marts 1973⁶⁹. Her skulle Anker Schjerning diskutere den store Verdensfredskongres i oktober 1973 samt igangsætningen af et nyt dansk fredstiltag⁷⁰. Det må formodes, at dette 'tiltag' var en henvisning til det, der senere skulle blive til Samarbejdskomiteen. Anker Schjerning⁷¹, der på daværende tidspunkt var kontaktperson til Verdensfredsrådet i Danmark, fik efter hjemkomsten til opgave, dels af DKP-ledelsen og dels af Verdensfredsrådet, at samle en forberedelseskomite, som skulle deltage i Verdensfredskongressen⁷². Den 16. april 1973 blev der på et forretningsudvalgs møde besluttet en oprettelse af en forberedelseskomite, der var ledet af Anker Schjerning:

”Til forberedelse af den danske deltagelse i Verdenskongres for fred, sikkerhed og national uafhængighed i Moskva 2.-7. oktober er der oprettet et kontaktsekretariat, der har til huse hos: WFY (World Federalist Youth) Nørrebrogade 36, 3. 2200 N.”⁷³

Ved afrejsen til Moskva var det lykkedes forberedelseskomiteen at få sammensat en bred politisk repræsentation. De 30 danskere, der deltog i kongressen⁷⁴, fik mulighed for at overvære præsident Bresjnev holde en tale, hvor fokus var på fred og fortsat afspænding, og han udtrykte klar støtte til initiativer, der også søgte dette mål. Samarbejdskomiteens idegrundlag, som er beskrevet tidligere, refererede til den fredssøgende dialog, som kongressen bar præg af. Bresjnevs appel for fred var alligevel i høj grad dagsordenssættende på kongressen – af denne grund fortjener et kort uddrag af talen at blive refereret:

”Lad mig forsikre Dem, at De i Deres arbejde for konsolidering af freden vil finde den varmeste og mest effektive støtte hos Sovjetunionens Kommunistiske Parti, den sovjetiske regering og alle Sovjetunionens mennesker ... Hele det indre liv i Sovjetunionens, menneskenes, vort partis og vor regerings tankesæt og virke er helt igennem bestemt af viljen til fred, både de, der har besøgt os tidligere, og de, som for første gang er i Moskva, vil klart se, at det sovjetiske folk er entusiastisk optaget af fredeligt opbygningsarbejde ... Tillad mig, kære kongresdeltagere, slutteligt at ønske dem al mulig succes i deres frugtbare fælles arbejde, som jeg er overbevist om vil vinde genklang i hjerterne hos mennesker i alle dele af vor verden”⁷⁵

I løbet af selve kongressen, der havde titlen Fredselskende kræfters Verdenskongres⁷⁶, diskuterede deltagerne mulighederne for oprettelsen af et dansk samarbejdsorgan, og disse samtaler foregik i uformelle omgivelser på hotelværelserne⁷⁷. Schjerning udtrykker det således: *”Vi havde nogle fine samtaler på hotellet i Moskva, hvor vi boede. Vi hyggede os om aftenen...”⁷⁸*. Da forberedelseskomiteen ankom til Danmark blev det besluttet at forsætte samarbejdet, og den organisatoriske formalisering skete med oprettelsen af Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed. I selve etableringen betragter Anker Schjerning sig selv som en drivkraft: *”...jeg var meget aktiv...det var mig, der skrev indbydelser, når vi holdt møder, og skrev referater...”⁷⁹*. Men han mindes samtidig, at Ollis Klem fra Ligaen for Fred og Frihed, kommunisten Børge Andersen fra Jord- og Betonarbejdernes Fagforening og Svend Hansen fra Internationalt Forum havde stor betydning.

DKPs interesse og engagement i Samarbejdskomiteen var således tydelig allerede i forbindelse med etableringen af Komiteen⁸⁰. Omvendt var der også umiddelbar interesse fra de andre organisationers side, hvilket var en forudsætning for, at målet om et bredt tværpolitisk samarbejde kunne opfyldes. Selv om DKPs interesse i Samarbejdskomiteens virke de første par år var tydelig, ses det samtidig, at DKPs freds- og solidaritetsarbejde i høj grad var rettet mod internationale begivenheder: f.eks. Vietnam, Chile,

Mellemamerika, Israel-Palæstina⁸¹. Fredskampen i Danmark var sekundær, men det ændrede sig senere, især med præsident Carters beslutning om at producere neutronbomben i 1977. Fredsarbejdet i DKP var organiseret i freds- og solidaritetsudvalget⁸², som havde været en del af DKPs profil siden 1960erne, og i starten af 1974 foreslog Ingmar Wagner, at der skulle nedsættes et sekretariat til at styrke det organisatoriske fredsarbejde og pleje kontakten til Verdensfredsrådet. Sekretariat kom til at bestå af Anker Schjerning, Alex Suszkiewicz, Ingmar Wagner og Thorbjørn Waagstein⁸³, og skulle fungere som en afgørende påvirknings- og styringsplatform i forhold til arbejdet i Samarbejdskomiteen.

ORGANISATORISK OPBYGNING, POLITISK BREDDE OG MANGLENDE FOKUS

Ideen med Samarbejdskomiteen var først og fremmest at skabe et tværpolitisk samarbejde mellem organisationer med afsæt i *”konkrete aktuelle problemer”⁸⁴*. De problemer, som figurerede i den internationale og nationale sikkerhedsdebat, medførte dog ikke et mere veldefineret politisk fokus i Samarbejdskomiteen. Selvom Komiteen gjorde små forsøg på at skabe opmærksomhed om midt-70ernes to forsvarsforlig i Danmark, hvor NATOs oprustningspolitik og forsvarrets indkøb af F-16-jagerfly var de vigtigste indenrigspolitiske sager⁸⁵, formåede de ikke at skabe debat om disse. To andre forgæves forsøg på at skabe opmærksomhed om fredsagen var udbredelsen af Helsinki-slutakten⁸⁶ og Stockholm-appellen fra juni 1975, der blev underskrevet på Verdensfredsrådets præsidium i Stockholm⁸⁷.

Som tidligere nævnt var det den politiske bredde, der skulle legitimere Komiteens virke. Målet var, at Samarbejdskomiteen skulle fungere som en bred folkelig bevægelse, hvor det ikke kunne påstås, at *”...det kun er kommunister, der står bag”⁸⁸*. Medlemmer af Komiteen vurderede allerede i opstarten risikoen for, at Samarbejdskomiteen kunne blive udsat for kritik i form af at være et kommunistisk foretagende. For at modvirke dette indtryk arbejdede Komiteen konsekvent med at sikre den politiske bredde, hvilket i nogen grad blev effektueret i denne periode: Pr. 1. november 1974 var 27 organisationer tilsluttet Samarbejdskomiteen – et antal der i november 1975 var steget til 30⁸⁹. Aldrig mere Krig, Forsoningsforbundet, Radikal Ungdom, Danmarks Kommunistiske Ungdom, FN-forbundet, Jord- og Betonarbejdernes Fagforening og Landsforeningen var nogen af de tilsluttede organisationer. Den politiske bredde var derfor umiddelbart tilstede i begyndelsen, omvendt må det stadig vurderes, at kommunistisk dominerede organisationer var i umiddelbar overvægt⁹⁰.

At Samarbejdskomiteen levede en tilbagetrukket tilværelse i de første år afspejlede sig i økonomien, hvor regnskabet for det første halve år viste en omsætning på blot 8176

kr.⁹¹. Ud af dette beløb var 2500 kr. betalt af Landsforeningen til at dække rejseudgifter i forbindelse med arrangementet Nordiske Fredsdage i Leningrad, hvilket var blot én af mange 'inspirationsture' til Sovjetunionen i opstartsfasen⁹². Det er særlig interessant, at Samarbejdskomiteen var støttet af Landsforeningen på grund af dens tætte tilknytning til Sovjetunionen⁹³. Samarbejdskomiteens minimale budget skyldes formodentlig, at Komiteen de første år benyttede sig af frivillig arbejdskraft, eller at arbejdskraften var lønnet andetstedsfra. En anden nærliggende forklaring er Samarbejdskomiteens minimale aktivitetsniveau.

Til gengæld foregik der en række tiltag på det organisatoriske plan, der vidner om, at Samarbejdskomiteen langsomt men sikkert udviklede sig. Den øverste ledelse i Samarbejdskomiteen var repræsentantskabet, der mødtes mindst en gang om året, og hvor den enkelte medlemsorganisation havde en stemme. Ved beslutninger blev konsensus tilstræbt, om end den enkelte organisation ikke kunne nedlægge veto. Der blev ydermere oprettet et arbejdsudvalg, der bestod af 7 personer, og som skulle varetage organisationens daglige arbejde; dette arbejdsudvalg blev valgt af repræsentantskabet, og bestod blandt andre af Anker Schjerning, Ollis Klem og Johannes Münchow, der var formand i Aldrig mere Krig⁹⁴. Ydermere blev der også nedsat et præsidium, der fungerede som Komiteens ansigt udadtil, og hvor den politiske bredde var mere synlig end i repræsentantskabet⁹⁵. Dette organ bestod af 16 medlemmer, herunder det socialdemokratiske folketingsmedlem Lasse Budtz, den radikale Kristen Helveg Petersen, Carl Scharnberg og Ingmar Wagner. Præsidiets havde formelt ingen indflydelse og var blot i offentligheden kendte kransekagefigurer, hvorfor bredden kan problematiseres og betvivles.

I 1975 vedtog Samarbejdskomiteen en række tiltag, der skulle styrke dens tilstedeværelse i offentligheden. I april måned blev der på et seminar i Samarbejdskomiteen fremlagt forskellige forslag: Samarbejdskomiteens legitimitet skulle øges ved at præsidiemedlemernes navne skulle fremgå på komiteens brevpapir, pressen skulle plejes bedre, og lokalarbejdet skulle styrkes⁹⁶. Ideen om at nævne præsidiemedlemmernes navne på brevpapiret blev kort tid herefter effektueret. En anden styrkelse af Samarbejdskomiteen var på det organisatoriske niveau. Her besluttede DKP, at partiets freds- og solidaritetsarbejde skulle styrkes gennem ansættelsen af en politisk funktionær⁹⁷. Denne funktionær var Anker Schjerning. Ansættelsen styrkede dog ikke kun det organisatoriske arbejde i DKP. Anker Schjerning havde, som det allerede tydeligt fremgår, en central placering i Samarbejdskomiteens arbejdsudvalg, og denne placering blev forstærket af, at han med ansættelsen lagde halvdelen af sin arbejdstid i Samarbejdskomiteen. Samarbejdskomiteen havde hermed fået sin første deltidsansatte sekretær, som var finansieret af DKP⁹⁸. Anker Schjerning bestred således en indflydelsesrig dobbeltrolle, hvilket formodentlig har været en bevidst organisatorisk indretning fra DKPs side. Et eksempel på Anker Schjernings dobbeltrolle ses i en skrivelse til Kjeld Østerling⁹⁹ den 13. oktober 1976. I denne påpeges

det, at Kjeld Østerling selv kunne vælge, om han ville modtage en invitation direkte fra Samarbejdskomiteen eller DKP i forbindelse med to internationale møder i Bruxelles, arrangeret af henholdsvis CSCE og Verdensfredsrådet i slutningen af oktober 1976:

*"Hvis du mener, at det er rigtigst, at de får en invitation direkte fra Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed, bedes du give et praj – telefonisk eller skriftligt – men tiden er jo knap"*¹⁰⁰

Opdelingen mellem Samarbejdskomiteen og DKP blev udvasket, når Anker Schjerning varetog Samarbejdskomiteens interesser på vegne af freds- og solidaritetsudvalget i DKP. Men DKP havde skabt en væsentlig påvirkningskanal til arbejdsudvalget, der reelt var det forum, hvor beslutningerne blev truffet i de første år¹⁰¹. I 1976 var det også DKPs tanke at få Samarbejdskomiteen til at tage initiativ til en høring *"med eksperter fra de socialistiske lande for at få de daglige påstande om Warszawapagtens såkaldte oprustning belyst og for at tvinge de, der fremsætter dem til at komme med dokumentation"*¹⁰². DKPs interesse og engagement var med andre ord synlig fra begyndelsen, om end fredssagen endnu ikke var øverst på partiets dagsorden.

Som det fremgår var de første år i Samarbejdskomiteen præget af få politiske aktiviteter, om end organisationen udviklede sig løbende under påvirkning fra DKP. I starten af 1977 begyndte Samarbejdskomiteen – og DKP - dog for alvor at røre på sig i forbindelse med oprettelsen af et nyt dansk fredscenter, som skulle være en samlings- og drivkraft i fredsarbejdet.

FREDSCENTRET – EN TANKE FOSTRET AF DKP

I foråret 1977 stod Samarbejdskomiteen som den officielle initiativtager til oprettelsen af et dansk fredscenter, men det er ikke hele sandheden, da DKP havde en afgørende rolle i både initiativ- og realiseringsfasen.

Oprettelsen af Fredscentret blev officielt vedtaget af Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed på et repræsentantskabsmøde den 26. april 1977¹⁰³. Det var tanken, at centret skulle være præget af bredde, åbenhed og en vilje til fælles handling, og at den ansvarlige ledelse skulle være placeret hos Samarbejdskomiteens repræsentantskab. Ifølge Anker Schjerning var det Ingmar Wagner der på vegne af DKP tog initiativ til oprettelsen af et dansk fredscenter:

“Ingmar Wagner fik den ide, at man skulle prøve at lave et Fredscenter i Reventlowsgade, efter at Landsforeningen var flyttet til Vester Voldgade. Samarbejdskomiteen skulle flytte ind og have kontor der og forskellige andre organisationer. Det var egentlig ideen, at man skulle få en hel masse andre ikke-kommunistiske organisationer derind, men jeg tror nok, at han overvurderede effekten ved at have nogle store dejlige lokaler. Det blev på en måde en økonomisk klods om benet på os” [Anker Schjerning, 2012, 21:24, del 1.]

At det var DKP, der fostrede ideen om et Fredscenter, underbygges også af møder i freds- og solidaritetsudvalget. Freds- og solidaritetsudvalget diskuterede på et møde den 9. februar 1976 mulighederne for oprettelsen af et *“...solidaritets- og fredscenter i Reventlowsgade ved Landsforenings fraflytning”*¹⁰⁴. Senere, den 1. marts 1976, gav DKP igen udtryk for deres interesse i et Fredscenter:

*“Der må i den kommende periode i samarbejde med andre politiske kræfter søges etableret et Solidaritets- og Fredscenter i København med tilknytning til Verdensfredsrådet og andre internationale organisationer og bevægelser”*¹⁰⁵

DKP havde derfor ca. et år inden etableringen diskuteret mulighederne og nødvendigheden af et Fredscenter. Ingmar Wagner tilkendegav i et brev til Dansk-Cubansk Venskabsforening den 5. maj 1976 nogle overordnede betragtninger om Fredscentret, der endnu engang bekræftede interessen fra DKPs side:

*“Det er vanskeligt for mig at give en hel nøjagtig oversigt over, hvordan et sådan center vil komme til at fungere...Når det drejer sig om det politiske, så skulle vi jo gerne have det til at virke som et bredt samarbejdsorgan mellem forskellige organisationer. Ikke alene venskabsforeningerne med de socialistiske lande, men vi går også ud fra, at Allendekomiteen, Samarbejdskomiteen...vil rykke ind i lokalerne”*¹⁰⁶

Selv om Ingmar Wagner ikke egenrådigt har været i stand til at oprette Fredscentret, tegner der sig et klart billede af, at han havde en afgørende rolle. Det samme var tilfældet i forbindelse med finansieringen af Fredscentret. Ingmar Wagner og Knud Jespersen skrev i al hemmelighed et brev til lederen i DDR, Erich Honecker¹⁰⁷, hvori de spurgte, om DDR kunne hjælpe med 100.000 kr. til opstart af et Fredscenter. Pengene blev tildelt, og Anker Schjerning fik til opgave at kontakte medlemsaktivister og forespørge, om de ville indbetale 500 kr., hvis de fik det samme beløb tildelt. Han fortalte ikke, hvor pengene kom fra, men hvis de spurgte, sagde han DKP¹⁰⁸.

OPSAMLING

Samarbejdskomiteen levede som fredsorganisation en noget anonym tilværelse i de første år efter etableringen i en periode, der var præget af nedrustning og afspænding. DKPs engagement og politiske interesser var en væsentlig årsag til Samarbejdskomiteens etablering. Først og fremmest var det DKPer og kontaktperson til Verdensfredsrådet Anker Schjerning, der stod som initiativtager til den forberedelseskomitee, der gik forud for oprettelsen. For det andet blev ideen skabt på en række møder, hvor medlemmer fra både Verdensfredsrådet og DKP deltog.

Komiteens etablering afhang af en bred politisk opbakning, som det i stort omfang lykkedes forberedelseskomiteen at skabe. Det var dog mest udadtil, at Samarbejdskomiteen fremstod som en bred politisk organisation i denne periode. I de interne rækker blev størstedelen af det organisatoriske arbejde udført af DKP-medlemmer, som jævnligt var på ‘studieture’ til Sovjetunionen. Samtidig var DKP-medlemmerne i overtal i organisationen, hvilket underbygger en forståelse af partiets forsøg på at skabe det økonomiske og organisatoriske fundament i Komiteen; dog uden at partiet ville skabe indtrykket af dominans¹⁰⁹.

Fredscentrets oprettelse kan tilskrives ledende DKP-medlemmers ønsker og engagement, mens finansieringen af de omkostningsfulde lokaler skete med støtte fra DDR. Både i forbindelse med etableringen af Samarbejdskomiteen og oprettelsen af Fredscentret fremgår det, at DKP spillede en langt større rolle end hidtil antaget i den eksisterende forskning. Samlet må det vurderes, at DKP i denne periode med etableringen af Samarbejdskomiteen og senere Fredscentret skabte et politisk forum, hvor DKP kunne påvirke både medlemmer og den folkelige opinion.

KAPITEL 5 KAMPAGNEN MOD NEUTRONBOMBEN

”Kampagnen mod Neutronbomben var en nem sag at støtte op omkring. Neutronbomben lader alt af værdi stå urørt, mens menneskene bare bliver udslettet. Den sag var på sin vis nem at sælge, fordi det kunne forarge, uden at man behøvede at være særlig politisk bevidst. Ude i det folkelige lag sagde de fleste, at det var for groft – det er da en provokation uden lige”, [Hans Nebel, 2012, 11:09]

”Det er på en eller anden måde en moralsk provokation, at man udvikler en bombe, der kun slår mennesker ihjel, men lader bygningerne stå...Kampagnen mod Neutronbomben fik stor sympati, også i brede socialdemokratiske kredse. Samarbejdskomiteen blev initiativtager [til Kampagnen mod Neutronbomben], hvilket udviklede den fra at være en lille stilfærdig studiekreds, eller folk der engang imellem mødtes og deltog i konferencer rundt omkring, til egentlig at sætte en massebevægelse i gang”, [Anker Schjerning, 2012, 23:35, del 1.]

Efteråret 1977 blev for alvor perioden, hvor Samarbejdskomiteen fandt fodfæste med en klart formuleret sag og med en opbakning, som den snart 4 år gamle organisation ikke havde oplevet tidligere. Den begivenhed, der satte skred i tingene, var Washingtons Posts afsløring den 7. juni af Carter-administrationens planlagte produktion af neutronbomber¹¹⁰, der skulle udstationeres i Vesteuropa. Denne udmelding kan betragtes som en væsentlig begivenhed i Den Kolde Krig, hvor 70ernes forsøg på nedrustning blev erstattet af en oprustning mellem de to supermagter. Neutronbombens produktion blev officielt igangsat som et forsinket modsvar mod Sovjetunionens istandsættelse af SS-20-missilerne, der var placeret på den sovjetiske side af Jerntæppet. Derfor havde Carter-administrationen formentlig ikke forventet den reaktion, som beslutningen om produktion af neutronbomber medførte. I Vesteuropa, men også i USA, voksede et folkeligt pres – bl.a. igennem fredsbevægelserne - der i slutningen af april 1978 fik den amerikanske præsident til at udsætte produktionen af den omdiskuterede bombe¹¹¹.

Nyheden om at producere neutronbomben skabte stor debat i Danmark. Det var i denne forbindelse, at daværende socialdemokratiske statsminister Anker Jørgensen omtalte bombeplanerne som *”fandens værk”*¹¹². Det var dog især Gert Petersen og SF, der førte an i kritikken af neutronbombebeslutningen på den politiske scene¹¹³. Alt imens var det Samarbejdskomiteen, der kom til at stå i centrum for organiseringen af den folkelige protest mod bomben. I baggrunden lavede DKP et stort arbejde. Spørgsmålet var blot, hvor stor indflydelse DKPs engagement havde på den første store kampagne i Samarbejdskomiteens historie?

KAMPAGNENS FØRSTE FASE – UNDERSKRIFTSINDSAMLINGEN IGANGSÆTTES

I Holland voksede initiativet Stop de Neutronen Bom frem i efteråret 1977, der inspirerede Samarbejdskomiteen til at igangsætte en lignende kampagne i Danmark. På få måneder lykkedes det organisationen bag initiativet at samle over en million underskrifter sammen, hvilket vakte opmærksomhed i fredsorganisationer i det øvrige Vesteuropa. Samarbejdskomiteens opstart af Kampagnen mod Neutronbomben var dog mere stilfærdig. Samarbejdskomiteen annoncerede i Land og Folk, at Kampagnen mod Neutronbomben skulle påbegyndes den 13. august 1977 med en demonstration foran den amerikanske ambassade efterfulgt af en 24-timers fredsvagt¹¹⁴. Hvad mere væsentligt var, at underskriftsindsamlingen mod neutronbomben startede samtidig. Samarbejdskomiteens arbejdsudvalg omtalte arrangementet *”...som det første lille møde i vådt vejr ude ved USAs ambassade”*¹¹⁵.

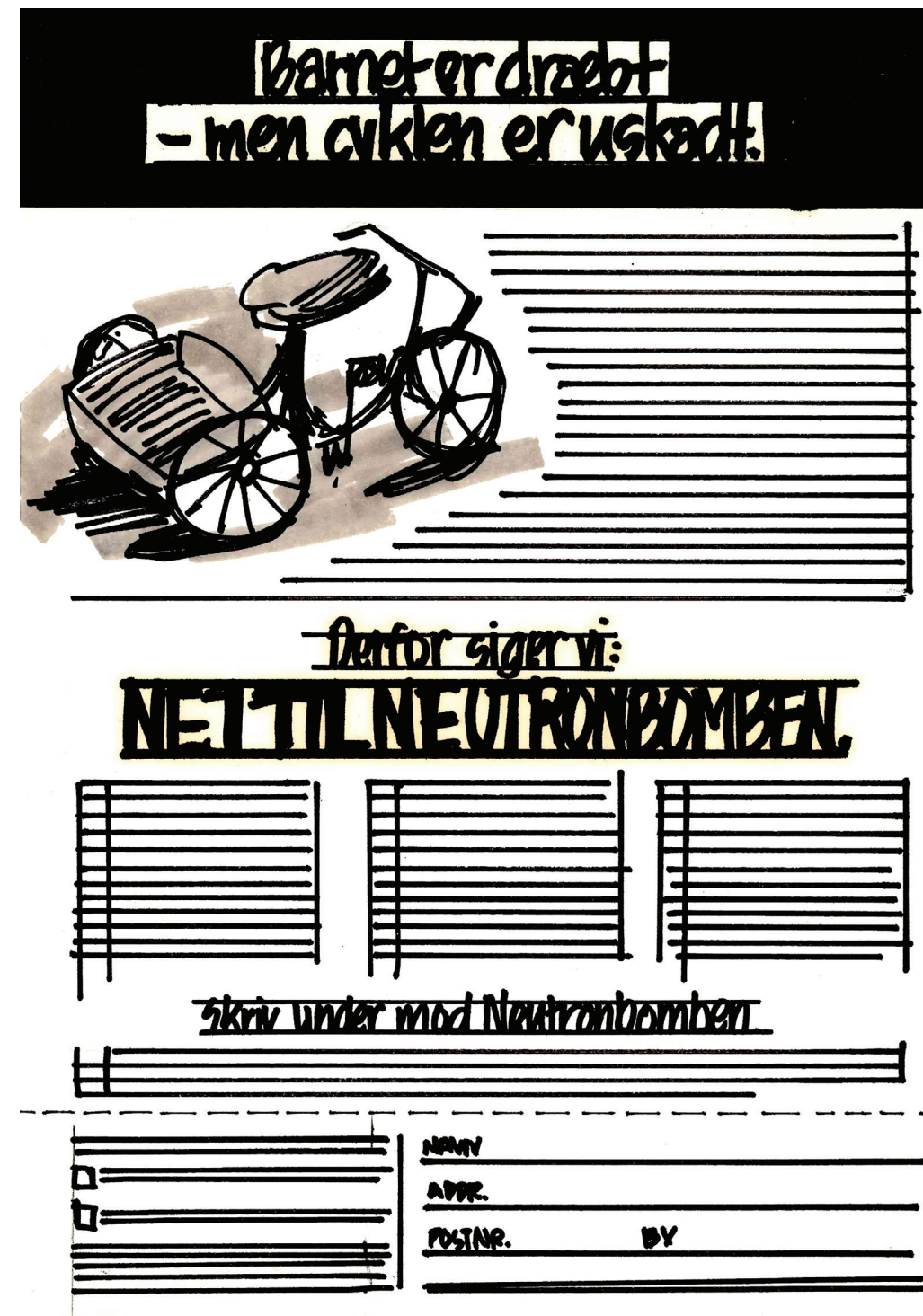
Kampagnens udformning, der var baseret på en underskriftsindsamling, blev formodentligt besluttet efter inspiration fra Holland, og Anker Schjerning erindrer, at det var den lille kreds af personer i arbejdsudvalget, der besluttede, at et lignende initiativ skulle igangsættes i Danmark¹¹⁶. Denne betragtning underbygges af det faktum, at Samarbejdskomiteen i perioden op til kampagnestarten havde en del skriftlig kontakt med det Det Interkristelige Fredsråd i Holland, der var den bærende kraft bag initiativet¹¹⁷. Anker Schjerning mindes i dag, at kampagnen "ikke var et initiativ, der kom fra Moskva og Verdensfredsrådet, men det kom faktisk fra Holland, fra den kirkelige fredsbevægelse, og så greb vi det. Vi var mere kvikke der, end de fleste kommunistiske partier andre steder i Europa"¹¹⁸.

Anker Schjernings bemærkning om, at initiativet ikke kom fra Moskva eller Verdensfredsrådet, kan der sås tvivl omkring. På et møde i sekretariatet i DKPs freds- og solidaritetsudvalg – hvor Anker Schjerning må formodes at have deltaget – var der i forbindelse med kampagnens start en væsentlig anden forståelse af, hvor initiativet til aktiviteterne stammede fra:

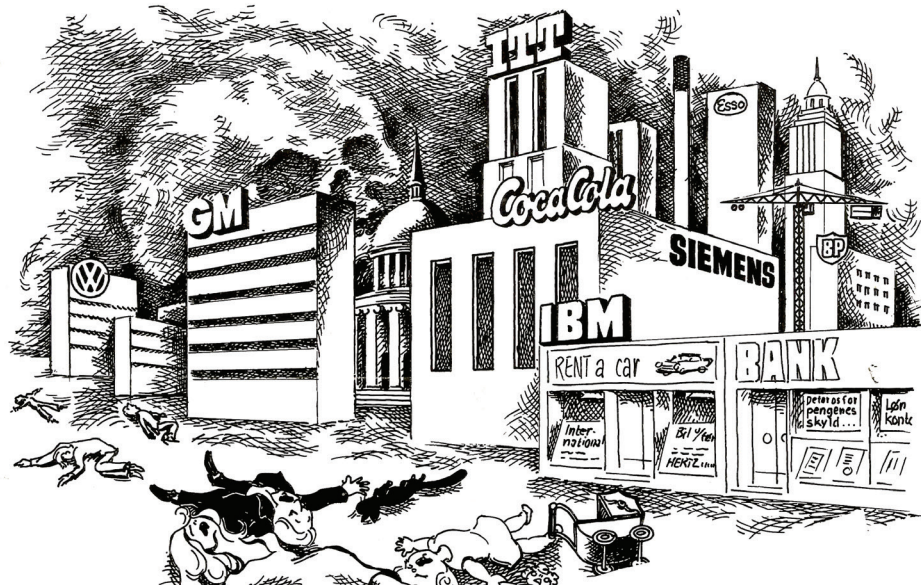
"Som det på forskellig måde er fremgået af dagspressen har Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed ... taget initiativ til at gennemføre en landsomfattende underskriftsindsamling i protest mod USAs planer om at udvikle den farlige neutronbombe. Initiativet er dog oprindeligt udsprunget fra Verdensfredsrådet, som Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed er tilsluttet"¹¹⁹

Der er således flere bud på, hvor initiativet oprindeligt startede, og på hvilket grundlag initiativet blev igangsat; initiativet kan derfor både være formet i Holland og/eller Verdensfredsrådet og derefter opsamlet og udbredt af Samarbejdskomiteen i Danmark. Kampagnen tog for alvor fart, da styrelsesmedlem i Samarbejdskomiteen og digter Erik Stinus fik 230 forfattere til at bakke op om underskriftsindsamlingen. Desuden meddelte en enstemmig bestyrelse i Specialarbejderforbundet (SID) dens opbakning til kampagnen den 17. oktober, og kampagnens første etape kulminerede den 2. december 1978 med overdragelse af 105.000 underskrifter til udenrigsminister Knud Børge Andersen forud for det kommende møde i NATO¹²⁰. Med ét havde Samarbejdskomiteen fundet en sag, der havde en appel på tværs af det politiske spektrum, og som kunne vinde den brede befolknings opbakning¹²¹.

Selvom Kampagnen mod Neutronbomben havde et tydeligt budskab, krævede det stort organisatorisk arbejde indenfor Samarbejdskomiteens egne rækker, hvis kampagnen skulle opnå succes. I dette organisatoriske arbejde spillede DKP-medlemmerne en væsentlig rolle¹²². Fra lokalerne i Fredscentret i Reventlowsgade blev en massiv udbredelse af paroler som 'Nej til Neutronbomben!' og de mere opfindsomme 'Vuggen består, men dit barn forgår!'¹²³ igangsat via demonstrationer, avisannoncer, plakater, postkort og løbesedler¹²⁴. Samarbejdskomiteen formåede således på forholdsvis kort tid at mobilisere stor personel kapacitet, hvilket med stor sandsynlighed hang sammen med en betydelig organisatorisk ressourcemobilisering i DKP.

Underskriftsindsamlingen mod neutronbomben, (ABA).

neutron-bomben

Verden går stadig fremad.
Nu har de sikret en krig,
der dræber alt det, der lever
og skåner alt af værdi.

Ingen skal mere frygte
terror og sult og nød.
Nu kan de herskende sikre
vor frihed, tryghed og død.

Unge skal ikke ældes.
Den sultne skal blive mæt.
Nu vil de herskende sikre
menneskers menneskeret.

Verden går stadig fremad.
Nu har de sikret en krig,
der dræber alt det, der lever
og skåner alt af værdi.

Bomben udsender stråler.
Mennesker rammes og dør.
Så kan de herskende herske
med større tryghed end før.

Ingen ruiner skal vidne.
De døde vil være fri,
mens alt af værdi skal leve
efter den kommende krig.

Byer vil stå tilbage
umærket af krigens spor.
Så har de herskende sikret
de døde olie og jord.

Carl Scharnberg.

Kampagneplakat mod neutronbomben med digt af Carl Scharnberg, som var medlem af præsidiets i Samarbejdskomiteen, (ABA).

Annonce mod neutronbomben udarbejdet af Samarbejdskomiteen, (ABA).

I DKPs freds- og solidaritetsudvalg, der som tidligere nævnt havde fokuseret på internationale sager, vakte Samarbejdskomiteens initiativ opsigt. På et møde i freds- og solidaritetsudvalget i oktober 1977 blev det påpeget, at udviklingen i Samarbejdskomiteen i forbindelse med Kampagnen mod Neutronbomben var interessant: *"en god opstart, mange kontakter ... Kvalitativt spring fremad for Samarbejdskomiteen ... starten på en egentlig livskraftig bevægelse"*¹²⁵. Neutronbomben var nemlig en sag, hvor kommunisterne kunne finde fælles fodslag med partier, som havde taget eller ville tage afstand til DKPs politikker. På samme udvalgsmøde i freds- og solidaritetsudvalget, hvor blandt andre Ingmar Wagner og Anker Schjerning sad, blev rolle- og ansvarsfordelingen mellem Samarbejdskomiteen og DKP i kampagneudførelsen tilmed diskuteret, hvilket fremgår af håndskrevne noter:

"Samarbejdskomiteens rolle: *Fagligt initiativ. Ungdomsinitiativ. Kulturpersonligheder.*
Partiets rolle: *Indsamling af underskrifter. Inspiration bag udvikling af initiativer. Central og Lokalt. Presse...(-uklar håndskrift)"*¹²⁶

Denne rollefordeling vidner om DKPs åbenlyse koordinering med Samarbejdskomiteen, som formentlig er foregået med Anker Schjerning som det naturlige bindeled. DKPs arbejde i forbindelse med de første manifestationer mod neutronbomben foregik på flere niveauer – og det blev forsøgt at få 'kammerater' involveret. Derfor skulle både DKPs og DKUs medlemmer skabe opmærksomhed og støtte til det forestående Folkemøde mod neutronbomben den 24. september, og samtidig sørge for, at Komiteens underskriftsindsamling blev en succes¹²⁷. Plakaterne til dette formål kunne afhentes i DKPs Hovedstadssekretariat, hos DKU og i Fredscentret: *"... det er vigtigt, at der sættes ind i opreklamering, så mødet bliver kendt i befolkningen"*¹²⁸. Store organisatoriske og personelle kræfter blev således sat ind i arbejdet fra DKPs side som organisatorisk støtte for Samarbejdskomiteens arrangement. Land og Folks dækning af henholdsvis det annoncerede folkemøde og den senere overrækkelse af underskrifter vidner også om partiets generelle interesse for de bevægelser, der kunne skabes med appellen mod neutronbomben¹²⁹. Freds- og solidaritetsudvalget forsøgte også i skrivelser at opildne til aktivitet blandt medlemmerne. Det understreges, at det er afgørende *"... at der fra vores side vises initiativ og udfarende kraft på dette område. 75.000 underskrifter er nu indkommet og en ekstra anstrengelse må gøres for at nå de 100.000"*¹³⁰.

Som sagt lykkedes det for Samarbejdskomiteen at opnå dette mål med overrækkelsen af 105.000 underskrifter i begyndelsen af december måned, hvilket formodentlig ikke kunne været opnået uden hjælp fra DKPs side. Der er tydelig dokumentation for DKPs nøgleposition i planlægningen og udførelsen af kampagnens første del – en periode, der både i Samarbejdskomiteen og DKP må anses som en fremgangsrig periode. Udenfor Danmarks grænser fulgte DDR-komiteen for Europæisk Sikkerhed og Samarbejde

Samarbejdskomiteens fremgang med glæde, og udtrykte flere gange i løbet af efteråret 1977 gennem skrivelser og invitationer til DDR deres opbakning til det danske initiativ fra Komiteen¹³¹.

KAMPAGNENS ANDEN FASE – DEMONSTRATIONERNE I FREDERIKSHAVN

Begyndelsen af det nye år startede mere roligt for Samarbejdskomiteen og dens arbejde med neutronbombekampagnen. Underskriftsindsamlingerne fortsatte dog landet over. På det politiske plan var Folketingets partier splittet omkring stillingtagen til de amerikanske ideer om neutronbomben. Mens DPK, Retsforbundet, Venstre Socialisterne, SF og Det Radikale Venstre bakkede op om en officiel afstandstagen, frembragte sagen splittelse internt i Socialdemokratiet. På trods af at Statsminister Anker Jørgensen udtrykte kritiske røster mod neutronbomben, ville statsministeren ikke rette et ensidigt krav om nedrustning mod USA. Socialdemokraten Lasse Budtz var en af de største kritikere af neutronbombeplanerne, og i partiet opstod en hel fløj bestående af primært unge socialdemokrater, der appellerede for en klar afstandstagen fra regeringens side¹³². Debatten blev dog i starten af april måned påvirket af en udefrakommende begivenhed. USAs præsident Jimmy Carter oplyste den 8. april, at USA ville udsætte neutronbombens produktion på ubestemt tid¹³³.

Udmeldingen fra Det hvide Hus satte dog ikke en stopper for Samarbejdskomiteens aktiviteter. April måned skulle vise sig at blive særdeles begivenhedsrig. Det faktum, at der kun var tale om en *udsættelse* af neutronbombeplanerne, medførte, at komiteen kunne fastholde sin kampagne. Land og Folks afsløring den 29. marts¹³⁴ af et planlagt møde i NATOs Atomnedrustningsudvalg, som skulle afholdes i Frederikshavn, blev startskuddet for Samarbejdskomiteens aktiviteter i de følgende uger. Mødets afholdelse den 18. og 19. april skulle have været hemmeligholdt indtil 4 dage før afholdelsen, men avisens afsløring medførte, at Samarbejdskomiteen fik mulighed for at igangsætte omfangsrige demonstrationer i henholdsvis Frederikshavn, København og Århus¹³⁵.

Samarbejdskomiteens beslutning om at igangsætte demonstrationer er et ganske interessant kapitel i Kampagnen mod Neutronbomben. Det medførte både positive manifestationer og interne problemer. Den sluttede kreds i Samarbejdskomiteens arbejdsudvalg, som hovedsageligt bestod af DKP'ere, blev enige om, at der måtte handles på den mulighed, som Land og Folks afsløring havde medført. Arbejdsudvalget vurderede på repræsentantskabsmødet den 9. maj 1978, tre uger efter mødet i Frederikshavn, at *'I denne situation traf arbejdsudvalget en rigtig, men hurtig beslutning. Vi satte alle ressourcer ind for at få så mange aktiviteter i gang som overhovedet muligt'*¹³⁶. Foruden de tre store demonstrationer

Fredskonferencen i Ålborg d. 15. april 1978. Samarbejdskomiteens deputation – fra venstre i baggrunden: Forfatter Erik Stinus, Ethel Christensen fra Kvindeligt Arbejderforbund, Georg Bune Andersen fra Katolsk Arbejderaktion, Bjørn Vestager fra Det Radikale Venstres sikkerhedspolitiske udvalg, Ebba Strange fra SF og Bente Jørgensen fra BUPL. I forgrunden ses fra højre: Alfred Hansen fra Retsforbundet og Anker Schjerning fra DKP, (ABA).

kom de omtalte aktiviteter til at bestå af et plakatfremstød, en fredskonference i Ålborg den 15. april 1978 arrangeret i samarbejde med Arbejdernes Fællesorganisation samt en massiv annoncerdækning i de landsdækkende aviser. Resultatet af arbejdsudvalgets aktive beslutning blev, at op imod 10.000 personer deltog i demonstrationerne. Demonstrationerne skulle videreføres med den bredest mulige politiske opbakning, som også havde præget det politiske klima i månederne forinden.

Land og Folks daglige dækning af nedrustningsdebatten blev i dagene efter afsløringen af atomnedrustningsmødet til talerør for modstandere, der ikke kun var imod neutronbomben, men også modstandere af et NATO-medlemskab¹³⁷. Således forsøgte DKP at få kritikken af neutronbomben til også at inkludere en kritik mod medlemskabet af NATO. Men politisk bred enighed om modstanden mod neutronbomben betød ikke nødvendigvis bred enighed om modstanden mod NATO-medlemskabet, hvilket personerne i Samarbejdskomiteens arbejdsudvalg måtte erkende. Samarbejdskomiteens arbejdsudvalg fejlvurderede det politiske klima ved at udvide protestaktionen mod neutronbomben til også at omfatte medlemskab af NATO. Beslutningen medførte, at

Lasse Budtz meldte sig ud af Samarbejdskomiteens præsidium den 2. april 1978¹³⁸. Det var et stort slag for Samarbejdskomiteen og dens politiske bredde, at netop det socialdemokratiske medlem tog afstand til Komiteen. I perioden efter forsøgte Anker Schjerning forgæves få Lasse Budtz til at tage sin beslutning op til overvejelse¹³⁹. Lasse Budtz begrundede sin udmeldelse med, at der burde have været en forespørgsel og godkendelse hos præsidiets medlemmer forud for beslutningen om at igangsætte tre store demonstrationer¹⁴⁰. Hermed opdagede DKP-medlemmerne i Samarbejdskomiteens arbejdsudvalg, at der var grænser for den politiske styring. Anker Schjerning mindes også den omtalte beslutning:

“... vi i DKPs freds- og solidaritetsudvalg syntes, at det var en fremragende ide ... det var ikke NATO, men atomplanlægningsgruppen, vi demonstrerede imod og krævede at Danmark skulle trække sig ud af planlægningen om at føre atomkrig. Vi havde ikke konsulteret Lasse Budtz og andre, om de syntes, det var i orden, at Samarbejdskomiteen markerede sig ved dette NATO-arrangement, og så trak han sig ud.”, [Anker Schjerning, 2012, 24:40, del 1.]

Det, som freds- og solidaritetsudvalget i DKP mente var en ‘fremragende ide’, fik dog yderligere konsekvenser end blot Lasse Budtz’ udmeldelse. En anden socialdemokrat Inge Fischer Møller, der efter planen skulle have været en af hovedtalerne ved demonstrationen i København den 18. april 1978¹⁴¹, valgte også at trække sin støtte til kampagnen:

*“I de sidste dage har jeg imidlertid oplevet, hvorledes Samarbejdskomiteen i forening med andre organisationer har benyttet sagen til at udtale sig imod NATO m.v. Selvom jeg ikke er nogen varm NATO-tilhænger, kan jeg ikke gå ind for den måde, Kampen mod Neutronbomben føres på”*¹⁴²

Samarbejdskomiteen kom endvidere til at opleve beskyldninger, som den ikke tidligere havde oplevet. Måske som en konsekvens af Land og Folks kritiske artikler i april måned begyndte en række aviser med borgerlig observans at rette anklager mod Samarbejdskomiteen. Weekendavisen antydede i en forsideartikel den 7. april 1978, at Samarbejdskomiteens aktiviteter var styret af kommunister, der manipulerede godtroende mennesker til at argumentere for Moskvas politikker¹⁴³. De kritiske røster var et af de første angreb, som Samarbejdskomiteen blev udsat for, og anden del af Kampagnen mod Neutronbomben havde derfor både positive og negative følger for Komiteen. Samarbejdskomiteens arbejdsudvalg konkluderede efter repræsentantskabsmødet den 9. maj 1978, at de tre uger i april kunne betragtes som en stor succes, men *“... der er selvfølgelig lang vej endnu. Vi er stadig ved begyndelsen af en stærkere folkelig bevægelse for afspænding og nedrustning”*¹⁴⁴. Anker Schjerning mindes denne anden fase med glæde, men måtte her 30 år efter konkludere:

"I dag ville jeg have ringet til ham [Lasse Budtz] og spurgt, om det er i orden, eller skal vi finde andre måder at gøre det på, men så erfaren var jeg ikke dengang ... efter at det blev en større kampagne og mange flere mennesker blev involveret, så tror jeg, at vi havde indset, at det ikke længere var holdbart, at der var sådan en lille gruppe på seks mennesker, men at vi måtte have en egentlig valgt ledelse og en formand, og en styrelse. Sådan tror jeg, at det foregik", [Anker Schjerning, 2012, 26:10, del 1.]

Og sådan kom det til at foregå. I tiden efter demonstrationerne døde de kritiske røster mod neutronbomben ikke ud, men Samarbejdskomiteen rettede for en tid ind på en mindre ensidig kurs og appellerede for nedrustning i både øst og vest¹⁴⁵.

OPSAMLING

Kampagnen mod Neutronbomben medførte, at Samarbejdskomiteen oplevede en væsentlig folkelig forankring, og blev anerkendt som en samlende kraft i fredsbevægelsen. Modstanden mod præsident Carters neutronbombeplaner var en sag, der havde bred folkelig og politisk appel. Derfor var DKPs politiske styring og påvirkning hverken særlig tydelig eller nødvendig. Kritikken mod USAs udenrigspolitik blev ført mange steder fra – en kritik som DKP i tiden blot tilsluttede sig. Samarbejdskomiteens kampagne, hvis hovedaktiviteter var underskriftsindsamlingen mod neutronbomben samt de store demonstrationer forud for NATOs atomnedrustningsmøde, startede derfor både med inspiration fra det hollandske Interkristelige Fredsråd samt Verdensfredsrådet¹⁴⁶. Én episode afslørede dog kommunisternes bagvedliggende styring i Komiteens arbejdsudvalg og fik visse politiske konsekvenser for Komiteen. Demonstrationen i Frederikshavn blev udnyttet af DKP-medlemmerne i Komiteen til at rette en kritik mod NATO. Dette var en politisk manøvre, der fik flere vigtige socialdemokrater til at bryde med Komiteen, hvilket medførte, at arbejdsudvalgets DKP-medlemmer oplevede, at der var grænser for, hvor langt DKP kunne gå i den politiske styring af Komiteen. En styring, som kunne resultere i en svækkelse af den politiske bredde.

Kampagnen mod Neutronbomben var i høj grad økonomisk selvfinansieret. DKPs støtte i kampagnen blev rettet mod henholdsvis at bistå kampagnen med pressedækning fra Land og Folk samt den altafgørende organisatoriske støtte. Kampagnen krævede stor organisering og store menneskelige ressourcer, som partiet formodentlig mobiliserede gennem de lokale partiafdelinger. Ovenstående afsnit kaster nyt lys på DKPs organisatoriske rolle i neutronbombekampagnen i forhold til den eksisterende forskning, hvis antagelser i høj grad mangler historisk dokumentation.

KAPITEL 6 NATOs DOBBELTBESLUTNING

"Det handlede om at få skabt en forståelse af, hvad raketbeslutningen drejede sig om... at forklare hvad en Pershingraket eller et krydsermissil var. Det var igen et spørgsmål, om vi kunne skabe troværdighed igennem en bred politisk repræsentation? Vores mål var at få personer i Folketinget til at skrive under på disse resolutioner...dette var optakten til fodnotepolitikken", [Hans Nebel, 2012, 29:32]

"Verdensfredsrådet så helst, at Samarbejdskomiteen bare tonsede på omkring dobbeltbeslutningen. Der sad på det tidspunkt en russisk sekretær i Verdensfredsrådet, og han var meget interesseret i at favne bredt, og han var tilmed meget interesseret i at samarbejde med Kvinder for Fred, Generaler for Fred, forskellige faggrupper osv.", [Carl Rosschou, 2012, 40:15]

NATO's dobbeltbeslutning var et resultat af et udenrigsministermøde den 12. til 14. december 1979, hvor medlemslandenes udenrigsministre var samlet for at diskutere og vedtage opsætningen af 572 nye mellemdistanceraketter i Vesteuropa¹⁴⁷. 1979 blev året, hvor Samarbejdskomiteen forsøgte at udbrede tankerne om, at afspænding sikres bedst gennem nedrustning - og ikke igennem oprustning, som NATO's raketplaner var et udtryk for. Denne indstilling til afspænding kom for alvor til udtryk i den danske regerings forhandlingsforslag til udenrigsministermødet i NATO i slutningen af 1979. Perioden omkring NATO's dobbeltbeslutning kan karakteriseres som et absolut højdepunkt i Komiteens historie. Initiativet bag den tværpolitiske og brede folkelige protest mod dobbeltbeslutningen blev ikke kun skabt i fredsbevægelsen eller Samarbejdskomiteen. I stedet var det kræfter i dagpressen og i den politiske sfære, der fik sikkerhedsdebatten på den politiske dagorden. Der skulle gå ganske lang tid, før Samarbejdskomiteen og DKP, der røg ud af Folketinget i 1979, tog aktiv del i protesterne.

Perioden efter præsident Jimmy Carters beslutning om at udskyde neutronbombeplanerne i midten af 1978 medførte, at fredsbevægelsens politiske formål blev mere uklar. Samarbejdskomiteen havde svært ved at fastholde offentlighedens interesse for den sikkerhedspolitiske situation uden en klar og veldefineret mærkesag. Med journalisten på Information Jørgen Dragsdahls¹⁴⁸ afslørende artikelsier i foråret 1979, der omhandlede NATO's planlagte opsætning af 572 raketter i Vesteuropa, blomstrede en ny sag op, som Komiteen forsøgte at skabe folkelig og politisk opbakning omkring. Politisk var det – ligesom i Kampagnen mod Neutronbomben - SF's Gert Petersen, der var frontfigur i kritikken. I adskillige forespørgsler til forsvarsminister Poul Søgaard rettede Gert Petersen fokus mod regeringens holdning til raketopstillingen¹⁴⁹. Poul Søgaards svar var, at opstillingen var et nødvendigt modsvar til Sovjetunionens forbedring af SS-20-missillerne. I begyndelsen af 1979 bar debatten præg af manglende viden om raketplanernes reelle betydning¹⁵⁰. I efteråret 1979 derimod blev de 572 raketter et omdiskuteret emne i den danske sikkerhedsdebat på baggrund af ny information.

POLITISK DØDVANDE

Vinteren 1978 og foråret 1979 var præget af et lavt aktivitetsniveau i Samarbejdskomiteen, inden NATO's raketplaner blev det naturlige omdrejningspunkt. Forinden havde Samarbejdskomiteen været underlagt en række organisatoriske ændringer, især foranlediget af den store opbakning Komiteen oplevede i forbindelse med Kampagnen mod Neutronbomben, hvor den udviklede sig fra at være en lille udsigelig organisation til at blive en betydningsfuld spiller i den sikkerhedspolitiske debat. Derfor var en større reorganisering af Komiteens arbejds- og beslutningsgange nødvendig¹⁵¹. Komiteen fik også en mere formel og professionel repræsentation udadtil ved at vælge sin første for-

mand, Hans Nebel¹⁵². Samtidig blev der nedsat en styrelse, som arbejdsudvalget skulle stå ansvarlig overfor, hvilket ifølge Anker Schjerning var en anden begrundelse for organisationsændringerne. Denne organisationsændring skulle modvirke, at væsentlige beslutninger blev truffet egenrådigt af arbejdsudvalget, hvilket var Lasse Budtz' anke og årsag til, at han meldte sig ud af Komiteen i forbindelse med Kampagnen mod Neutronbomben. Det skulle også vise sig at være en svær balancegang, som afstedkom problemer for Komiteen i årene som fulgte.

Komiteens planlagte aktiviteter i foråret og sommeren 1979 bar ikke præg af NATO's raketplaner, men drejede sig om andre udenrigspolitiske dilemmaer og vidnede om en Komite uden fokus¹⁵³. Det samme gjorde sig gældende i DKP, hvis fredspolitiske profil ikke var særlig tydelig på dette tidspunkt. Partiet forsøgte dog at støtte Samarbejdskomiteen i det lidt svære forår: *"Det er en vigtig opgave for partiet i fredsarbejdet at understøtte Komiteens virksomhed på alle måder side om side med vores selvstændige aktiviteter"*¹⁵⁴.

Der gik adskillige måneder, før informationen om NATO's raketplaner var så veldokumenterede, at DKP og Komiteen fik deres nye mærkesag at kæmpe for¹⁵⁵. Det første reelle forsøg på at igangsætte protester mod NATO's raketplaner var en offentlig høring, som Komiteen arrangerede den 10. oktober 1979 i fællesskab med FN-forbundet, Den Internationale Liga for Fred og Frihed samt dagbladet Information. Jørgen Dragsdahl spillede en helt afgørende rolle i høringen, hvor han formidlede kontakten til de tre amerikanske kritikere Herbert Scoville, Arthur Macy Cox¹⁵⁶ samt Richard Barnet, der var høringens tre hovedtalere¹⁵⁷.

FOLKETINGSVALG OG BEGYNDENDE PROTESTER

NATO's raketplaner blev ligesom de amerikanske planer om neutronbomben en sag, der delte Folketinget. Internt i Socialdemokratiet kom det igen til diskussioner, men modsat neutronbomben meldte statsminister Anker Jørgensen sig blandt kritikerne¹⁵⁸. Statsministerens udmelding gav et signal om, at denne sag kunne opnå stor opbakning. Oktober 1979 blev i Samarbejdskomiteen karakteriseret ved et stigende antal aktiviteter, som især var rettet mod det kommende folketingsvalg den 23. oktober 1979. Det var tanken, at fredssagen skulle komme på den politiske dagsorden, og et forsøg herpå var Samarbejdskomiteens rundspørge til 100 folketingskandidater om deres syn på NATO's oprustningsplaner. Ikke overraskende var det stort set kun kandidater fra venstrefløjen og Det Radikale Venstre, der deltog i undersøgelsen, som strategisk blev offentliggjort blot fire dage før valget¹⁵⁹.

Det var ikke kun Samarbejdskomiteen, der viste stor interesse i at få sikkerhedspolitikken til at blive et emne i valgkampen. Det samme gjorde Sovjetunionen. Samarbejdskomiteen modtog en anmodning fra Den Sovjetiske Fredskomite. I denne anmodning blev Komiteen opfordret til at bakke op omkring Bresjnevs tanker om nedrustning, som han havde givet udtryk for i en tale i Berlin den 6. oktober 1979¹⁶⁰. Det var Den Sovjetiske Fredskomites holdning, at Komiteen burde benytte situationen til at stoppe yderligere oprustning og fordrejning af sovjetisk politik, som foregik i Vesteuropa:

*"It is necessary to do the best not to miss these favourable opportunities. In this connection we should note attempts of certain western politicians and mass media to dwarf importance of the soviet initiatives and prevent their essence"*¹⁶¹

Denne opfordring skal ses i lyset af, at Sovjetunionens ambassadør Nikolaj Jegorytjev seks dage i forvejen havde forsøgt at overrække et brev fra præsident Bresjnev til statsminister Anker Jørgensen, hvis indhold var nedrustningsindrømmelser. Ved denne lejlighed, midt i valgkampen, afslog Anker Jørgensen henvendelsen fra Bresjnev¹⁶². Den sovjetiske ambassadør forsøgte efterfølgende at få DKP-medlemmet Ib Nørlund til at sprede Bresjnevs budskab i Land og Folk¹⁶³. Opfordringen underbygger en forståelse af, at Komiteen blev betragtet som en organisation, hvor de sovjetiske politikker potentielt set kunne komme til udtryk. Anker Schjerning erindrer ikke den specifikke telefaks, men mener, at opfordringen formentlig allerede var en del af Samarbejdskomiteens politiske aktiviteter. Anker Schjerning medgiver dog, at Ib Nørlund og Ingmar Wagner endte med at skrive til statsminister Anker Jørgensen om det vigtige initiativ fra præsident Bresjnev¹⁶⁴.

På trods af ellers ihærdige forsøg fra Samarbejdskomiteen, Sovjetunionen og den øvrige fredsbevægelse var det ikke sikkerhedspolitikken, herunder NATO's deployering af 572 raketter, der blev valgkampens omdrejningspunkt, men derimod Danmarks underskud på betalingsbalancen og fordelingspolitikken¹⁶⁵. Socialdemokratiet valgte formentlig ikke at tage sikkerhedspolitikken op, da dette kunne udstille partiets interne uenighed om NATO's raketplaner.

Kun få dage efter valget traf den genvalgte statsminister Anker Jørgensen en beslutning, der i høj grad gjorde raketbeslutningen til tidens mest omdiskuterede emne. Anker Jørgensen besluttede sammen med en mindretalsgruppering i Socialdemokratiet, at den danske politik skulle baseres på forhandling i stedet for konfrontatoriske skræmpopolitik¹⁶⁶. Denne tydelige holdningsændring skabte håb for fredsbevægelsen. Perioden frem mod det planlagte udenrigsministermøde i NATO den 12.-14. december 1979 skulle benyttes strategisk til en påvirkning af regerings politik.

KAMPAGNEN MOD ATOMRAKETERNE

Betingelserne for at mobilisere en folkelig protest mod raketplanerne var ideelle, da en vis politisk opbakning var sikret med Anker Jørgensens støtte. Kampagnen mod Atomraketterne, hvis hovedaktiviteter var en underskriftsindsamling, en international høring samt en række demonstrationer i dagene op til NATO's udenrigsministermøde, skulle blive en af de mest succesfulde perioder i Samarbejdskomiteens virke. Initiativet, som udsprang af Jørgen Dragsdahl og Gert Petersens kritik mod NATO's raketplaner, fik tag i kredse uden for fredsbevægelsen. Hans Nebel mindes, at der på trods af DKP's væsentlige tilstedeværelse i Samarbejdskomiteen var en generel forståelse af nødvendigheden for politisk bred opbakning til sagen i de interne rækker i Komiteen. Hvis kampagnen skulle blive en succes, var det nødvendigt, at det ikke kun var DKP og andre på den ydre venstrefløj, der tegnede den politiske profil i Komiteen:

*"Vi sad til møder i Reventlowsgade, som regel en ret stor folk, hvor der var ærke-kommunister i mellem. Hartvig, Wagner, også selv den gamle rektor var ærke-kommunist"*¹⁶⁷. Men der var klart en opfattelse af, at hvis det skulle blive til noget, så skulle der være politisk bredde, men også organisatorisk bredde ... Denne opfattelse havde Anker [Schjerning] og havde Birgit [Jensen Butler] også", [Hans Nebel, 2012, 28:02]

Den politiske bredde var tilstede i en grad, som ingen af Samarbejdskomiteens aktiviteter tidligere havde opnået. På det organisatoriske plan krævede aktiviteterne i november og december væsentlig arbejdskraft i et forsøg på at skabe stor folkelig opbakning:

*"Det er ikke overdrevet at sige, at de daglige folk på vores små kontorer i mange uger lå vandret for at tilfredsstille det enorme behov overalt i landet for tryksager, emblemer ..."*¹⁶⁸

Den øverste ledelse i DKP satte alle kræfter ind på at støtte Samarbejdskomiteens kampagne med betydelig arbejdskraft. Ud over Anker Schjerning og Birgit Jensen Butlers¹⁶⁹ store betydning for kampagnens organisering – *"De to var jo daglige kræfter"*¹⁷⁰ – kom DKP's støtte især til udtryk i det praktiske arbejde rundt om i landet:

"SF havde ikke nær så mange aktivister som DKP. Når det gjaldt om at skaffe lastbiler og talerstol og mikrofon og dele løbesedler ud og lave knofedt-arbejdet, så var det DKPerne, som var de fleste", [Anker Schjerning, 2012, 47:58, del 1.]

DKP's øgede fokus på fredssagen skal formentlig forstås som en konsekvens af flere faktorer. Udover at Samarbejdskomiteens aktiviteter var i overensstemmelse med både DKP og Sovjetunionens politikker, skal det øgede fokus på fredssagen ses i lyset af, at DKP røg ud af Folketinget den 23. oktober 1979 med kun 1,9 % af stemmerne¹⁷¹. DKP

mistede hermed adgangen til det væsentligste politiske forum, Folketinget, og nu måtte der tænkes i alternative fora i forhold til påvirkning af den folkelige opinion. Samarbejdskomiteen var en oplagt mulighed.

DKP fandt også andre måder at bistå Samarbejdskomiteen og dens kampagner på. Ingmar Wagner lagde i et oplæg i forretningsudvalget op til, at Land og Folk skulle bruges aktivt til at informere om Samarbejdskomiteens aktiviteter¹⁷². Avisen, der var talerør for DKPs politikker, fremhævede en klar afstandtagen fra NATOs planer og indeholdt også en række militærstrategiske vurderinger af 'truslen fra øst'. DKP argumenterede igennem avisen for, at skæmmebilledet af Sovjetunionen var skabt af NATO og USA i forsøget på retfærdiggøre de igangsatte oprustningsplaner. Oprustningsplanerne var en konsekvens af andet og stortpolitiske overvejelser: økonomiske incitamenter i det kapitalistiske system blandt vesteuropæiske og amerikanske våbenproducenter var ifølge kommunisterne en iboende forklaring på NATOs deployering af 572 raketter. I kommunisternes optik eksisterede der intet argument for yderligere oprustning af NATOs arsenaler, der ifølge DKP allerede på daværende tidspunkt var Sovjetunionens militære styrker overlegne, og risikoen for angreb fra sovjetisk side var ikke til stede¹⁷³. Opfordringen fra Land og Folk var derfor, at Samarbejdskomiteens aktiviteter skulle tjene som et udgangspunkt for en folkelig mobilisering. Ingmar Wagner samt journalisten Johan Suskiewicz skrev flere artikler i Land og Folk; især i forbindelse med den internationale høring, der foregik i starten af december 1979¹⁷⁴.

Kampagnen mod Atomraketterne blev opfanget i udlandet, hvor Verdensfredsrådet forsøgte at få indflydelse på, hvilke initiativer Samarbejdskomiteen skulle igangsætte. En telefax adresseret til Birgit Jensen Butler vidner om, at Verdensfredsrådet forsøgte at påvirke Samarbejdskomiteen til at igangsætte aktioner den 27. november i forbindelse med den begivenhed, som Verdensfredsrådet kaldte 'The international day of action against the deployment of new U.S. missiles in Western Europe'. Som det fremgår af det følgende citat, forsøgte Verdensfredsrådet at uddele specifikke instrukser til, hvordan denne aktionsdag skulle udføres:

*"... when NATO starts meetings on this subject, this day should become day of mass actions demonstrations, sit-in rallies and vigils. STOP. Cables phone calls and letters of protest sent to government and NATO headquarters should express the condition of the public opinion. STOP. The urgency situation requires action immediate"*¹⁷⁵

Samarbejdskomiteen deltog ikke i Verdensfredsrådets initiativ. Det må dog formodes, at Komiteens arrangering af den stort opsatte internationale høring blot tre dage efter Verdensfredsrådets planlagte arrangement umuliggjorde yderligere aktiviteter i Samarbejdskomiteen. Eller Samarbejdskomiteen vurderede måske, at denne høring kunne

anvendes som en alternativ måde til at udtrykke Verdensfredsrådets appel.

Den internationale høring i Kvindernes Bygning i København fra den 1.-3. december 1979 blev en af de vigtigste begivenheder under Kampagnen mod Atomraketterne¹⁷⁶. Deltagelsen af fageksperter¹⁷⁷ indenfor den internationale sikkerhedspolitiske debat gjorde høringen til mere end bare et uundseeligt arrangement, og sammenfaldet med raketsagen gjorde bestemt "ikke tilslutningen ringere"¹⁷⁸. Høringen havde som funktion at diskutere den internationale sikkerhedssituation samt at påvirke det danske regeringsudkast til forhandlingerne på NATOs udenrigsministermøde¹⁷⁹. Enkelte kritiske røster fra blandt andre FN-forbundet blev fremsat på høringen. FN-forbundet mente, at høringens politiske konklusioner var truffet på forhånd, da Samarbejdskomiteen i samme forbindelse havde arrangeret en demonstration mod NATOs raketplaner¹⁸⁰. FN-forbundet advarede også mod, at høringen "...ikke skulle indfanges i den ensidighed, som havde karakteriseret neutronbombekampagnen"¹⁸¹, men demonstrationen blev gennemført alligevel.

Den internationale høring i Kvindernes Bygning i København d. 1.-3. december 1979, (ABA).

Det er svært at vurdere, hvor stor påvirkningseffekt høringen fik. Regeringspartierne havde nemlig tre dage tidligere, den 27. november 1979, udarbejdet en regeringsvedtagelse efter en forespørgselsdebat i Folketinget, der handlede om den danske holdning til NATOs raketplaner¹⁸². Resultatet blev en vedtagelse, der senere er blevet omtalt som 'tøv en kende-forslaget'. Forslaget indebar, at NATO skulle udsætte deployeringen af de 572 raketter, hvis Sovjetunionen til gengæld stoppede produktionen og opsætningen af deres SS-20-missiler og de såkaldte Backfire-fly samt indledte forhandlinger om nedrustning¹⁸³.

Stemningen havde således ændret sig. I de sidste dage frem til udenrigsministermødet blev det Samarbejdskomiteens mål at presse regeringen til ikke kun at udsætte, men helt at skrinlægge raketplanerne. Kampagnen mod Atomraketterne kulminerede med en række demonstrationer i København, Århus, Odense og flere af landets mindre byer den 9. december 1979¹⁸⁴. Under overskriften 'Dansk nej til nye atomraketter i Europa' talte blandt andre Jytte Hilden, Gert Petersen og Steen Folke fra Venstresocialisterne ved demonstrationerne. Ifølge Samarbejdskomiteens egen beretning samledes mellem 10.000-15.000 mennesker på gaderne i et fælles opråb om forhandlinger på NATO-mødet¹⁸⁵. Den 11. december 1979 blev de indsamlede underskrifter overrakt til den socialdemokratiske udenrigsminister Kjeld Olesen. Siden underskriftsindsamlingens igangsættelse i begyndelsen af november måned havde 62.576 underskrevet Komiteens opfordring¹⁸⁶:

Vi kræver af den danske regering:

- at den alene eller sammen med andre små NATO-lande som Norge og Holland udfolder enhver anstrengelse for at hindre eller udskyde en så vidtrækkende beslutning.

- at Danmark under alle omstændigheder afslår at medvirke til en sådan beslutning.

- at Danmark udfolder internationalt initiativ for at få øst-vest-forhandlingerne i gang"¹⁸⁷

Ved overrækkelsen af underskrifterne til Kjeld Olesen udtalte atomforskeren Heinz Hansen¹⁸⁸, at den seneste måneds aktiviteter må anses som et resultat af, at "...bevægelsen for fred, afspænding og nedrustning ikke længere er en sag kun for de særligt interesserede. Det er nu en folkesag"¹⁸⁹. For Komiteen betød raketsagen, at Samarbejdskomiteens antal af lokalgrupper voksede fra fire til tredive, samt at Komiteens aktiviteter fik en væsentlig mediebevågenhed. "Vi var brudt igennem", som arbejdsudvalget rigtig opsummerede¹⁹⁰. Både Hans Nebel og Anker Schjerning erindrer den politisk bredde opbakning i forbindelse med NATOs raketplaner. De husker samtidig, at de ikke oplevede en bredde af dette omfang siden¹⁹¹.

Aktivitet i Fredscentret i København d. 30. november 1979, (ABA).

På trods af at Samarbejdskomiteen, DKP og andre engagerede i fredssagen succesfuldt mobiliserede den folkelige opinion, var tiden kort. Fredsbevægelsernes gennemslagskraft i de øvrige NATO-lande var ikke lige så stor som i Danmark. Det politiske efter spil var, at Kjeld Olesen på NATOs udenrigsministermøde den 12.-14. december 1979 fremlagde regeringens 'tøv en kende-forslag', hvilket blev afvist af de øvrige medlemmer i forsvarsalliancen¹⁹². Omvendt er det siden hen blevet diskuteret, om det danske forslag ikke alligevel havde en betydning. Det skyldes især, at NATOs beslutning om at deployere 572 missiler kom til at fremstå som et kompromis, hvilket også afspejledes i mødets slutdokument, Dobbeltbeslutningen. Der skulle gå fire år, før NATO-alliancen ville opstille raketterne. I denne periode blev Sovjetunion tilbudt forhandlinger i forhold til at nedbringe deres arsenal af SS-20-missiler. Hvis Sovjetunion indvilligede i disse forhandlinger, ville NATO til gengæld overveje kun at opstille en del af raketterne¹⁹³. Samarbejdskomiteens politiske mål var i stort omfang indfriet, da NATOs dobbeltbeslutning i høj grad fremstod som et kompromis i forhold til den oprindelige plan om øjeblikkeligt at opstille de 572 raketter. Dette var et stort – og betydningsfuldt – skridt for både Samarbejdskomiteen og den øvrige vesteuropæiske fredsbevægelse. Begejstringen fik dog kun lov til at vare i 11 døgn, før en ny international begivenhed indtraf. Sovjetunionens invasion i Afghanistan natten til den 25. december 1979 var et alvorligt tilbageslag for fredsbevægelsen i almindelighed og Samarbejdskomiteen i særdeleshed, som ellers begge oplevede fremgang.

OPSAMLING

NATO's dobbeltbeslutning blev et stort samtaleemne og en sag, der splittede Folketinget i efteråret 1979. For Samarbejdskomiteen betød raketsagen tilmed, at der endelig var en sag efter neutronbombekampagnen, som kunne mobilisere den folkelige opinion. Slutningen af 1978 og begyndelsen af 1979 var præget af organisatoriske omvæltninger og politisk vaklen i Samarbejdskomiteen. Ligeledes var perioden et intermezzo for DKP, hvor fredssagen for en tid var lavt placeret på den politiske dagsorden.

Især Jørgen Dragsdahls afsløringer i dagspressen og Gert Petersens mange spørgsmål i Folketinget i forhold til NATO's forslag om at opstille 572 raketter vækkede fredsbevægelsen. DKP og Samarbejdskomiteen understøttede derfor et allerede igangsat initiativ, og igennem organisatorisk bistand var DKP en væsentlig årsag til, at Kampagnen mod Atomraketterne blev en succes. DKP's incitament til at engagere sig i Samarbejdskomiteen var blevet forstærket af, at partiet var røget ud af Folketinget ved valget i oktober 1979. DKP påvirkede derfor Samarbejdskomiteen aktiviteter, uden at de dikterede den politiske dagsorden, men i stedet benyttede partiet Land og Folk til at udbrede sin politik.

Denne fremgangsmåde må formodes at være valgt, da Komiteen ikke skulle fremstå som kommunistisk styret. Det var dog en svær balancegang, men den lykkedes på mange måder, og Komiteens politiske retning blev værdsat af Den Sovjetiske Fredskomite og Verdensfredsrådet, der betragtede Samarbejdskomiteen som et forum, hvor deres politiker potentielt kunne udbredes til den danske befolkning.

KAPITEL 7 AFGHANISTAN OG STORMLØBET MOD SAMARBEJDSKOMITEEN

"Vi var under voldsomt pres...Vi ville som DKPere ikke være med til at gå ind i en antisovjetisk kampagne i forbindelse med Afghanistan, eftersom Samarbejdskomiteen var en bevægelse, der skulle fremme afspænding og fred og overhovedet ikke udtale sig om hverken Nicaragua, Sydafrika, frihedsbevægelser eller Afghanistan", [Anker Schjerning, 2012, 52:52, del 1.]

"Min holdning var, at det var uacceptabelt [invasionen i Afghanistan], og at vi måtte protestere imod det. Det blev grænsen for mig", [Hans Nebel, 2012, 34:35]

Med Sovjetunionens invasion i Afghanistan den 25. december 1979¹⁹⁴, hvor op mod 100.000 sovjetiske tropper forsøgte at komme det prosovjetiske styre i Kabul til undsætning, led den brede politiske og folkelige opbakning til Samarbejdskomiteen et alvorligt knæk. Komiteen blev udsat for et stormløb, og beskyldninger for at være en kommunistisk frontorganisation florerede i den borgerlige presse. Det betød, at de første fire måneder af 1980 blev hektiske, og flere personer og organisationer, der skulle vise den politiske bredde, meldte sig ud.

Afghanistan-affæren var en international begivenhed, som Samarbejdskomiteen skulle reagere på. De afgørende stridspunkter i forløbet omkring Afghanistan var en række kontroversielle pressemeddelelser i januar og diskussionerne på et repræsentantskabsmøde i februar, hvor invasionen var øverst på dagsordenen. Flere interessante spørgsmål pressede sig på: Hvem havde en afgørende finger med i selve politikudformningen, og hvad var den førte politik et udtryk for?

SOVJETS TILSTEDEVÆRELSE I AFGHANISTAN – INVASION ELLER INTERVENTION?

Den militære aktion gik ikke ubemærket hen; især da den fandt sted, samtidig med at SALT-II-forhandlingerne var fastlåste i Senatet i USA. I sin retorik gik USAs præsident Carter så langt, at han kaldte den sovjetiske invasion *”for den alvorligste trussel mod verdensfreden siden Anden Verdenskrig”*¹⁹⁵. Det betød, at godkendelsen af SALT-II-aftalen blev udskudt, og at der blev indført restriktioner i forhold til samhandlen med Sovjetunionen. I Danmark blev der ligeledes taget afstand fra Sovjetunionens militære aktion i Afghanistan, men retorikken var anderledes vag, da både statsminister Anker Jørgensen og udenrigsminister Kjeld Olesen fordømte og kritiserede Sovjetunionens invasion, samtidig med at de understregede, at situationen ikke måtte føre til overreaktioner eller forhastede konklusioner¹⁹⁶. Det betød reelt, at *”der ikke var enighed om den hårde kurs overfor Sovjet... og at al samarbejde med Sovjetunionen eller kommunisterne ikke blev afbrudt”*¹⁹⁷.

På spørgsmålet om, hvorvidt Sovjets militære indgriben var en invasion eller intervention, var der forståeligt ikke enighed. Ruslands præsident Bresjnev tilkendegav på et offentligt vælgermøde, at *”de sovjetiske troppers tilstedeværelse i Afghanistan baserer sig på et solidt folkeretsligt grundlag [FNs charter]”* og at *”begivenhederne i Afghanistan tjente som påskud til en frontal modoffensiv [fra USA]”*¹⁹⁸. Talen blev af Sovjetunionens Kommunistiske Parti tillagt stor betydning, og den blev videredistribueret til de kommunistiske partier i Vesteuropa, herunder DKP. DKPs holdning var klar, og Anker Schjerning udtrykker selv i dag, at det ikke var en invasion, men en intervention¹⁹⁹. Definitionen var væsentlig, da den udgjorde grundlaget for, hvilket perspektiv der blev lagt på Sovjets tilstedeværelse i Afghanistan²⁰⁰.

ARBEJDSUDVALGETS BEHANDLING AF SOVJETS INVASION I AFGHANISTAN

Selvom invasionen i Afghanistan fandt sted i december 1979, blev sagen først behandlet i Samarbejdskomiteens arbejdsudvalg den 8. januar 1980. Der har formodentlig forinden været diskussioner på øverste ledelsesniveau, hvor formanden Hans Nebel og medlemmerne af arbejdsudvalget, herunder Anker Schjerning og Villum Hansen, deltog. Tilmed var Afghanistan-affæren en torn i øjet på kommunisternes fredsarbejde. Land og Folk forsøgte bevidst at fortie sagen: ikke én artikel i januar, februar eller marts handlede om Afghanistan-affæren.

Samarbejdskomiteen modtog efter Sovjetunionens invasion i Afghanistan en række opfordringer til at protestere mod Sovjet, hvor en af de første kom fra Niels Tofte²⁰¹ den 2. januar 1980²⁰². Niels Toftes opfordring blev ikke fulgt i presseudtalelsen ‘Fortsat samling af fredskræfterne’ fra den 10. januar – tværtimod. Hvad der er blevet diskuteret forud for pressemeddelelsen er uklart, men den blev et omdrejningspunkt for den efterfølgende mediestorm og udmeldinger:

*”NATOs beslutning den 12.-14. december i fjor om produktion af de nye atomraketter og disses stationering i Europa, det amerikanske senats nedfrysning af SALT-II-aftalerne, Sovjetunionens militære indgriben i Afghanistan, USA’s bestræbelser for udbygning af militære baser i det mellemste og det fjerne østen, samt planer om forøget militært samarbejde med Kina – disse begivenheder har alle efter arbejdsudvalgets opfattelse bidraget til at skærpe modsætningsforholdene mellem magtblokkene og kan medvirke til at bremse de nedrustningsbestræbelser, som alle verdens folk ønsker et heldigt udfald af”*²⁰³

Pressemeddelelsen, som er underskrevet af Hans Nebel på vegne af arbejdsudvalget, indeholdt ikke en kritisk afstandstagen, og det blev f.eks. ikke fremhævet, at en nedfrysning af SALT-II-aftalerne i høj grad var forårsaget af Sovjets invasion i Afghanistan. Arbejdsudvalget mødtes igen den 22. januar 1980, hvor en ny pressemeddelelse ‘Afspændingen må videreføres’²⁰⁴ blev formuleret. I lighed med den foregående tog denne heller ikke afstand fra Sovjetunionens invasion i Afghanistan. Arbejdsudvalgets møde kom som en konsekvens af præsidiemedlemmet Uffe Torms²⁰⁵ indlæg i Kristeligt Dagblad den 22. januar 1980. I dette indlæg skrev Uffe Torm, hvorfor han trak sig fra præsidiat i Samarbejdskomiteen, hvor han havde siddet siden etableringen²⁰⁶. Uffe Torm var utilfreds med, at Samarbejdskomiteens daglige ledelse havde afvist at tage afstand fra den sovjetiske invasion i Afghanistan:

”Ved ikke at tage afstand fra invasionen i Afghanistan svigter Samarbejdskomiteen sit arbejds- og idegrundlag og sætter troværdigheden over styr”²⁰⁷

Som en konsekvens af Uffe Torms indlæg skrev Hans Nebel og Erik Stinus²⁰⁸ ‘Lad os styrke arbejdet for afspænding, nedrustning og fred’. Heri blev det påpeget, at Samarbejdskomiteen havde givet udtryk for – både overfor offentligheden og Den Sovjetiske Fredskomite - at Sovjets invasion betød et tilbageslag for den internationale afspændingsproces²⁰⁹. Det er sandt, at Samarbejdskomiteen i en skrivelse til den sovjetiske fredskomite den 23. januar²¹⁰ - dagen efter Uffe Torms artikel - skrev, at *”den sovjetiske militære indgriben i Afghanistan har vanskeliggjort det arbejde for afspænding, som er vor komites fornemste opgave”²¹¹*. Tilmed blev det afslutningsvis konstateret, at *”SALT-II må snarest godkendes, og De Olympiske Lege bør gennemføres som normalt”*. Med disse formuleringer fremsatte Samarbejdskomiteen ikke en egentlig kritik af Sovjetunionen, men samtidig forsvarede Komiteen heller ikke den militære indgriben²¹², som egentlig var DKPs ønske:

”DKPerne skulle i Samarbejdskomiteen propagandere meget mere for alle de fremskridt, kvinderne, arbejderne og studenterne havde opnået i Afghanistan ifølge Frank Aaen og daværende formand Jørgen Jensen, som havde været på inspirationstur i Afghanistan. Det valgte vi ikke at gøre, så jeg var nærmest i DKP-sammenhæng et bløddyr”, [Anker Schjerning, 2012, 1:02:32, del 1.]

De offentlige udtalelser var skrevet af arbejdsudvalgets medlemmer Villum Hansen²¹³ og Anker Schjerning, uden at de var vedtaget af repræsentantskabet, som vedtægterne ellers foreskrev. Hans Nebel erindrer, at han tog stilling til de forslag, som blev fremlagt, og han mener i overensstemmelse med Anker Schjerning, at udtalelserne var formulert af Anker Schjerning selv og Villum Hansen²¹⁴. Med udgangspunkt heri må det formodes, at Afghanistan-affæren og de affødte pressemeddelelser spillede en stor – hvis ikke afgørende – rolle i politikudformningen på daværende tidspunkt. Samtidig var arbejdsudvalget domineret af DKPerne og medlemmer med prosovjetiske holdninger²¹⁵. Omvendt er det væsentligt at påpege, at Samarbejdskomiteens holdning udviklede sig fra ikke at tage afstand til at påpege – om end i meget bløde vendinger - at Sovjetunionen havde vanskeliggjort fredsarbejdet. Denne udvikling vidner om en Komite, der var under pres – både fra medlemmer og organisationer, der mente, at Samarbejdskomiteen burde fordømme Sovjets invasion, og DKP, der på den anden fløj var af den overbevisning, at kommunisterne i Komiteen burde forsvare Sovjets handling.

Ud fra et kommunistisk perspektiv kan Samarbejdskomiteens pressemeddelelser betragtes som et kompromis. Alternativet havde været, at Samarbejdskomiteen ikke havde omtalt Afghanistan eller ligefrem forsvaret Sovjets militære indgriben, og det var

ikke tilfældet. Omvendt kunne DKP-medlemmer i Samarbejdskomiteen ikke tillade en kritik af Sovjetunionens tilstedeværelse i Afghanistan. Det ville være en åbenlys kritik af DKP, der udover at støtte Samarbejdskomiteen organisatorisk, støttede økonomisk²¹⁶ - og havde gjort det lige siden opstarten²¹⁷. Endvidere var Afghanistan-affæren ifølge Hans Nebel en skillelinje for DKPs rolle i Samarbejdskomiteen:

”Jeg kan selvfølgelig sagtens se, at de [DKP] ikke kunne tage skarp afstand fra deres invasion i Afghanistan, da det var vigtigt for dem at holde DKP intakt”, [Hans Nebel, 2012, 39:00]

SPLITTELSE PÅ REPRÆSENTANTSKABSMØDET

Afghanistan-affæren ville ikke slippe sit tag i Samarbejdskomiteen, og på repræsentantskabsmødet den 16.-17. februar 1980 var Sovjets invasion i Afghanistan derfor det væsentligste diskussionsemne. Stort set samtidig var invasionen også på dagsordenen i DKPs freds- og solidaritetsudvalg, faktisk i dagene op til repræsentantskabsmødet. DKP var bevidst omkring, at Afghanistan-affæren besværliggjorde fredskampen, og at nye aktiviteter skulle være med til at fjerne fokus:

”På kort sigt vil vi miste forbundsfæller, men de vil komme tilbage. Det værste er, at de vil forsøge at ramme os gennem Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed. Vi må sætte alt ind på at beholde Fredscentret”²¹⁸

”Vi må foreslå en masse aktiviteter på så mange forskellige fronter som muligt – og så i øvrigt ikke lade os slå ud af, at DUF helt sikkert vil forlade arbejdet, de vil komme tilbage igen med tiden”²¹⁹

Underbygget med Anker Schjernings kommentar om, at *”DKPs interesse i Samarbejdskomiteen stadig var stor på dette tidspunkt”²²⁰*, vidner møderne i freds- og solidaritetsudvalget om et parti, der havde stor interesse i fredsarbejdet i almindelighed og Samarbejdskomiteen i særdeleshed. Det skal måske ses i sammenhæng med DKPs svage politiske situation, og at fredskampen var et område, der kunne samle danskerne og skabe sympati for DKPs politik. På et møde i Centralkomiteen den 2.-3. februar 1980 blev det påpeget, at:

”nogle fredskæmpere ville sikkert også have haft nemmere ved at forsvare samarbejdet med kommunisterne i fredsarbejdet, hvis vi havde protesteret. Og det er klart, at de kræfter, der kæmper imod afspænding, afrustning og fredelig sameksistens, føler sig styrket og vil bruge begivenhederne i Afghanistan til at argumentere for oprustning og isolation af fredskræfterne og mod den socialistiske verden”²²¹

Afghanistan-affæren fik den konsekvens, at Villum Hansen afløste Hans Nebel på repræsentantskabsmødets sidste dag²²², da han ifølge eget udsagn ikke længere følte, at Samarbejdskomiteens linje var den rigtige, og at hans personlige grænse derfor var nået²²³. I stedet blev Villum Hansen, der havde en mangeårig erfaring i organisatorisk og politisk arbejde i fredsbevægelsen, valgt, og ifølge Hans Nebel *"var [Villum Hasen] i situationen jo meget oplagt. Med hele hans baggrund - både fagligt og indsigtsmæssigt - var det jo sådan set et meget godt valg"*²²⁴.

Repræsentantskabsmødet afspejlede stor uenighed omkring Samarbejdskomiteens politiske kurs²²⁵. Politikken, der blev vedtaget på repræsentantmødet, vidner om en organisation, hvor DKP-medlemmerne og kommunistiske sympatisører havde afgørende indflydelse²²⁶.

Udgangspunktet for diskussionerne var – udover de tidligere nævnte pressemeddelelser i januar - to oplæg fra henholdsvis Villum Hansen og Anker Schjerning. Villum Hansen skrev i 'Intet alternativ til afspænding – freden er udelelig'²²⁷, at *"den sovjetiske invasion i Afghanistan gav USA påskuddet til den fastfrysning af afspændingsprocessen og den åbenlyse bekræftelse af den militariseringsproces, som for længst var indledt"*²²⁸. Denne prosovjetiske udtalelse har et iøjnefaldende sammenfald med den holdning, som freds- og solidaritetsudvalget fremsatte på et udvalgs møde den 12. februar 1980. Her blev det påpeget, at Afghanistan var et påskud for USA til at sænke afspændingen, og at situationen ville have udviklet sig i negativ retning uden Sovjetunionens intervention. Problemet ifølge Villum Hansen var derfor, at USA udnyttede situationen - og ikke Sovjetunionens invasion i Afghanistan. Samme opfattelse blev delt af Anker Schjerning i 'Forsvarsforliget og dansk sikkerhedspolitik'²²⁹.

Hvor Villum Hansen og Anker Schjerning forsvarede Samarbejdskomiteens politiske linje, var andre mere kritiske. De kritiske røster på repræsentantskabsmødet kom bl.a. fra Niels Tofte, Torben Dreier, landsformand i Radikal Ungdom, samt Peter Dragsbo og Lars Vestergaard, der var medlemmer af Aldrig mere Krig. De efterlyste en skarp afstandtagen til Sovjetunionens indgreb i Afghanistan og fremsatte et krav om, at Sovjetunionen trak sine tropper tilbage²³⁰. Det var deres holdning, at Samarbejdskomiteen kunne blive beskyldt for at være kommunistisk styret, hvis Komiteen ikke tog skarp afstand fra Sovjets invasion. Denne kritik kom også til udtryk ved, at Torben Dreier og Peter Dragsbo foreslog ændringer til Villum Hansens tidligere omtalte politiske oplæg:

*"Den tredje verdens tidligere koloniale eller halvkoloniale lande har fået en styrket bevidsthed om deres ret til at tage deres landes udvikling i egne hænder. Denne ret anfægtes fortsat trods erfaringerne fra Vietnam-krigen af adskillige af verdens stormagter, senest vist ved Sovjetunionens intervention i Afghanistan, hvor man på klassisk imperialistisk vis søger ved militær magtanvendelse at sikre en indre udvikling til egen fordel, hvilket man stærkt må tage afstand fra uanset denne politiske situations indhold i øvrigt"*²³¹

Repræsentantskabet besluttede at lade Villum Hansens analyse med Torben Dreier og Peter Dragsbos tilføjelser stå som udtryk for opfattelserne indenfor Komiteen, men det er værd at bemærke, at denne tilføjelse aldrig kom til udtryk i f.eks. en pressemeddelelse. Holger Villumsen, som var medlem af styrelsen, gik skridtet videre og mente, at Samarbejdskomiteen burde *fordømme* Sovjetunionens invasion i Afghanistan, men hans forslag til en resolution blev trukket tilbage efter diskussion. Den var tænkt som erstatning for udtalelsen i pressen den 10 januar, og som en afslutning på Samarbejdskomiteens troværdighedsproblem: *"Samarbejdskomiteen fordømmer Sovjets aggression, og opfordrer Sovjetunionen til omgående at trække sine tropper hjem"*²³².

Afvisningen af Holger Villumsens forslag vidner om, at der var grænser for, hvor langt kommunisterne kunne gå i deres kritik af Sovjetunionen, og hvem der reelt styrede politikken. Nogle kommunister var også bevidste omkring, at Samarbejdskomiteen ikke kunne forsvare Sovjetunionens tilstedeværelse i Afghanistan, hvis de skulle holde den politiske bredde intakt. Kommunisten Kurt Bæk mente ellers, at presseudtalelsen fra den 23. januar var forkert, og at en manglende indgriben fra Sovjetunionen ville have forværret situationen, men denne holdning forplantede sig ikke i Komiteens officielle politik. Alt i alt vidner diskussionerne om, at der var forskellige holdninger inden for DKP, og at DKU ofte var mindre pragmatisk end moderpartiet.

Et andet diskussionsemne på repræsentantskabsmødet var en kommende underskriftsindsamling i 1980 'Forsvar Danmark mod ødelæggelse', hvis paroler med al tydelighed blev nøje afvejet. Kurt Bæks forslag var rettet mod NATO og USA, men blev formodentlig af denne grund ikke vedtaget²³³. De paroler, som blev vedtaget, nævnte derimod hverken USA eller NATO²³⁴. Selv om kommunisterne havde an afgørende finger med i spillet i politikudformningen, er denne moderering et eksempel på, at kommunisterne ikke egenrådigt kunne bestemme kursen, eller at kommunisterne godt var klar over, at tidspunktet ikke var det rette for en hård kritik mod USA og NATO. Det virker sandsynligt, at de toneangivende personer i Samarbejdskomiteen indså, at de ikke skulle levere kuglerne til kritikerne ved at føre en ensidig kritik. I forlængelse heraf mener Anker Schjerning, at *"enten har vi indset, at vi kom længere med at fjerne det [USA og NATO], fordi det centrale budskab var bevaret, eller også var der nogle mennesker, der har sagt deres ærlige mening til os, og så har vi lyttet efter"*²³⁵.

Kulminationen på repræsentantskabsmødet var pressemeddelelsen 'For en samling af fredskræfterne', som vagt konstaterede, at *"Samarbejdskomiteen udtaler sin bekymring over den skærpelse af de internationale modsætninger ... En yderligere skærpelse af modsætningerne må afoærges"*²³⁶. DKP fulgte nøje med i udviklingen og diskussionerne i Samarbejdskomiteen i forlængelse af Sovjetunionens invasion i Afghanistan. På et forretningsudvalgs møde i DKP d. 27. februar 1980 vurderede Ingmar Wagner, at Samarbejdskomiteens aktiviteter skulle yderligere understøttes²³⁷.

DEN POLITISKE BREDDE SVÆKKES

Komiteens politiske bredde og renommé blev svækket som en konsekvens af Afghanistan-affæren, da flere organisationer trak sig efter repræsentantskabsmødet i februar²³⁸. Omvendt var antallet af tilsluttede organisationer mere end et år efter Afghanistan-affæren næsten det samme: den 10. juni 1981 var der 40 tilsluttede organisationer, den 22. februar 1980 var der 43. Den politiske bredde var uden tvivl under pres, da de nye organisationer f.eks. var kommunistisk dominerede fagforeninger.

Som tidligere nævnt trak Uffe Torm sig fra præsidiets den 22. januar, og FN-forbundet meldte sig ud den 14. februar 1980²³⁹, hvilket ifølge Hans Nebel, som var medlem af FN-forbundets styrelse, skyldtes Samarbejdskomiteens manglende fordømmelse af Sovjetunionens invasion i Afghanistan²⁴⁰. Andre, der meldte sig ud med mere eller mindre samme begrundelse, var Dansk Ungdoms Fællesråd²⁴¹, Forsoningsforbundet²⁴², Kvækersamfundet²⁴³, Aldrig mere Krig²⁴⁴ og SFs internationale udvalg²⁴⁵.

SFs internationale udvalg havde ellers opfordret Samarbejdskomiteen til at protestere mod Sovjet på Landskonferencen om Danmarks sikkerhedspolitik den 19.-20. april 1980²⁴⁶, men Samarbejdskomiteens pressemeddelelse fra den 21. april 1980 fremhævede blot:

”Repræsentantskabsmødet udtrykte nogle deltagere deres modstand mod de sovjetiske troppers tilstedeværelse i Afghanistan, mens andre var af en anden opfattelse. Men der var fuldstændig enighed om nødvendigheden af en fælles indsats for fred, afspænding og nedrustning på trods af ovennævnte meningsforskelle”²⁴⁷

Udmeldingerne var et hårdt slag for Samarbejdskomiteen, og i juni 1980 kommenterede Anker Schjerning udmeldelserne af Samarbejdskomiteen i kølvandet på Afghanistan-affæren²⁴⁸. Anker Schjerning gav klart udtryk for, hvorfor kritikken skulle vendes mod USA og ikke Sovjetunionen. En årsag var, at Afghanistan-affæren var skyld i USAs ”målbevidste forsøg på at skaffe sig militær overlegenhed”. Derudover mente Anker Schjerning, at ”Fredsbevægelsen må være ensidig, fordi krigstruslen er ensidig. Er I ikke overbevist herom, kammerater i SF, så læs erklæringen fra Warszawa-pagtländernes møde den 14.-15. maj 1980 og læs det så fordomsfrit, som det for jer er muligt. I vil da opdage, at en vigtig fredsfremmende kraft findes her”.

OPSAMLING

Sovjetunionens invasion i Afghanistan var en væsentlig begivenhed i Samarbejdskomiteens historie. Det var tydeligt, at Afghanistan-affæren medførte heftige interne diskussioner og politisk splittelse. De første tre-fire måneder af 1980 var hektiske, hvor flere tilsluttede organisationer og enkeltmedlemmer meldte sig ud af Samarbejdskomiteen, som en tydelig konsekvens af, at DKP-medlemmerne i Komiteens arbejdsudvalg havde en fremtrædende – hvis ikke afgørende – rolle i politikudformningen. Komiteen fordømte ikke Sovjets ageren, og selvom de omvendt heller ikke forsvarede den, blev det tydeligt, at blandt andre Villum Hansen og Anker Schjerning tegnede den inderste beslutningskreds, der influerede afgørende på Komiteens politik. De to fremtrædende personer var dem, der skrev pressemeddelelserne og tog beslutningerne, og på repræsentantskabsmødet den 16.-17. februar 1980 blev de kritiske røster nedstemt. Det var tydeligt, at holdningerne indenfor Komiteen gik i forskellige retninger, hvilket besværliggjorde bestræbelserne på at fremsætte en klar og fælles holdningstilkendegivelse. Det havde yderligere den konsekvens, at Komiteen balancerede på en knivsæg i forhold til idealet om at varetage et bredt tværpolitisk samarbejde, samtidig med at en betydningsfuld gruppe af DKPere ikke ønskede at skabe splid i deres politiske bagland ved at fordømme Sovjets militære indgriben i Afghanistan. Samarbejdskomiteen havde lidt et troværdighedsknæk²⁴⁹, og i tiden, der fulgte, forsøgte DKP at rette op på Samarbejdskomiteens renommé ved at rette fokus mod Norden som Atomvåbenfri Zone.

KAPITEL 8 NORDEN SOM ATOMVÅBENFRI ZONE

“Der er brug for, at vi i den kommende periode formår at udvikle fredsbevægelsen til en folkebevægelse – at rejse en offensiv for freden”²⁵⁰

“Der var meget taktik i det, der foregik. Det handlede om at få folk til at tænke på en anden måde. Man kunne vinde folks opbakning om DKPs synspunkter igennem samarbejde i fredsbevægelsen”, [Carl Rosschou, 2012, 27:05]

Afghanistan-affæren i starten af 1980 var et hårdt slag for Samarbejdskomiteen. Den havde skabt splittelse – ikke bare i Komiteen selv, men i fredsbevægelsen i almindelighed. Det var derfor nødvendigt med nye, store planer, der kunne genskabe Komiteens betydning, som den væsentligste centrale spiller i den danske fredsbevægelse. Et forsøg herpå kom i starten af 1981, hvor den storstilede kampagne Norden som Atomvåbenfri Zone blev igangsat. Forinden gik Komiteen igennem en svær periode, hvor den forgæves søsatte kampagner, der ikke medførte den fremgang, som Komiteen havde hårdt brug for. Det var samtidig en periode, hvor DKPs betydningsfulde rolle i Samarbejdskomiteen blev tydelig – og DKP havde et klart ønske om at engagere sig og bakke op omkring zoneideen, der blev den altoverskyggende begivenhed fra midten af 1980 og kulminerende omkring Nordisk Fredskonference i Aalborg i april 1981.

NYE INITIATIVER I FREDSBEVÆGELSEN OG STIGENDE INTERESSE FRA DKP

Året 1980 var kendetegnet ved, at den sikkerhedspolitiske konflikt mellem de to stormagter blev tilspidset²⁵¹. Stemningen mellem de to stormagter var på frysepunktet, hvilket forstærkede fredsbevægelsen og Samarbejdskomiteens berettigelse. På den danske politiske scene var Folketingets partier splittet i deres stillingtagen til den internationale situation i foråret og sommeren 1980. De borgerlige partier stillede sig stadig kritiske overfor den politiske kurs, som Kjeld Olesen havde fremført på NATOs udenrigsministermøde i december måned året før, og som resulterede i dobbeltbeslutningen. De internationale begivenheder havde for alvor skabt usikkerhed om, at forhandling og dialog, som statsminister Anker Jørgensen var fortalere for, var vejen frem. Alligevel holdt regeringen fast i at søge nedrustningen frem for oprustningen²⁵². Dette vidnede om, at Samarbejdskomiteen og den øvrige fredsbevægelse stadig havde muligheden for at vinde politisk opbakning hos venstrefløjspartierne og være i stand til at påvirke partierne og den politiske agenda. Regeringens udenrigspolitiske rationale, som eksemplificeret i 'tøv en kende-forslaget', blev således videreført, hvilket medførte kritik fra NATO-alliancens medlemmer. Den belgiske udenrigsminister Henri Simonet brugte i sommeren 1980 det lidet flatterende begreb 'danmarkisering' om lande, der i lighed med Danmark ikke bidrog økonomisk til NATO, men stadig nød godt af den militære beskyttelse²⁵³. I denne situation forsøgte den yderste venstrefløj at støtte regeringens politiske vej, og Samarbejdskomiteens politiske mål var at påvirke den danske regering, der var underlagt både indenrigs- og udenrigspolitisk pres i foråret og sommeren 1980²⁵⁴.

Idealet om fred og afspænding levede stadig videre i den danske fredsbevægelse, og nye initiativer opstod i en periode, hvor Samarbejdskomiteen var politisk svækket og manglede troværdighed. Et af disse initiativer var en underskriftsindsamling igangsat

af Kvinder for Fred, der blev etableret af tre skandinaviske kvinder Bodil Graae, Janne Haumann og Gytte Rue i januar 1980. Underskriftsindsamlingen foregik i de første måneder af 1980, og mere end 200.000 danske kvinder skrev under på Kvinder for Freds appel mod oprustning²⁵⁵. Nej til Atomvåben, der blev etableret i efteråret 1979, oplevede også stigende opbakning i første del af 1980 og formåede at markere sig som en fredsorganisation i opposition til Samarbejdskomiteen. Nej til Atomvåben byggede deres politiske grundlag på END, European Nuclear Disarmament Komite²⁵⁶, der brystede sig af at være modpolen til Verdensfredsrådet, ved at gå ind for fred og nedrustning i både øst og vest. Nej til Atomvåben blev derfor kendt som bannerfører for den uafhængige del af den danske fredsbevægelse. Fredsbevægelsen var splittet i begyndelsen af 1980, og nye organisationer opstod – måske som en konsekvens af det generelle billede af Samarbejdskomiteen som kommunistisk styret.

Samarbejdskomiteen havde dog flere sporadiske forsøg på at igangsætte aktiviteter i foråret 1980. Komiteen forsøgte at genoplive den tidligere planlagte kampagne 'Forsvar Danmark mod ødelæggelse'²⁵⁷. Initiativet, der hovedsageligt bestod af en underskriftsindsamling mod placering af amerikansk krigsmateriel og baser på dansk jord, blev igangsat ved Landskonferencen om Danmarks sikkerhedspolitik i Svanemøllehallen på Østerbro den 19.-20. april 1980. Samarbejdskomiteen arrangerede konferencen, og den fik betydelig omtale i Land og Folk²⁵⁸. Det var tanken, at kampagnen skulle skabe et nyt fokus og tilføre fornyet energi til Samarbejdskomiteen, men det blev langt fra resultatet. Selvom DKP bakkede op om tiltaget, druknede initiativet i den opmærksomhed, som Kvinder for Fred oplevede, og samtidig havde den negative omtale fra Afghanistan-affæren ikke sluppet sit tag i Samarbejdskomiteen²⁵⁹.

Landskonferencen om Danmarks sikkerhedspolitik i Svanemøllehallen d. 19.-20. april 1980, (ABA).

I løbet af 1980 intensiverede DKP deres fredspolitiske engagement, herunder i Samarbejdskomiteen, i et omfang, der ikke var set tidligere i denne periode af Den Kolde Krig²⁶⁰. På DKPs 26. Partikongres i februar måned 1980 blev det besluttet, at den ideologiske kamp mod imperialismen og storkapitalen skulle føres gennem et bredt fredsarbejde, uden at beskrive, hvordan partiet ville realisere deres politiske målsætninger:

*“ Et er at opstille paroler, men I fredskampen er det afgørende, hvis kravet om afspænding og afrustning skal vinde sejr, at vi finder sammen med andre, formulerer fælles mål og udvikler bevægelse i de brede masser ”*²⁶¹

I månederne efter den 26. partikongres var det medlemmerne i DKPs freds- og solidaritetsudvalg, der blev pålagt at udforme de nærmere retningslinjer om fredsarbejdet. Udvalgssekretariatets lille personkreds bestående af formand Ingmar Wagner, sekretær Anker Schjerning og repræsentant for Land og Folk Johan Suszkiwicz udformede den fredspolitik, som formand Jørgen Jensen fremlagde på centralkomitemødet den 7.-8. juni 1980. DKPs fredspolitiske engagement skulle føres på flere fronter, og igennem forskellige kanaler.

På samme centralkomitemøde blev Kommunisternes Fredskampagne²⁶² fremlagt, og denne skulle foregå fra den 15. september til den 15. november 1980²⁶³. Jørgen Jensen udtalte på mødet, at partiet skulle “... stille vor politiske og organisatoriske erfaring og styrke til rådighed for fredsbevægelsens”²⁶⁴ individuelle initiativer, så længe initiativerne i bevægelsen var i overensstemmelse med partiets politiske overbevisning. Af særlig interesse var, at Samarbejdskomiteens aktiviteter blev nævnt som et fokusområde for DKPs fredsindsats:

*“ Som kommunister må vi selvstændigt og i samarbejde med andre bruge Samarbejdskomiteens underskriftsindsamling Forsvar Danmark mod ødelæggelse som et vigtigt arbejdsredskab i arbejdet for at rejse bred modstand mod den af Nato og USA dikterede oprustningspolitik ... I øvrigt bør vi arbejde for fortsat organisatorisk, politisk og økonomisk opbakning bag Komiteens arbejde såvel lokalt som centralt ”*²⁶⁵

På øverste niveau i DKP blev der herefter udarbejdet yderst detaljerede beskrivelser og vurderinger af Samarbejdskomiteens hidtidige og fremtidige potentiale som politisk talerør. Heri spillede Anker Schjerning en betydningsfuld rolle. Anker Schjerning var ekstraordinært indkaldt til møde i forretningsudvalget i DKP den 12. august 1980 for at fremlægge freds- og solidaritetsudvalgets vurdering af Samarbejdskomiteen²⁶⁶. Anker Schjerning redegjorde for udvalgets konklusioner, som han og Ingmar Wagner formodentlig har været ophavsmænd til.

Anker Schjernings funktion i både Samarbejdskomiteen og DKP gav partiet en unik mulighed for at vurdere Samarbejdskomiteens potentialer og begrænsninger. Det er interessant, at freds- og solidaritetsudvalget betragtede kampagnerne de forrige år i Samarbejdskomiteen som *”pæne og konkrete”*²⁶⁷, men at det omvendt blev påpeget, at DKP ikke i tilstrækkelig grad var i stand til at præge dem politisk og ideologisk. Hvis DKP skulle træde ud af rollen som blot økonomisk og organisatorisk fundament i Samarbejdskomiteen måtte partiet som ét hele betone fredssagen – også medlemmer af den absolutte ledelse i DKP:

*”Læren heraf er, at vores store organisatoriske anstrengelser og resultater ikke slår over i større politiske resultater uden, at det samlede parti står politisk og ideologisk rustet til at slå igennem”*²⁶⁸

Freds- og solidaritetsudvalgets konklusion var, at fredssagen på ingen måde skulle opgives, men hvis Samarbejdskomiteen ikke skulle blive en klods om benet på DKP, måtte der tegnes en skarpere og mere offensiv kommunistisk profil i Samarbejdskomiteen²⁶⁹. DKP skulle påvirke Samarbejdskomiteen, således at *”de socialistiske landes fredsforslag, Verdensfredsrådets forslag kommer til udtryk i komiteen”*²⁷⁰.

Konkret var der flere tiltag, som freds- og solidaritetsudvalget mente var oplagte. Som en konsekvens af, at Samarbejdskomiteens styrelse og arbejdsudvalg manglede initiativ og politisk styring, var første skridt mod et mere erfarent sekretariat en ansættelse af en DKP-sekretær i Samarbejdskomiteen²⁷¹. Derudover anbefalede freds- og solidaritetsudvalget, at DKP, ud over at fokusere på Kommunisternes Fredskampagne, Samarbejdskomiteens underskriftsindsamling og det kommende forsvarsforlig²⁷², skulle gennemføre zoneforslaget: *”Som et første skridt på denne vej må være, at en internationalt garanteret atomvåbenfri zone i Norden etableres”*²⁷³.

Særligt kampagnen Norden som Atomvåbenfri Zone er interessant, for alt imens de øvrige tiltag aldrig blev nogen succes, kom zonetanken til at spille en central rolle i Samarbejdskomiteen i andet halvår af 1980 og hele 1981. Det er nærliggende at tro, at mødet i DKPs forretningsudvalg i sommeren 1980 havde afgørende betydning for den senere historiske udvikling i Komiteen og DKP, hvor partiet gjorde det til sit erklærede mål *”... at styrke fredsbevægelsen og komiteen politisk, organisatorisk og økonomisk”*. Den følgende periode skulle vise, at det delvist lykkedes DKP at realisere deres målsætning.

NORDEN SOM ATOMVÅBENFRI ZONE – TANKEN FØDES

Samarbejdskomiteen traf en beslutning om, at zonetanken skulle være Komiteens nye politiske prioritet²⁷⁴. Som det fremgik af det forrige afsnit tog også DKP, efter freds- og solidaritetsudvalgets anbefaling, ideen op i sommeren 1980²⁷⁵, men spørgsmålet er, hvem der reelt tog initiativet til kampagnen Norden som Atomvåbenfri Zone? Blev initiativet skabt af Samarbejdskomiteen, andre organisationer i den nordiske fredsbevægelse, DKP, eller havde den sin oprindelse i Moskva?

Zonetanken var ikke en ide, Samarbejdskomiteen opfandt, men den havde figureret tidligere i fredsbevægelsens historie. Første gang, zonetanken blev introduceret, var i 1957, da den polske udenrigsminister Adam Rapacki fremsatte et forslag om at indføre atomvåbenfrie zoner i Centraleuropa. Den finske præsident Kekkonen fremførte i 1963 en nordisk variant, som indebar, at de nordiske lande frasagde sig indførelsen af atomare våben på deres territorier. Samtidig forpligtede stormagterne sig til at respektere zonerne i en potentiel krig²⁷⁶. Den Anden Kolde Krigs kaprustning medførte, at præsident Kekkonen fremlagde planerne endnu en gang i 1978²⁷⁷, hvilket formentlig havde stor indflydelse på, at zonetanken blev vedtaget på FNs 10. ekstraordinære nedrustningskonference i 1978. I konferencens slutdokument fremgik det, at *”... kernevåbenstaternes respekt for sådanne zoner, udgør en betydningsfuld nedrustningsforanstaltning”*²⁷⁸.

I sommeren og efterårsmånederne i 1980 var det ikke kun den danske fredsbevægelse og DKP, der interesserede sig for zonetanken. I Norge var det den norske ambassadør og folkeretsrådgiver Jens Evensen, der førte zonetanken ind i den politiske sfære, da han i oktober måned 1980 fremførte forslaget om at gøre Norden til atomvåbenfri zone i det norske parlament. Zonetanken var således ingen ny opfindelse, da Samarbejdskomiteen fik den øverst på sin politiske dagsorden i overgangen til året 1981.

Zonetanken havde figureret flere gange i Samarbejdskomiteens næsten 7 år lange historie, og Carl Rosschou mindes, at zonetanken var et i perioden oplagt politisk initiativ, der allerede havde en vis resonans i den politiske sfære, og som Komiteen og DKP forsøgte at udbrede:

”Det er meget svært at sige, hvor sådan noget starter, for det starter faktisk mange steder fra. Jeg har oplevet, at det i meget høj grad var noget, vi satte i gang fra DKP og Samarbejdskomiteens side. Svaret på atomkrigen var at holde Norden udenfor. Det er konkret og til at forholde sig til, og det vil være et godt politisk emne at bringe ind i kampen”, [Carl Rosschou, 2012, 18:40]

Anker Schjerning havde et særligt forhold til zonetanken. Både i Samarbejdskomiteen og DKP var han en ivrig fortaler for zonetanken og havde været det flere gange igen-

nem historien. Første gang Anker Schjerning formodentlig arbejdede med dette forslag var i 1976, hvor Den Norske Fredskomite spurgte om Anker Schjernings vurdering af Norden som Atomvåbenfri Zone, og om det var en sag, der kunne mobilisere den danske fredsbevægelse. Den Norske Fredskomite havde ikke de nødvendige ressourcer til "gennemførelse af et slikt arrangement nå"²⁷⁹. Lige siden korrespondancen med Den Norske Fredskomite var Anker Schjerning interesseret i ideen. I forbindelse med det tidligere nævnte slutdokument fra FN's nedrustningskonference i 1978 lykkedes det Anker Schjerning at få zoneideen på den politiske dagorden i Samarbejdskomiteens arbejdsudvalg²⁸⁰, og efterfølgende appellerede han til DKP-medlemmernes støtte til forslaget²⁸¹. Efter et intermezzo i 1979, hvor NATOs dobbeltbeslutning optog Samarbejdskomiteen, fremsatte Anker Schjerning endnu engang zonetanken i foråret 1980 på Landskonferencen for Danmarks Sikkerhedspolitik²⁸².

I dag mindes Anker Schjerning, at han spillede en væsentlig rolle i zonetankens indtog i fredsbevægelsen²⁸³. Det var dog først, da fagforeningerne begyndte at interessere sig for zonetanken i sensommeren 1980, at der for alvor kom handling bag ordene. Det er interessant at undersøge, hvorfor fagforeningerne, der ellers havde vist minimal interesse for fredssagen, nu fandt sagen vigtig?

KAMPAGNEFORBEREDELSENE

En kampagne for Norden som Atomvåbenfri Zone havde – som anført i det forrige afsnit – længe været på tegnebrættet i Samarbejdskomiteen, inden det blev taget op i DKPs freds- og solidaritetsudvalg i sommeren 1980. Officielt blev kampagnen vedtaget på Samarbejdskomiteens landsmøde i Slagelse den 7. februar 1981, mens de væsentligste beslutninger var allerede truffet inden. Kampagnen var udformet i DKPs freds- og solidaritetsudvalg, og DKP havde, som nævnt i forrige afsnit, store ambitioner om at påvirke Komiteen organisatorisk, økonomisk og i særdeleshed politisk i efteråret 1980 og foråret 1981. Spørgsmålet var blot, i hvor høj grad kommunisterne formåede at sætte dagsordenen, eller om det fra anden politisk side lykkedes at påvirke udformningen af den storstilede kampagne, der udover den politiske sag havde til formål at sikre Samarbejdskomiteens genopblomstring?

I efteråret 1980 var der tiltag i Samarbejdskomiteen, som viste, at nye tanker var under opsejling. DKP-medlem Karsten Ronit blev ansat som ny sekretær i Samarbejdskomiteen og overtog opgaven fra en anden DKPer, Anne Marie Løppenthin, der kun havde været ansat i en deltidsstilling. En fuldtidsansat sekretær var i overensstemmelse med freds- og solidaritetsudvalgets vurdering nødvendig for at sikre et fagligt stærkt sekretariat. Anker Schjerning forsøgte tilmed at udvide sekretariatet ved at henvende sig til

DKP-medlem Klaus Bjerre Hansen:

*"Vi talte om din medvirken i Samarbejdskomiteens arbejdsudvalg under demonstrationen den 25. oktober. Vi har simpelthen hårdt brug for din indsats. Derfor beder jeg dig prioritere det højt. Vi er i realiteten 3 mennesker, der kører det meste, og det kan ikke blive ved. Derfor forsøger vi sammen med dig at få 5-6 mennesker ind i arbejdet. Undertegnede udgør sammen med Villum Hansen og Karsten Ronit et sekretariat, der mødes hver mandag formiddag. Herfra vil vi udstikke opgaver og forberede arbejdet"*²⁸⁴

Få personer styrede dermed den daglige drift i Samarbejdskomiteen, og disse var enten DKP-medlemmer eller som Villum Hansen prosovjetisk i deres politiske overbevisning. Samtidig med at det organisatoriske fundament blev forsøgt styrket i Komiteen, var det tydeligt, at DKPs ledelse tog fredssagen alvorligt. Det eksemplificeres bl.a. igennem partiformand Jørgen Jensens aktive rolle i igangsætningen af kampagnen Norden som Atomvåbenfri Zone. Carl Rosschou og Anker Schjerning fremhæver begge Jørgen Jensens engagement som afgørende for kampagnens opstart og realisering²⁸⁵. Jørgen Jensen påvirkede den kommunistisk dominerede del af fagbevægelsen til at tage fredssagen op, hvilket hidtil havde været nærmest umuligt for både Samarbejdskomiteen, DKPs freds- og solidaritetsudvalg og den øvrige fredsbevægelse. Fagforeningernes engagement i fredssagen betød en øget tilgang af ressourcer, hvilket spillede en afgørende rolle i gennemførelsen af kampagnen, især i forbindelse med Nordisk Fredskonference i Ålborg. At det netop kom til at foregå i Ålborg hænger nøje sammen med Jørgen Jensens fortid i fagforeningsarbejdet i den nordjyske by²⁸⁶.

Flere møder og diskussioner peger i retning af, at Anker Schjerning og det øvrige freds- og solidaritetsudvalg var i stand til at vinde hele partiets opbakning om fredssagen og gøre opmærksom på det potentiale, som lå i zonekampagnen for DKP. På forretningsudvalgsmødet den 20. oktober 1980 aftalte DKPs ledelse, at man ville arbejde videre med konkrete initiativer for Samarbejdskomiteens aktiviteter frem til den 1. januar 1981. Fem dage senere den 25. oktober 1980 deltog Jørgen Jensen og Anker Schjerning i en sikkerhedspolitisk konference i Finland for at diskutere kommunistiske politikker og initiativer, hvilket vidner om ledelsens fokus på fredssagen²⁸⁷. Fra at være ét blandt mange politikområder i DKP var fredssagen absolut blevet opprioriteret.

Mødet i Finland var ikke en enkeltstående udenlandsk kontakt, der blev plejet i dette efterår²⁸⁸. Blandt andet deltog Anker Schjerning, den radikale Meta Ditzel og fire fagforeningsfolk i Folkenes Fredsparlament i Sofia den 23. til 27. september, der var arrangeret af Verdensfredsrådet²⁸⁹. To månederne efter besøgte Den Sovjetiske Fredskomite Samarbejdskomiteen i perioden fra den 25. til den 30. november 1980, hvor kampagnen Norden som Atomvåbenfri Zone blev diskuteret. På dette møde har det formodent-

lig været diskuteret, hvorledes de kommunistiske politikker kunne udfoldes i forhold til Samarbejdskomiteens program²⁹⁰. Det, der taler for denne formodning, er, at Anker Schjerning to uger forinden arbejdede på at få en dansk oversættelse af den sovjetiske udenrigsminister Gromykos memorandum klar til modtagelsen af Den Sovjetiske Fredskomite. Memorandummet skulle trykkes til "... anvendelse i partiet, såvel som i Samarbejdskomiteen"²⁹¹.

De sovjetiske politikker blev således udbredt i både DKP og Samarbejdskomiteen, og forespørgslen viser, at Anker Schjerning ikke så det store problem i at bruge Samarbejdskomiteen som talerør for DKP og moderpartiets kommunistiske politikker. I samme forbindelse havde også DDRs ambassade givet udtryk for, at Anker Schjerning i Komiteen og partiet skulle arbejde aktivt for at udbrede DDRs udenrigspolitikker: "På DDRs ambassade er man meget ivrig for, at vi taler deres sag mere aktivt..."²⁹². Det kan således konkluderes, at Samarbejdskomiteen blev forsøgt påvirket fra forskellige kommunistiske organer fra Warszawapagtlandene. Anker Schjerning erindrer dog, at der primært var tale om påvirkningsforsøg og ikke direkte dikteringer af Komiteens politikudformning, da Samarbejdskomiteens aktiviteter faldt i forvejen i god jord i Kreml:

"Så kom der folk fra den sovjetiske ambassade ind og snakkede med mig eller Carl Rosschou, Johnny Baltzersen, eller hvem der sad derinde, om hvad vi lavede, men de forsøgte stort set aldrig at sige, at nu skal I altså gøre sådan og sådan ... Måske fordi de egentlig var meget tilfredse med den utrolig aktive fredsbevægelse, der var i Danmark", [Anker Schjerning, 2012, 35:12, del 2.]

Blandt organisationer i den uafhængige del af fredsbevægelsen arbejdede man videre med en noget bredere opfattelse af zonetanken. Nej til Atomvåben havde fokus på, at Europa, og herved ikke kun Norden, skulle gøres til atomvåbenfri zone. Initiativet var startet af END, og Nej til Atomvåben fremførte i Danmark ENDs fortolkning af zonetanken igennem parolen 'Et atomvåbenfrit Europa fra Polen til Portugal'. Samarbejdskomiteen var mådeholdende i deres opbakning til dette forslag. Først og fremmest fordi initiativet var skabt af END, dernæst fordi det appellerede til, at den atomvåbenfrie zone skulle inkludere landene i Warszawapagten. Den kommunistisk fløj i Komiteens arbejdsudvalg ønskede ikke væsentlige revisioner af det politiske udgangspunkt i Norden som Atomvåbenfri Zone, som fik støtte fra Verdensfredsrådet. Dette forklarer Komiteens vagt formulerede holdning til Nej til Atomvåbens initiativ:

'Samarbejdskomiteen har dog foreløbigt indvendt, at teksten ikke er gavnlig i sin fulde udstrækning, men er villig til at være med til at indrykke en kortere og konkretere appel, tilføjet kravet om atomvåbenfrit Norden...' ²⁹³.

Konklusionen blev, at Nej til Atomvåben arbejdede videre med den europæiske udgave af zonetanken, mens Samarbejdskomiteens fokus blev den nordiske udgave. Den politiske opdeling af fredsbevægelsen i en afhængig og uafhængig del blev således også tydelig i fortolkningen af zonetanken.

Kampagnen Norden som Atomvåbenfri Zone blev i efteråret 1980 i meget stort omfang udformet og planlagt på forskellige niveauer i DKP, især i freds- og solidaritetsudvalget, og kun i ringe udstrækning i Samarbejdskomiteen. Endvidere udviste Jørgen Jensen og den øvrige ledelse et hidtil uset engagement i fredsbevægelsen, hvilket formodentlig skyldes, at DKP og Sovjet mente, at de kommunistiske politikker kunne udbredes gennem fredsarbejdet.

Fredssagen var måske DKPs vej tilbage til Folketinget, og forventningerne til kampagnen Norden som Atomvåbenfri Zone var store, da den officielt blev igangsat den 7. februar 1981 i forbindelse med Samarbejdskomiteens landsmøde i Slagelse. I DKPs freds- og solidaritetsudvalg forsøgte man at gøre partiets medlemmer opmærksomme på, at noget stort skulle blive offentliggjort på landsmødet. Kampagnen Norden som Atomvåbenfri Zone krævede støtte for at komme godt fra start: "Forbered allerede nu alle aktive folk på dette møde"²⁹⁴.

NORDISK FREDSKONFERENCE, FREDSMARCH 81 OG UNDERSKRIFTSINDSAMLINGEN

Land og Folks intensive dækning af landsmødet i Slagelse, bl.a. gennem et weekendtillæg som Anker Schjerning havde bidraget til, vidner om DKPs åbenlyse interesse i at få vakt offentlighedens bevågenhed omkring kampagnen Norden som Atomvåbenfri Zone²⁹⁵. Som dokumenteret i forrige afsnit havde DKP en stor andel i selve initiativ- og forberedelsesfasen, men om kampagnen reelt formåede at "udvikle fredsbevægelsen til en folkebevægelse...[og] rejse en offensiv for freden"²⁹⁶ blev først synligt igennem aktiviteterne i 1981.

Kampagnen Norden som Atomvåbenfri Zone bestod af en underskriftsindsamling, der skulle køre hele perioden, men de første aktiviteter var den stort opslåede Nordisk Fredskonference i Ålborg og Fredsmarch 81 i sommeren 1981. Aktivitetsprogrammet, som var skabt af DKP-medlemmerne i arbejdsudvalget, blev præsenteret af den nyligt tiltrådte sekretær Carl Rosschou på Slagelse Gymnasium den 7. februar 1981. Den forholdsvis enige styrelse på 60 personer i Samarbejdskomiteen vedtog programmet²⁹⁷, om end Anker Schjerning mindes, at der både før og under mødet var enkeltpersoner, der havde kritiske kommentarer til politikudformningen. Blandt andre formand for Dansk Vietnamesisk Forening Kirsten Vagn Jensen, og DKP-medlem Kirsten Heulin påpegede

risikoen for, at den politiske opbakning til kampagnen kunne lide skade, hvis programmet bar præg af at være formet af kommunister. Disse ytringer medførte, ifølge Anker Schjerning, at de mest radikale kommunistiske formuleringer i kampagneprogrammet blev nedtonet. Det ændrede dog ikke ved det faktum, at det var DKP, der havde skabt det politiske udgangspunkt for kampagnen²⁹⁸.

NORDISK FREDSKONFERENCE

Selvom Samarbejdskomiteen forsøgte at fremstå som den officielle initiativtager bag kampagnen Norden som Atomvåbenfri Zone, var det tydeligt, at Komiteen kun i ringe grad var den bærende kraft bag de enkelte aktiviteter. Det var også tilfældet i forbindelse med Nordisk Fredskonference i Ålborg. Samarbejdskomiteen omtalte forventningsfuldt konferencen som de sidste *”årtiers mest slagkraftige fredsmanifestation”*²⁹⁹. Forud for konferencen benyttede Land og Folk megen spaltepads på at argumentere for konferencens vigtighed. En helsides appel i Land og Folk fra en række danske billedkunstnere og forfattere var en støtte til atomvåbenfri zone i Norden. Appellen blev desuden bragt i Information³⁰⁰. Det vakte også en vis opmærksomhed, da 1300 danske og internationale konferencedeltagere var samlet i Ålborghallen for at diskutere mulighederne for at gøre Norden til atomvåbenfri zone. Gerd Bastian, en tidligere vesttysk pansergeneral og senere indædt kritiker af NATO og USAs oprustningsinitiativer, var blot én af de prominente talere, der gav konferencen internationalt format³⁰¹.

Konferencens konklusioner var ikke tydelige, men den resulterede bl.a. i følgende: underskriftsindsamlingen blev for alvor skudt i gang med over 65.000 indsamlede underskrifter i løbet af konferencens afholdelse. En uheldig konsekvens af konferencen var en hård kritik rettet mod Samarbejdskomiteen primært anført af Jyllandsposten i artikelserien Operation Fred. Artikelserien, hvis påstand og konklusioner formand Vilhelm Hansen forsøgte at problematisere³⁰², tog et ganske reelt spørgsmål op: Var konferencen i Ålborg én stor kommunistisk iscenesættelse, og var arrangementet reelt planlagt i Moskva? Artiklen sluttede med at konkludere, at Komiteen var en kommunistisk frontorganisation, men i dag mener Anker Schjerning stadig, at avisens artikler var et udokumenteret angreb på Samarbejdskomiteen:

”Jyllandspostens model var, at først fik de ideen i Moskva, og så kørte den videre til DDR, så videre til DKP, og så sørger jeg for at sælge ideen i fredsbevægelsen. De hævder, at det er rigtigt, fordi Anker Schjerning længe før de fagforeningsfolk lancerede ideen, havde fortalt om en konference om en atomvåbenfri zone i Norden. Det er også rigtigt, men det er en konference, som aldrig blev til noget”, [Anker Schjerning, 2012, 1:19:32, del 1.]

I den senere historieforskning er det blevet vurderet, at Nordisk Fredskonference blev gennemført efter instrukser fra styret i Kreml, der skulle være overleveret på Verdensfredsrådets møde i Sofia i efteråret 1980, hvor blandt andre Anker Schjerning deltog. Hvad der helt præcist foregik på mødet i Sofia, vides ikke med sikkerhed. Men vurderingen om, at alt skulle have været planlagt fra sovjetisk side, kan problematiseres. Allerede en halv måned inden mødet i Sofia diskuterede DKPs freds- og solidaritetsudvalg afholdelsen af en mulig fredskonference i Samarbejdskomiteens regi³⁰³. Det kan derfor vurderes, at tankerne om en fredskonference florerede både i Sovjet, i DKP og i Samarbejdskomiteen, hvorfor initiativet var skabt igennem gensidig påvirkning. Hermed nuanceres opfattelsen af Nordisk Fredskonference som et sovjetisk initiativ, men stadig kommunistisk formet.

Uanset hvad der foregik på konferencen i Sofia, blev forberedelserne af fredskonferencen fulgt med interesse fra Verdensfredsrådets hovedkontor i Helsinki. Formand Romesh Chandra udtrykte forventning om udbredelse af Bresjnevs tanker, som de var kommet til udtryk på den 26. Partikongres i Sovjetunionens Kommunistiske Parti³⁰⁴ og på Verdensfredsrådets møde i Sofia:

*”Dear Friends. We want to express our appreciation of your initiative in calling for a Conference on the Nuclear weapon-free Nordic Zone in may in Aalborg. We are convinced that this conference will voice the great concern the Nordic peace movements feel regarding the developments in their region”*³⁰⁵

Der er ingen tvivl om, at DKPerne, som både var placeret i DKPs forskellige organer og samtidig i Komiteen, havde en afgørende betydning for afholdelsen af Nordisk Fredskonference. Som nævnt i forrige afsnit havde DKP-formanden Jørgen Jensen en væsentlig andel i, at de ålborgensiske fagforeninger blev inddraget for at realisere afholdelsen af konferencen. DKP-medlem og fagforeningsmanden Ditlev Petersen blev den lokale tovholder på konferenceforberedelserne. Organisationen Nordisk Fredskonference blev oprettet i Samarbejdskomiteens lokaler i Aalborg. DKP havde hermed sikret både det organisatoriske og økonomiske fundament i forhold til afholdelsen af Nordisk Fredskonference. Den politiske styring foregik tilmed i DKP, der i foråret løbende diskuterede konferencen i forretningsudvalget³⁰⁶. Anker Schjerning og Jørgen Jensen besøgte ofte Ålborg for at diskutere planlægningen med Ditlev Petersen³⁰⁷. Organisationen i Ålborg afventede de væsentligste instrukser fra København, inden tingene blev iværksat³⁰⁸. Denne vurdering strider dog imod både Carl Rosschou og Anker Schjernings erindring af fagforeningerne som selvstyrende og autonome³⁰⁹.

Efter konferencens afslutning i Ålborg var der møde i DKPs freds- og solidaritetsudvalg den 26. maj 1981, hvor konferencens afholdelse blev vurderet. Udvalgets medlemmer

betragtede konferencen som veloverstået, men udvalget noterede sig også flere problemer. På trods af at bl.a. SID havde bakket op om konferencen, havde arrangementet ikke opnået den ønskede politiske bredde³¹⁰. Det var desuden problematisk, at DKP i det organisatoriske arbejde havde set sig nødsaget til *”at tvangsudskrive folk for at få konferencen gennemført”*³¹¹. Derudover lagde kritikken af konferencens kommunistiske fremtoning en sådan skygge over arrangementet, at konferencen næppe kunne anses som et skridt fremad for Samarbejdskomiteen, DKP og Norden som Atomvåbenfri Zone.

FREDSMARCH 81 OG UNDERSKRIFTSINDSAMLINGEN

På landsmødet i Slagelse blev der lagt op til, at Norden som Atomvåbenfri Zone skulle være hovedparolen i Fredsmarch 81, der også var en del af kampagnens aktiviteter. Fredsmarchen, som startede i København den 21. juni og skulle ankomme til Paris den 9. juli, er et eksempel på, at DKP ikke havde den samme indflydelse på alle aktiviteter. Fredsmarchen blev skabt på initiativ af de tre norske kvinder Eva Nordland, Rachel Pedersen og Wenche Søranger fra Kvinder for Fred, og formålet med at indsamle underskrifter var at skabe en bred folkelig opbakning til zonetanken³¹². Det var tanken, at fredsmarchen skulle være funderet i både Samarbejdskomiteens appel om Norden som Atomvåbenfri Zone samt Nej til Atomvåbens initiativ 'Et atomvåbenfrit Europa fra Polen til Portugal'³¹³.

Optakten til fredsmarchen var ikke optimal. Maj 1981 var præget af dårlig kemi mellem to af fredsmarchens danske arrangører: Samarbejdskomiteen og Nej til Atomvåben³¹⁴. Den anspændte stemning blev tydelig i en række diskussioner mellem de to formænd Villum Hansen og Troels Toftkjær, efter at sidstnævnte havde problematiseret Komiteens afhængighedsforhold til Verdensfredsrådet. I den offentlige debat tog Villum Hansen til genmæle og forsikrede om, at komiteens politik alene *”... bestemmes af den af medlemmerne valgte styrelse”*³¹⁵. Villum Hansens hårde retorik, der prægede både debatten med Nej til Atomvåben samt formandens håndtering af pressens kritik, skabte intern politisk uro i Komiteen, hvilket bestemt ikke var ønskværdigt midt i forsøget på at fokusere på kampagnen frem mod Fredsmarch 81. Jens Kimby fra Freds- og Forsvarspolitisk Arbejdsgruppe gav i denne forbindelse udtryk for, at formandens håndtering af kritikken hverken gavne dialogen eller Samarbejdskomiteens image. Jens Kimby afsluttede sin kritik med en ganske slående kommentar til Villum Hansens funktion som formand:

*”... vi har intet imod, at Samarbejdskomiteens formand er kommunist eller har stærke sympatier for Sovjetunionen, men en formand må ikke fremhæve og forkynde et styres fortræffeligheder. Det hører ikke hjemme i fredsarbejdet”*³¹⁶

På trods af uenigheder organisationerne imellem blev der gennem en række forberedelsesmøder fundet en fælles politisk platform, som alle kunne slutte op om. I denne periode var især arbejdsudvalgets sekretær Carl Rosschou en aktiv kraft, mens DKP ikke fandt interesse i at påvirke planlægningsfasen. DKPs ledelse fandt det formentlig ikke nødvendigt, eftersom partiet ikke var uenig i det på forhånd besluttede politikgrundlag. Carl Rosschou påpeger desuden, at de to væsentligste personligheder i DKPs freds- og solidaritetsudvalg, Ingmar Wagner og Anker Schjerning, begge mente, at ideen om fredsmarchen ikke var tænkt igennem – og ikke særlig god³¹⁷. DKP fulgte kun fredsmarchens forberedelse fra sidelinjen³¹⁸, men da fredsmarchen kom i gang, var det i høj grad DKP'ere, der sikrede den organisatoriske gennemførelse gennem arbejdet i de lokale DKP-afdelinger i de områder, som marchen gik igennem. DKP faldt således for en tid tilbage i rollen som den organisatoriske primusmotor³¹⁹, mens partiet fremstod mere usynlig i den politiske påvirkning. Set i dette lys er det tankevækkende, at Fredsmarch 81 i langt højere grad end Nordisk Fredskonference blev betragtet som en succes.

Fredsmarchen kom på trods af et gennemsnitligt dagligt deltagerantal på blot 300-400 personer til at fremstå som et bevis på, at fredsbevægelsens fløje kunne finde fælles fodslag i enkelte politiske sager.

Antallet af indsamlede underskrifter i forbindelsen med Fredsmarch 81 var begrænset³²⁰, men Samarbejdskomiteen fortsatte indsamlingen i efteråret 1981. Endemålet var at overrække de indsamlede underskrifter den 1. maj 1982 til Anker Jørgensen i forbindelse med FN's anden session for nedrustning³²¹. Det lykkedes dog aldrig at få indsamlet de 250.000 underskrifter, som var det oprindelige mål. Til gengæld levede tankerne om Norden som Atomvåbenfri Zone videre, og blev specielt fra 1982 et vigtigt krav for Socialdemokratiet i det, der skulle blive kendt som det alternative flertals sikkerhedspolitik³²². Det var endda på trods af, at der i efteråret 1981 var en række internationale begivenheder, der for alvor satte spørgsmålstegn ved zonetankerne og Samarbejdskomiteens uafhængighed i forhold til DKP.

OPSAMLING

Samarbejdskomiteen forsøgte forgæves at igangsætte initiativer i 1980, der skulle føre Komiteen tilbage i rollen som den betydningsfulde fredsorganisation, den havde været inden Afghanistan-affæren. Det var dog først med kampagnen Norden som Atomvåbenfri Zone i 1981, at der for alvor blev fundet en politiske sag, som kunne mobilisere den danske befolkning. Forsøget på at genskabe Samarbejdskomiteens renommé og betydning var nøje planlagt i DKP, hvilket ovenstående kapitel dokumenterer i højere grad end den eksisterende forskning. Nøglepersonerne i freds- og solidaritetsudvalget, bl.a. Ingmar Wagner og Anker Schjerning, formåede at vække DKPs interesse i freds-

sagen, hvilket senere fik den konsekvens, at DKP dominerede udformningen af det politiske program for kampagnen Norden som Atomvåbenfri Zone.

DKPs formand Jørgen Jensen spillede en vigtig rolle i sikringen af kampagnens økonomiske og organisatoriske ramme, da flere kommunistisk ledede fagforeninger blev inddraget i forberedelserne af Komiteens kampagne. DKPs engagement i fredsarbejdet var særdeles offensivt, og det belyses i afsnittet, at politikken var i overensstemmelse med de sovjetiske tanker om at begrænse atomoprustningen i Norden. Zonetanken vandt også opbakning blandt store dele af den politiske venstrefløj, hvilket burde have sikret kampagnens succesfulde gennemførelse. DKPs tydelige engagement – f.eks. igennem Land og Folk - fik dog mange til at opfatte kampagnen som kommunisternes værk, der medførte store kritiske røster mod Samarbejdskomiteens kampagne og virke generelt.

KAPITEL 9 SAMARBEJDSKOMITEEN UNDER PRES IGEN

”Perioden var præget af det hårde slag mod Komiteen og DKP i fredssagen. Men det helt udslagsgivende var ikke Arne Herløv-Petersen-sagen og ubådsaffæren, men krigsretstilstanden i Polen, som virkelig kom som et stort chok for alle. Det skabte en voldsom stemning mod kommunister i det hele taget. Det var en møg-sag”,
[Carl Rosschou, 2012, 1:13:00]

”Ubådsaffæren og spionsagen betyder, at vi kommer yderligere under pres, fordi vi har kæmpet for en atomvåbenfri zone i Norden. Så sker der det, at en sovjetisk atomubåd løber på grund inde i det neutrale Sveriges fjorde, og hvad helvede skal den der”,
[Anker Schjærning, 2012, 1:27:17, del 1.]

”Arne Herløv-Petersen-sagen og den russiske ubåd i den svenske skærgård medførte en masse virak og mediestorm. Vi blev i meget høj grad angrebet i pressen, og der faldt hele tiden nogle personer fra, men det generede os ikke så meget...vi var blevet ret så robuste i fredsbevægelsen. Det handlede om at bagatellisere begge sager så meget som muligt, [Carl Rosschou, 2012, 55:06]

I anden halvdel af 1981 var Samarbejdskomiteen stadig fokuseret på initiativet Norden som Atomvåbenfri Zone, og Komiteen oplevede en fremgangsrig periode, indtil tre begivenheder i oktober, november og december satte en alvorlig kæp i hjulet: Den russiske ubåd i den svenske skærgård³²³, spionsagen mod journalisten Arne Herløv-Petersen og andensekretæren ved den sovjetiske ambassade, Vladimir Merkoulov, samt den spændte situation i Polen, der kulminerede med krigsretstilstanden i december 1981³²⁴. Begivenhederne satte Samarbejdskomiteen under et massivt pres, da offentligheden – og især journalister på Jyllands-Posten – kritiserede Komiteen for at være styret af DKP, som desperat forsøgte at styrke deres politiske profil ovenpå to katastrofale valg i 1979 og 1981. Slutningen af 1981 og starten af 1982 var derfor en periode, hvor alle med tilknytning til DKP, blev udsat for kritik – og Samarbejdskomiteen var ingen undtagelse.

EN ULYKKE KOMMER SJÆLDENT ALENE

Den Kolde Krig nåede et nyt lavpunkt i 1981, da USAs præsident Ronald Reagan besluttede at sætte neutronbomben i produktion³²⁵, samtidig med at en sovjetisk ubåd natten mellem den 27. og 28. oktober 1981 stødte på grund i den svenske skærgård, som var neutralt farvand. Ubåden blev mistænkt for at være atombestykket, selv om det aldrig blev bekræftet officielt af de svenske myndigheder, inden den blev trukket fri og overgivet til sovjetiske flådeenheder den 6. november 1981³²⁶. Alligevel fremkaldte den russiske ubåds tilstedeværelse enorm kritik og kraftige reaktioner i det politiske miljø og dagspressen, især i kraft af at Socialdemokratiet med Kjeld Olesen og Anker Jørgensen i spidsen nu støttede op om Norden som Atomvåbenfri Zone.

Støtten kom som en konsekvens af præsident Bresnjevs forhandlingsvenlige udmelding om, at Sovjetunionen ville respektere den nordiske zone. Derfor betød den russiske ubåds tilstedeværelse i svensk neutral farvand et alvorligt tilbageslag for den positive dialog, der var igangsat - uanset om ubåden var atombevæbnet eller ej³²⁷.

Den russiske ubåds tilstedeværelse i svensk farvand blev først officielt kommenteret af Samarbejdskomiteen en uge efter hændelsen. DKP var derimod hurtige ude og kritisere Sovjetunionen. Partiformand i DKP, Jørgen Jensen, proklamerede i Land og Folk den 31. oktober 1981, at *"den sovjetiske ubåds tilstedeværelse i svensk farvand [var] utilstedeilig og en foræring til afspændingens modstandere"*³²⁸. Denne melding vidner om et parti, der følte sig presset til at kritisere Sovjet. Samtidig var Jørgen Jensen klar over, at denne begivenhed kunne anvendes af fredsbevægelsens modstandere – og i høj grad af Samarbejdskomiteens modstandere:

*"De kræfter, der er imod afspænding, som ønsker at binde Danmark til USA's konfrontationspolitik og modarbejder oprettelse af en garanteret atomvåbenfri zone i Norden, udnytter kynisk enhver mulighed for at svække afspændingspolitikken"*³²⁹

En uge senere, da ubåden blev overdraget til sovjetisk varetægt, uden at der officielt var ført bevis for, om ubåden medførte atomvåben, ændrede DKP deres syn på ubådssagen. Ib Nørlund forsøgte at neddrose den for DKP prekære ubådssag og mente, at Kjeld Olesen bidrog til hysteri: *"Der foreligger intet bevis for de påstande om, at ubåden medførte atomvåben, der bruges som påskud"*³³⁰. DKPs udmeldinger illustrerer, hvordan partiet forsøgte at flytte fokus i den opildnede debat.

Kjeld Olesen havde i Politiken den 7. november 1981 givet udtryk for, at *"en atomvåbenfri zone i Norden stødte på grund sammen med den atombevæbnede sovjetiske ubåd i den svenske skærgård"*³³¹. Dagen forinden, den 6. november 1981, havde Samarbejdskomiteen henvendt sig til Kjeld Olesen for at gøre opmærksom på, at *"det haster mere end nogen sinde med en internationalt garanteret atomvåbenfri zone i Norden"*³³². Henvendelsen var underskrevet af Villum Hansen, som sammen med arbejdsudvalget havde besluttet ordlyden af formuleringerne³³³. Det åbne brev blev indledt med ét afgørende forbehold:

*"Indtil klare beviser for det modsatte foreligger, må Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed tage den svenske statsminister Fälldins afsløring af atomvåben om bord på den sovjetiske ubåd som fastslået kendsgerning. Samarbejdskomiteen protesterer mod ubådens tilstedeværelse i svensk farvand"*³³⁴

I samme vagt formulerede udtalelse rettede Villum Hansen en åbenlys kritik mod NATO og USA. Dette vidner om, at arbejdsudvalget i Komiteen forsøgte at sidestille de to supermagters utiladelige adfærd og dermed bevidst forsøgte at negligere Sovjets tilstedeværelse i skærgården. Det har formodentlig været tanken, at Samarbejdskomiteen ikke skulle blande sig i ubådsdiskussionen, men grundet pres fra de tilsluttede organisationer og forskellige medlemmer var Komiteen tvunget til at komme med en officiel udtalelse. Ib Christensen, som var medlem af styrelsen, præsidiat og MFer for Retsforbundet, var en af disse kritikere:

*"Det vil være rimeligt, at der fra Samarbejdskomiteen udsendes en udtalelse, der tager afstand fra den krænkelse af svensk suverænitet, som er sket ved, at en sovjetisk, formentlig atombevæbnet ubåd, er løbet ind i et militært område inden for svensk territorialfarvand... denne begivenhed understreger nødvendigheden af, at Norden traktatfæstnes som en atomvåbenfri zone"*³³⁵

Det var ifølge Anker Schjerning en presset situation, hvor *”telefonen konstant kimedede”*³³⁶. Selv om Samarbejdskomiteen var presset, bærer udtalelserne præg af, at DKP-medlemmerne i arbejdsudvalget formodentlig ikke tillod en alt for kritisk linje, som ville skabe problemer med baglandet i DKP eller moderpartiet i Sovjet.

Ubådsaffæren fyldte meget i DKPs partiavis Land og Folk, og det var ofte Johan Suszkiewicz, der også var medlem af freds- og solidaritetsudvalget i DKP, som skrev artiklerne³³⁷. I Land og Folk blev der skrevet flere artikler, hvor ubådens atombevæbning blev omtalt og diskuteret med udgangspunkt i indlæg fra flere forskere. Et af disse kom fra atomfysikeren på Risø Heinz Hansen, medlem af arbejdsudvalget i Samarbejdskomiteen og søn af Villum Hansen, den 10. november 1981, hvor han proklamerede, at *”hele affæren er fup”*³³⁸. Heinz Hansen mente, at den stråling, der var blevet målt på ubåden, ikke kunne stamme fra kernevåben, men det viste sig hurtigt, at der ikke var dokumentation for påstandene. På trods af at Heinz Hansen forsøgte at trække sine påstande tilbage, skabte affæren negativ omtale af atomfysikerens person, der samtidig smittede af på Samarbejdskomiteens i forvejen blakkede ry.

Hvor Samarbejdskomiteen havde en tøvende tilgang til ubådsaffæren, var sagen en ganske anden i forhold til spionsagen, hvor Samarbejdskomiteen blev inddraget med beskyldninger om, at den var finansieret af Sovjetunionen igennem andensekretæren ved den sovjetiske ambassade i København, Vladimir Merkoulov. Vladimir Merkoulov blev udvist fra Danmark den 3. november 1981, da han som KGB-officer havde bedrevet ulovlig efterretningsvirksomhed i Danmark ved at finansiere en venstreorienteret politisk annoncekampagne. Denne skulle angiveligt være igangsat af Arne Herløv Petersen, som sammen med sin hustru blev arresteret den 4. november.

Samarbejdskomiteen udsendte to pressemeddelelser, den 4. og 5. november 1981³³⁹, hvor de tilbageviste beskyldningerne om økonomisk støtte fra Sovjet og tog skarp afstand fra *”udenlandsk indblanding i interne danske forhold”*³⁴⁰. Det væsentligste i forhold til disse pressemeddelelser er, at de var skrevet i arbejdsudvalget, og *”det formentlig enten er Anker, Villum selv eller hans søn Heinz Hansen, der har udformet det. Og det var typisk sådan, at hvis en af de tre skrev udkastet, så renskrævede en af de øvrige”*³⁴¹. Det var ikke kun tilfældet i forhold til ubåds- og spionsagen, men et mønster, der havde tegnet forretningsgangene i Komiteen i en længere periode. Der var dog ikke nødvendigvis enighed i arbejdsudvalget, selvom det reelt kun bestod af tre personer:

”Jeg tror, at Villum Hansen har været temmelig enig med mig. Han tog ikke tingene særlig alvorligt. Han grinte bare lidt af det, og hvis Anker kom med et påbud om, at man ikke skulle udtale sig så kraftigt, så har han bare sagt, at vi skriver det bare lidt anderledes. Jeg vil tro, at det var Anker, der har holdt lidt igen i denne pågældende sag [ubådssagen]. Men det er

klart, at han tit og ofte måtte stå til regnskab i Dr. Tværgade, og det medførte, at vi lavede nogle ting, som vi egentligt gerne ville have gjort lidt anderledes. Anker og jeg var ikke altid enige”, (Carl Rosschou, 2012, 1:00:20)

Den sidste svære prøvelse for Samarbejdskomiteen i slutningen af 1981 var den tilspidsede situation i Polen, som kulminerede med krigsretstilstand. General Jaruzelskis krigsretstilstand i Polen den 13. december 1981 kaldte på en officiel stillingstagen fra Samarbejdskomiteen, men Komiteen valgte at fortie sagen. Militærkuppet lagde med andre ord yderligere pres på Samarbejdskomiteen, da stemningen mod kommunisterne blev voldsom.

Konsekvenserne af at være indblandet i de ovenstående sager var til at mærke for Samarbejdskomiteen. Den Internationale Liga for Fred og Frihed meldte sig formelt ud af Samarbejdskomiteen den 5. november 1981 og herefter, dog først officielt den 11. januar 1982³⁴², meldte Radikal Ungdom sig ud af styrelsen med ordene om, at Samarbejdskomiteen manglede troværdighed, og at deres kritik var ensidig³⁴³. Derved blev den politiske bredde endnu engang udfordret. Et andet, og langt større slag mod bredden, var Jan Øberg og Hans Nebels udmeldelser³⁴⁴. Den tidligere formand Hans Nebel gjorde i en skrivelse til Villum Hansen den 7. november 1981 opmærksom på, at han ønskede at udtræde af bestyrelsen:

*”... jeg må nu erkende, at Sovjetunionens måde at optræde på får mig til at bryde med jer. Jeg anser USA som den store skurk i spillet, men det kan ikke hjælpe noget, at USSR aber den første efter og lægger sten i vejen for, at vi kan gøre et seriøst arbejde for fred og afspænding...”*³⁴⁵

Hans Nebels udmeldelse var et hårdt slag for Villum Hansen og Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed, bl.a. i kraft af Nebels ikke-kommunistiske tilhørsforhold, og Villum Hansen forsøgte også at få Nebel til at tage sin udmelding op til overvejelse³⁴⁶. Nebel, som i denne periode var blevet mere og mere engageret politisk i SF, var også bange for, at tilhørsforholdet til Samarbejdskomiteen kunne skade hans politiske omdømme: *”jeg ville undgå at folk måske gik rundt og tænkte, at jeg var ’skabs-DKPer’”*³⁴⁷.

Fredsforskeren, Jan Øberg, der var medlem af præsidiet, meddelte Villum Hansen den 12. november 1981, at han ønskede at træde ud af styrelsen, da Komiteens behandling af ubådssagen var den berømte dråbe, der fik bægeret til at flyde over. Jan Øberg mente, at Komiteens pressemeddelelse den 6. november 1981 *”vidner om manglende sikkerhedspolitisk dømmekraft i foruroligende grad”*, og den indledende bemærkning om *”Indtil klare beviser for det modsatte foreligger...”*, fandt Øberg grotesk³⁴⁸. En anden kritisk kommentar fra Jan Øberg gik på, at Samarbejdskomiteen balancerede sin kritik af Sovjetunionen med kritik af NATO, *”også når der ingen logisk sammenhæng findes”*³⁴⁹. Det mest inte-

ressante kritikpunkt var dog rettet mod arbejdsudvalgets afgørende rolle i politikudformningen, hvor Samarbejdskomiteens breve og udtalelser ifølge Jan Øberg i stigende omfang blev formuleret og udsendt af Villum Hansen uden repræsentantskabet og styrelsens godkendelse³⁵⁰.

Villum og Anker Schjerning forsøgte forgæves i dagene efter at få Jan Øberg til at genoverveje sin udmeldelse. Det er tydeligt, at de ønskede Jan Øbergs tilstedeværelse i Samarbejdskomiteen, og hans udmeldelse var derfor et stort slag mod Komiteen og dens politiske bredde³⁵¹.

DKP STRAMMER GREBET OM SAMARBEJDSKOMITEEN

Med ubåds- og spionsagen blev det tydeligt, at kommunisterne havde en afgørende rolle i politikudformningen i Samarbejdskomiteen. Igennem flere afskalninger fremstod Komiteen efterhånden som kommunistisk domineret – og det havde flere væsentlige konsekvenser: den øvrige fredsbevægelse forsøgte at distancere sig, og igennem en selvforstærkende proces mistede Komiteen sin bredde.

Komiteen oplevede f.eks. den 15. november 1981, at de ikke var inviteret til en demonstration, som fandt sted foran den russiske ambassade. Derimod deltog DSU, Radikal Ungdom, Aldrig mere Krig, Nej til Atomvåben, Den Internationale Liga for Fred og Sikkerhed og Kvinder for Fred³⁵². Med krigsretstilstanden i Polen blev stemningen mod kommunisterne – og Samarbejdskomiteen – tilmed forstærket.

Ingmar Wagner, der var fortaler for en mere radikal prosovjetisk profil, kom til at styre Samarbejdskomiteens aktiviteter i starten af 1982: "... det var i høj grad Ingmar Wagner, der tog over"³⁵³. Ingmar Wagner var aldrig placeret i et formelt beslutningsorgan i Komiteen. Derfor vidner hans forsøg på at styre Komiteens handlinger om en organisation, hvis formelle beslutningsprocedure i flere tilfælde blev sat ud af kraft. Det er nærliggende at tro, at DKP forsøgte at bryde med Anker Schjerning og arbejdsudvalgets kompromissøgende tilgang til fredssagen, som internt i DKP igennem årene var blevet kritiseret som reformistisk. Den næste periodes aktiviteter, som også afslutter denne afhandlingsfortælling om Samarbejdskomiteen, vidner om en tydelig styring fra DKPs ledelse.

Det var almindeligt kendt, at Samarbejdskomiteen havde været kontaktorgan til Verdensfredsrådet, som var sovjetisk styret. I foråret 1982 var Ingmar Wagner sammen med den øverste ledelse i DKP og de kommunistiske lande blevet enige om, at Samarbejdskomiteen skulle stå som hovedarrangør af Verdensfredsrådets planlagte årsmøde³⁵⁴ i København den 6.-8. januar 1982:

"Det var en beslutning, der var truffet oppe fra i DKP. Det er jeg 99,9% sikker på, at det var. Det var med al den vægt, som DKP havde i den kommunistiske bevægelse, at Ingmar Wagner havde diskuteret præmisserne med de øvrige kommunistiske lande. Det var primært med russerne i Verdensfredsrådet, og Ingmar Wagner gjorde dette med mandat fra partisekretariatet", [Carl Rosschou, 2012, 1:19:01]

Samarbejdskomiteens rolle som arrangør af Verdensfredsrådets møde i København resulterede endnu engang i kritisk omtale³⁵⁵. Det betød tilmed, at Samarbejdskomiteen med god grund blev sat i bås med både DKP og Verdensfredsrådet, som Komiteen ellers tidligere havde erklæret sig uafhængig af. Herefter havde Samarbejdskomiteen store problemer med at skabe en forståelse i offentligheden om deres uafhængighed, når de havde arrangeret Verdensfredsrådets årsmøde i København i den tilskærpede stemning under Den Anden Kolde Krig.

På selve årsmødet holdt Villum Hansen velkomsttalen, hvor han informerede om de problematikker, Samarbejdskomiteen havde stået overfor i den seneste periode. Disse problematikker hang uløseligt sammen med den antikommunistiske stemning, der prægede Danmark³⁵⁶. Selve talens budskaber bar tydeligt præg af at være formet i en grad, så de matchede DKPs politiske anskuelser.

En anden aktivitet, der i foråret 1982 illustrerede, at DKP benyttede Komiteen som en alternativ politisk kanal, var forberedelsen af Fredsmarch 82. Ideen om at arrangere en fredsmarch igennem DDR blev betragtet som en "rigtig, rigtig dårlig ide"³⁵⁷ af blandt andre Carl Rosschou og Anker Schjerning, og en afvisning af forslaget blev forsøgt, da de frygtede, at der ville opstå uenighed omkring udformningen af marchparolerne. Men "...så kom Ingmar Wagner hjem og sagde, at Friedensratt meget gerne ville have sådan et initiativ, og synes, at vi skulle gå ind i det – og så gik vi ind i det"³⁵⁸.

Selv om der blev udtrykt skepsis med forslaget i arbejdsudvalget, blev Samarbejdskomiteen – efter pres fra Ingmar Wagner – involveret i forberedelserne til fredsmarchen. Fredsmarch 82 viste derfor sammen med Verdensfredsrådets møde i København, at DKP med Ingmar Wagner i spidsen strammede grebet om Samarbejdskomiteen, samtidig med at Komiteen mistede sin opbakning og gennemslagskraft i fredssagen som følge af den åbenlyse kommunistiske dominans.

Samarbejdskomiteens handlemuligheder blev begrænset og den interne kommunistiske styring blev synlig - begge på grund af en række internationale begivenheder i en periode af Den Kolde Krig, hvor forholdet mellem Sovjetunionen og USA var på nulpunktet. Sovjet var stadig tilstede i Afghanistan, der var erklæret krigsretstilstand i Polen og USAs præsident Ronald Reagan advokerede kraftigt for en oprustning af USAs militær og en hårdere politik over for Sovjetunionen³⁵⁹. Det internationale po-

litiske klima skabte ellers gunstige betingelser for fredsbevægelsen, men Samarbejds-komiteen fremstod svækket og dens betydning begrænset. Komiteen genvandt aldrig den politiske bredde og offentlige gennemslagskraft, som karakteriserede dens virke i slutningen af 1970erne.

OPSAMLING

De sidste måneder af 1981 og starten af 1982 var en periode, hvor Samarbejdskomiteen i overensstemmelse med Afghanistan-affæren et år forinden kom under et gevaldigt pres. Årsagen hertil var en række ydre begivenheder, som krævede, at Komiteen handlede. Både den russiske ubåd i den svenske skærgård og spionsagen betød, at Samarbejdskomiteen skrev en række pressemeddelelser, som resulterede i hård kritik og en svækkelse af bredden, da flere prominente skikkelser meldte sig ud af Komiteen. Pressemeddelelserne, som blev formet og skrevet i arbejdsudvalget af blandt andre Villum Hansen, Anker Schjerning og Heinz Hansen, viste, hvordan få personer med prosovjetisk observans i høj grad påvirkede politikudformningen og forsøgte at styre Komiteens politiske kurs³⁶⁰. Denne udvikling blev kun styrket i starten af 1982, hvor Ingmar Wagner med DKP-ledelsens opbakning dikterede Komiteens rolle i forbindelse med Verdensfredsrådets møde i København i januar 1982 og Fredsmarch 82.

Den kommunistiske dominans i Samarbejdskomiteen – og DKPs åbenlyse interesse i at udbrede kommunistisk politik igennem Komiteen – blev særdeles tydelig i slutningen af 1981 og starten af 1982. Og endnu engang var det ydre begivenheder, som satte Samarbejdskomiteen under pres og skabte politiske dilemmaer for både kommunisterne i Komiteen og partiet DKP.

KAPITEL 10 KONKLUSION

Nærværende afhandling eksemplificerer og konkluderer med udgangspunkt i hidtil ubenyttet kildemateriale, at DKP spillede en afgørende økonomisk, organisatorisk og politisk rolle i Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed i perioden 1973-1982. DKPs rolle – og dennes synlighed - varierede omvendt igennem årene som en følge af partiets motiv for at engagere sig i fredsarbejdet i almindelighed og i Samarbejdskomiteen i særdeleshed. DKPs overordnede målsætning med Samarbejdskomiteen i perioden 1973-1982 var at skabe en politisk platform, hvorfra partiet kunne påvirke den folkelige opinion, samarbejde bredt og tværpolitisk samt udbrede kommunistisk politik.

Forholdet mellem Samarbejdskomiteen og DKP er ikke en ensidig fortælling om en organisation, som udelukkende blev styret fra DKPs partikontorer i Dronningens Tværgade. Det er langt mere nuanceret. Derfor ønsker vi herunder at udfolde de væsentligste betragtninger og analytiske delelementer i vores historiske undersøgelse, som forsøger at kortlægge påvirknings- og styringsmekanismerne mellem DKP og Samarbejdskomiteen.

DKPs interesse i Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed var allerede tilstede inden etableringen den 25. februar 1974. Det skyldes, at Samarbejdskomiteen var et initiativ skabt og formet i samspil mellem det prosovjetske Verdensfredsråd og DKP i kølvandet på præsident Bresnjevs opfordring til at koordinere og samle indsatsen for fred og nedrustning på Verdensfredskongressen i Moskva i oktober 1973. En forberedelseskomite blev nedsat med DKP-ledelsens opbakning – og med DKP-medlem Anker Schjerning i spidsen – i bestræbelserne på at skabe en dansk paraplyorganisation, som kunne være en samlende kraft i den danske fredsbevægelse – og samtidig være et forum, hvor DKP kunne samarbejde med andre partier samt støtte og påvirke fredsbevægelsen.

I bestræbelserne på at skabe et forum, hvor DKP kunne udbrede sin politik og påvirke den politiske dagsorden, var det nødvendigt, at der blev skabt et økonomisk og organisatorisk fundament.

Samarbejdskomiteen blev igennem alle årene støttet økonomisk af DKP. DKPs økonomiske håndsrækning kom til udtryk på flere måder, men først og fremmest modtog Samarbejdskomiteen lån af DKP, som af flere omgange blev eftergivet. Regnskaberne tegner et tydeligt billede af Komiteens skrantende økonomi, hvis officielle finansiering ellers var bidrag fra enkeltmedlemmer, tilsluttede organisationer og salg af forskelligt fredsmateriale. Ud over at Samarbejdskomiteen modtog lån fra DKP, betalte partiet helt eller delvist lønnen til den vigtige sekretærpost i Samarbejdskomiteens arbejdsudvalg. Her var forskellige DKP-medlemmer igennem årene blevet placeret, f.eks. Anker Schjerning, Carl Rosschou, Anne-Marie Løppenthin og Karsten Ronit.

Udover økonomisk støtte fra DKP, blev Samarbejdskomiteens virke f.eks. støttet af DDR i forbindelse med oprettelsen af et dansk fredscenter i 1977, hvor Erich Honecker efter opfordring fra Ingmar Wagner og Jørgen Jensen betalte 100.000 kr. Der må derfor konkluderes, at DKP med støtte fra udlandet holdt hånden under Samarbejdskomiteens skrantende økonomi – og skabte de økonomiske rammer til at udvikle Komiteen organisatorisk.

DKPs organisatoriske rolle i Samarbejdskomiteen var tydelig på flere niveauer, og havde afgørende indflydelse på DKPs muligheder for at udbrede sine politikker igennem Komiteen.

Samarbejdskomiteens organisation var opbygget med inspiration fra DKP og Sovjetunionens Kommunistiske Parti, som betød en klar rollefordeling imellem de forskellige organer. At Komiteen i det hele taget havde en organisation stod i kontrast til mange andre fredsorganisationer, som havde ingen eller kun i beskednen grad en organisation. Repræsentantskabet lagde formelt retningslinjerne for Samarbejdskomiteens politik, og arbejdsudvalget og sekretariatet varetog det daglige arbejde og udgjorde derfor det organisatoriske maskinrum. Sekretariatet og arbejdsudvalget var tydeligt domineret af DKP-medlemmer og personer med prosovjetske overbevisning: Anker Schjerning, Carl Rosschou, Villum Hansen m.fl. Anker Schjerning var en central figur i både Samarbejdskomiteen og DKP, hvor han var medlem af freds- og solidaritetsudvalget. Ved at bestride stillinger i både DKP og Samarbejdskomiteen udgjorde Anker Schjerning et naturligt organisatorisk bindeled, som styrkede DKPs muligheder for at kontrollere og påvirke Samarbejdskomiteen.

I de forskellige kampagner, som Komiteen var involveret i, stillede DKP ofte sit partiapparat til rådighed, hvorfor især DKPs græsrodsforgreninger bidrog til forskelligt organisatorisk arbejde – det skete både med neutronbombekampagnen i 1977 og Kampagnen mod Atomraketterne i 1979.

Repræsentantskabet bestod hovedsageligt af repræsentanter fra tilsluttede organisationer, som var klart kommunistiske. Omvendt var præsidiets anderledes politisk bredt sammensat, men præsidiets medlemmer havde formelt ingen indvirkning på Komiteens daglige virke.

Selv om DKP tydeligvis sikrede det økonomiske og organisatoriske fundament i Samarbejdskomiteen, måtte DKP sande, at det var anderledes svært at styre politikudformningen, og at problemer kunne opstå, hvis styringen blev for tydelig. Det gjorde den af flere omgange, hvilket resulterede i politiske afskalninger, som havde en række negative konsekvenser for Samarbejdskomiteen og DKP: den kommunistiske dominans blev tydeligere, den politiske bredde og folkelige opbakning smuldrede og Komiteen mistede sin politiske gennemslagskraft. Det betød, at Samarbejdskomiteens funktion som talerør for DKPs politikker samtidig blev svækket.

DKPs politiske rolle i Samarbejdskomiteen var derfor en svær balancegang mellem politisk bredde og prosovjetiske politik. DKP havde ved at dominere arbejdsudvalget organisatorisk set et godt udgangspunkt for at styre politikken, men DKP-ledelsen måtte erkende, at partiets store anstrengelser og arbejde i Komiteen ikke slog igennem i politikken. Det ændrede sig senere i starten af 1982, hvor DKP-ledelsen dikterede Samarbejdskomiteens politik i forbindelse med Verdensfredsrådets møde i København og Fredsmarch 82. På dette tidspunkt fremstod det klart, at Samarbejdskomiteen var kommunistisk domineret, og DKP-ledelsens styring kan ses som en konsekvens af Komiteens pragmatiske tilgang, som ellers var nødvendig for at bibeholde bredden.

Fredsarbejdet havde figureret blandt DKPs politiske mærkesager længe før Samarbejdskomiteen blev etableret. Perioden fra 1973-82 var som eksemplificeret bestemt ingen undtagelse - tværtimod. Motivet bag DKPs engagement varierede dog som en følge af partiets øvrige aktiviteter samt national og international storpolitik.

DKPs ideologiske grundlag var i høj grad i overensstemmelse med den internationale kommunismes paroler om fred og nedrustning, hvilket kan forklare partiets åbenlyse interesse i Samarbejdskomiteen. Det ideologiske udgangspunkt var, at den kommunistiske samfundsrevolution skulle gennemføres på alle niveauer – også i fredsbevægelsen. Fredskampen havde et større revolutionært sigte om at bekæmpe den kapitalistiske samfundsorden i Vesteuropa. Samtidig skulle denne proces – med udgangspunkt i Bresnjevs ønske om at bibeholde et venskabeligt forhold til de vesteuropæiske regeringer – foregå gradvist.

I denne ideologiske forståelsesramme udgjorde Samarbejdskomiteen derfor en politisk platform, hvor kommunismens idealer kunne udbredes i Vesteuropa, herunder i Danmark.

Igennem Komiteens funktion som paraplyorganisation for fredsbevægelsen i Danmark blev det muligt at støtte, styre og påvirke de fredsinitiativer, der allerede var skabt. DKPs motiv bag deres engagement i Samarbejdskomiteen var af både 'offensiv' og 'defensiv' karakter: DKP fik igennem Komiteen en mulighed for at udbrede fredspolitikker, der kunne favne den øvrige fredsbevægelse og mobilisere den folkelige opinion. Derudover forsøgte DKP at hindre, at Samarbejdskomiteen kritiserede Sovjetunionens ekspansionspolitik i tredje verdenslande, herunder invasionen i Afghanistan.

DKPs motiv til at engagere sig i Samarbejdskomiteen skal også forstås i en indenrigspolitisk sammenhæng. Med Jordskredsvalget i 1973 trådte DKP atter ind på den politiske scene med 3,6 % af stemmerne, men seks år senere mistede DKP sin vigtigste politiske platform, da partiet røg under spærregrænsen. Det betød blot, at DKPs incitamentet til at anvende Samarbejdskomiteen som en alternativ politisk kanal blev forstærket. DKPs varierende engagement skal derfor forstås i lyset af de indenrigspolitiske problemer og det internationale storpolitiske magtspil.

Denne afhandlings undersøgelse med udgangspunkt i hidtil ubenyttet kildemateriale sammenholdt med DKPs arkiver nuancerer den eksisterende forsknings konklusioner igennem en bred vifte af eksemplificeringer – uden dog at afvise de overordnede konklusioner, som i flere tilfælde mangler historisk dokumentation for deres vurderinger af kommunisternes påvirkning i Komiteen. Specialeafhandlingens undersøgelse af Samarbejdskomiteen og DKPs rolle heri udgør derfor et betydningsfuldt bidrag til den i historiografien omtalte forskning.

Afhandlingens problemstilling – hvor vi antager, at DKP spillede en rolle - er i nogen grad i overensstemmelse med DIIS-udredningen og PET-kommissionens koldkrigs perspektiv, hvor konklusionen er, at Samarbejdskomiteen var en kommunistisk frontorganisation. Denne karakteristik nuanceres i afhandlingen igennem den historiske fremstilling, der belyser, at DKPs økonomiske og organisatoriske anstrengelser ikke altid medførte i større politiske resultater.

KAPITEL 11 APPENDIKS

NOTER

1. De seneste diskussioner blandt journalister og forskere har f.eks. omhandlet udgivelsen af Gads Koldkrigsleksikon *Den Kolde Krig og Danmark* og Ole Sohn-Sagen, hvor Ole Sohn, erhvervs- og vækstminister for SF, er blevet beskyldt for at have modtaget kontante beløb fra Sovjetunionen i sin tid som formand i DKP, Agger & Pihl, (2012); Bent Jensen, (2011).
2. Lauridsen m.fl., (2011:11-52).
3. Warszawapagten blev i 1955 etableret som en reaktion på Vesttysklands indtræden i NATO, der var stiftet i 1947.
4. Rasmussen, (1997:19).
5. Jimmy Carter var præsident i USA i perioden 1977-1981.
6. Lauridsen m.fl., (2011:45-48); Villaume, (2005:284-304).
7. Gallup-undersøgelser foretaget i 70erne og 80erne viser, at danskerne var påvirket af begivenhederne under Den Kolde Krig, (Ugens Gallup, nr. 34 1979 i DIIS, bd. 3:102).
8. Mariager & Smidt, (2009:281).
9. Anker Jørgensen var socialdemokratisk statsminister i to perioder: 1972-1973 og 1975-1982.
10. Villaume, (2005:202).
11. 'Neutronbomben er foragt mod generationer, 2. dec.1977', Land og Folk, ABA.
12. Hansen, (2011:1) og Mariager & Smidt, (2009:261). For beskrivelse og vurdering af det sovjetiske påvirkningsapparats opbygning, strategi og målgrupper se bl.a. DIIS, (2005, bd. 2:299-428, bd. 3:307-84); Rose, (1988).
13. DKP modtog årligt store beløb fra Moskva, (Thing, 2012).
14. Villaume, (2005:299) og Mariager & Smidt, (2009:372).
15. Fortløbende i specialeafhandlingen anvendes både Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed, Samarbejdskomiteen og Komiteen som betegnelser for en og samme organisation. Dette er valgt af hensyn til læsevenligheden.
16. 'Samarbejdskomiteens præsidium, tilsluttede organisationer og arbejdsgrundlag/arbejdsopgaver/struktur, 2. juli 1975', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 1.
17. Interview med Anker Schjerning, (2012, 47:03) og Mariager & Smidt, (2009:294).
18. Definition af en kommunistisk frontorganisation: "Organisationer, som over for offentligheden fremstod upolitisk eller tværpolitisk, idet organisationen angiveligt arbejdede for at fremme en idé eller et mål, der kunne vinde sympati i brede dele af befolkningen, f.eks. verdensfredens bevarelse, men hvis virkelige mål var at fremme sovjetiske synspunkter og dermed underminere de bestående vestlige samfund", (Mariager & Schmidt, 2009:17).
19. Petersen, (2005:282), DIIS, (2005, bd. 3:319) og Mariager & Smidt, (2009:373).
20. Af praktiske hensyn til det bemærkes, at nærværende undersøgelse omtales som en specialeafhandling. I de tilfælde, hvor ordet afhandling figurerer alene, er det selvfølgelig i betydningen af specialeafhandlingen.
21. Denne analytiske tilgang er inspireret af Robert Michels (2001) analyseapparat til at forstå politiske grupperingers udøvelse af magt i demokratiske organisationer.
22. Leonid Bresjnev var generalsekretær i Sovjetunionens Kommunistiske Parti (SUKP) i årene 1964-1982.
23. Ronald Reagan var præsident i USA i årene 1981-1989.

24. Winther, (1992).
25. Hansen, (2011:221-225).
26. Judith Winther var et fremtrædende medlem af Nej til Atomvåben.
27. Søren Hein Rasmussen var engageret i fredsbevægelsen og i 1980'erne var han medlem af DKP og Samarbejdskomiteen. Søren Hein Rasmussen var oprindeligt indstillet til PET-kommissionen, men han blev senere erklæret inhabil på grund af sit medlemskab i DKP.
28. *The Nordic Peace Movements* fra 1985 af Niels Jørgen Haagerup og *Fredsbevægelsen* fra 1988 af Jørgen Teglers er to eksempler på tidlige bidrag. Jørgen Teglers skriver om de reaktioner, fredsbevægelsen fremkaldte i begyndelsen af 80'erne, og han fremhæver kampen mellem Samarbejdskomiteen og Nej til Atomvåben. Endvidere omtales Komiteens manglende afstandtagen fra Sovjetunionens invasion i Afghanistan, uden at Teglers forholder sig til, om Komiteen var styret af kommunisterne. Niels Haagerup er derimod mere klar i mælet, når det handler om kommunisternes indflydelse i Komiteen: *"The dominating faction of its leadership has strong leanings toward the Communist party, a fact that constitutes the committee's strength and its weakness. The strength comes from the high degree of activity and discipline characteristic of well-organized Communist, the weakness from its one-sided view of international politics and of the superpowers"* (Haagerup, 1985:122).
29. Rasmussen, (1997:177).
30. Telefonsamtale med Søren Hein Rasmussen d. 20. oktober 2011.
31. Søren Hein Rasmussen var primært aktiv i Samarbejdskomiteens Århusafdeling og havde derfor ikke indsigt i Samarbejdskomiteens daglige virke i hovedkontoret i København. Rasmussen figurerer heller ikke i kildematerialet i Komiteens arkiv, hvilket vidner om, at han ikke havde nogen central funktion eller placering i Komiteen.
32. Andersen, (1998).
33. Nissen, (1998).
34. Andersen, (1998:379).
35. DIIS-udredningen er blevet udarbejdet på grundlag af kommissorier fra regeringerne Nyrup Rasmussen og Fogh Rasmussen.
36. PET-kommissionen blev nedsat ved lov d. 2. juni 1999, og d. 24. juni 2009 blev der afgivet en beretning til Justitsministeren, som består af i alt 16 bind.
37. DIIS, (23. aug. 2002).
38. Et overblik over diskussionerne, der fulgte i kølvandet på udgivelsen af DIIS-udredningen, findes på http://www.sdu.dk/Om_SDU/Institutter_centre/C_koldkrig/Presserum/efter_diis. Se bl.a. Michael Hesselholt Clemmesens (2005:6-7) kritik i *Koldkrigsudredningen og Danmark i Den Kolde Krig*, hvor især metode og struktur kritiseres, herunder valg, vurdering og tolkning af anvendt kildemateriale, som fører til fejlslutninger. Andre kritikere var f.eks. Bent Jensen (2005) og Henrik Gade Jensen (2005). DIIS (16. sep. 2005) har ligeledes besvaret kritikken af flere omgange. Kritikken var medvirkende til, at der blev afsat midler på finansloven i 2006 til oprettelsen af Center for Koldkrigsforskning.
39. DIIS, (2012). Kildegrundlaget i DIIS-udredningen stammer fra flere arkivgrupper, og af danske arkiver har DIIS f.eks. anvendt Forsvarets Efterretningstjenestes arkiv, Politiets Efterretningstjenestes arkiv, Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv (herunder DKPs arkiv, men ikke Samarbejdskomiteens arkiv). De udenlandske arkiver er f.eks. fra Rusland og det tidligere DDR.
40. DIIS, (2005, bd. 3:307-355).
41. DIIS, (2005, bd. 3:331).
42. Ibid:360.
43. DIIS, (2005, bd. 3:331).
44. Mariager & Tamm, (2009:9).
45. Ibid.
46. Schmidt, (2009:285-289).
47. Mariager & Schmidt, (2009:280-328).
48. Mariager & Schmidt, (2009:314).
49. DIIS, (2005, bd. 3:381).
50. Lauridsen, (2011). Koldkrigsleksikonet bygger sin artikel om Samarbejdskomiteen på DIIS-udredningen og PET-kommissionen. Den specifikke artikel er skrevet af Regin Schmidt, som var tilknyttet PET-kommissionen. Udgivelsen af Den Kolde Krig og Danmark affødte en heftig diskussion i bl.a. Jyllands-Posten, Information, Berlingske og Politiken (Henrik Gade Jensen, 2011; Bent Jensen, 2011).
51. Hansen, (2011).
52. Lauridsen, (2011:557-558).
53. Hansen, (2011:220).
54. Anne-Mette Anker Hansen illustrerer denne dikotomi ved at henvise til den opdannede debat, der udspiller sig i den nuværende internationale koldkrigsforskning. I det tyske *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* diskuterede Gerhard Wettig og de to sociologer Holger Nehring og Benjamin Ziemann grundlaget for fredsbevægelsens fremkomst. Hvor Wettig argumenterer for, at man skulle forstå fredsbevægelsernes fremkomst som en konsekvens af sovjetisk planlægning og støtte, mener Nehring og Ziemann derimod, at fredsbevægelserne voksede frem som en konsekvens af reel frygt for oprustningen i de vesteuropæiske befolkninger, (Hansen, 2011:223).
55. Vi har været i kontakt med både Bent Jensen og Anne-Mette Anker Hansen, som begge fortæller, at Samarbejdskomiteen vil blive behandlet i det nye værk fra Center for Koldkrigsforskning, men Bent Jensen, som er redaktør, og derfor har det afgørende ord, kunne ikke fortælle omfanget af undersøgelserne.
56. Davidsen-Nielsen, (2012).
57. Schmidt, (2009:35).
58. Schmidt, (2009:289).
59. Anker Schjerning var medlem af DKP og formand for arbejdsudvalget i Samarbejdskomiteen.
60. Hans Nebel blev den første formand i Samarbejdskomiteen i 1978. Derudover var Hans Nebel medlem af SF og en række organisationer.
61. Carl Rosschou var sekretær i Samarbejdskomiteens arbejdsudvalg fra slutningen af 1980 indtil 1982.
62. Poulsen, (1968).
63. Gaddis, (2005:108); Petersen, (2005); Leffler & Westad, (2011, bd. 3); Rasmussen, (2005:168-169).
64. I historieforskningen er der ikke enighed omkring opstarten af Samarbejdskomiteen. DIIS-udredningen (2005, bd. 3:331-332) fremhæver i modsætning til PET-kommissionen (2009:280-281) og Søren Hein Rasmussen (1997:170-171), at DDR daterer etableringen af Samarbejdskomiteen til 1958. Dette kan ifølge DIIS' tolkes som om, at DDR betragter Samarbejdskomiteen som en direkte videreførelse af den østligt sindede fredsorganisation Dansk Fredskonference, der havde plads i Verdensfredsrådet, og derfor var

- klart venligt stillet overfor Sovjetunionens Kommunistiske Parti. Det benyttede kildegrundlag i nærværende afsnit er ikke tidligere anvendt i historieforskningen, hvorfor afsnittets slutninger kan tilføje præciseringer til det historiske hændelsesforløb om Komiteens etablering.
65. Verdensfredskongressen blev afholdt af Verdensfredsrådet, der officielt blev stiftet d. 22. nov. 1950 i Warszawa, (Rasmussen, 1997:26 og 170-171; Mariager & Schmidt, 2009:280).
  66. 'Samarbejdskomiteens præsidium, tilsluttede organisationer og arbejdsgrundlag/arbejdsopgaver/struktur, 2. juli 1975', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 1.
  67. 'Referat fra 3. Repræsentantskabsmøde, d. 11. nov. 1975', DKPs arkiv, ABA, kasse 475.
  68. Ib Nørlund var en ledende kommunistisk politiker og ideolog. Derudover var han medlem af Folketinget i perioden 1945-1947 og 1973-1979.
  69. 'Forretningsudvalgs møde, d. 26. feb. 1973', DKPs arkiv, ABA, kasse 120.
  70. 'Meddelelser fra forretningsudvalget på Centralkomiteens møde, d. 12.-13. maj 1973', DKPs arkiv, ABA, kasse 95. På dette forberedelsesmøde deltog også Niels Enevoldsen fra Danmarks Socialdemokratiske Ungdom (DSU). I betragtning af DKP og DSUs ofte anstrengte forhold kan denne delegations sammensætning vidne om, at interessen for oprettelsen af en fredskomite i Danmark også havde opbakning uden for DKPs rækker.
  71. Anker Schjerning blev medlem af DKU i december 1962 og DKP i januar 1968. I starten af 70erne blev Schjerning ansat som lønnet funktionær i DKPs partiapparat i Dronningens Tværgade. Senere blev Anker Schjerning en del af DKPs kontaktgruppe til Verdensfredsrådet, og denne bestod ud over Schjerning selv af Ingmar Wagner og Allan Fredericia. Schjerning blev den officielle kontaktperson til Verdensfredsrådet, (Interview med Anker Schjerning, 2012, 5:56, del 1.).
  72. Interview med Anker Schjerning, (2012, 6:14, del 1.).
  73. 'Meddelelser til forretningsudvalget, d. 16. april. 1973', DKPs arkiv, ABA, kasse 120.
  74. Ibid.; Rasmussen, (1997:170-171); '30 danskere med til fredskongres i Moskva, d. 24. okt. 1973', Land og Folk, ABA; 'Fredskongressen i Moskva sluttet, d. 1. nov. 1973', Land og Folk, ABA.
  75. 'Tale af Leonid Bresjnev på Verdenskongressen i Moskva, d. 26. Okt. 1973', DKPs arkiv, ABA, kasse 95.
  76. DIIS, (2005, bd. 2:325).
  77. Rasmussen, (1997:170).
  78. Interview med Anker Schjerning, (2012, 11:25, del 1.).
  79. Ibid., (12:08).
  80. 'Referat fra det udvidede freds- og solidaritetsmøde, d. 4. feb. 1974', DKPs arkiv, ABA, kasse 475.
  81. 'Referat fra det udvidede freds- og solidaritetsmøde, d. 4. feb. 1974', DKPs arkiv, ABA, kasse 475.
  82. DKPs freds- og solidaritetsudvalg blev nedsat af Centralkomiteen. Efter Centralkomitemødet d. 3.-4. marts 1973 bestod freds- og solidaritetsudvalget af følgende personer: Ingmar Wagner, Arne Cheller, Knud Hansen, Steen Hartvig Jacobsen, Ole Johansen, Jørgen Nyeng, Anker Schjerning, Alex Suszkiewicz og Holger Bak Sørensen, ('Udvalgssam-mensætning på Centralkomitemødet, d. 3.-4. marts 1973', DKPs arkiv, ABA, kasse 95).
  83. 'Referat fra det udvidede freds- og solidaritetsudvalgs møde, d. 4. feb. 1974', DKPs arkiv, ABA, kasse 475; 'Referat af udvidet møde i freds- og solidaritetsudvalget, d. 26. sep. 1974', DKPs arkiv, ABA, kasse 476.
  84. 'Samarbejdskomiteens præsidium, tilsluttede organisationer og arbejdsgrundlag/arbejdsopgaver/struktur, d. 2. Juli 1975', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 1.
  85. DIIS, (2005, bd. 2: 732)
  86. Helsinki Slutakten, som blev underskrevet af 35 europæiske lande samt USA og Canada, var kulminationen af flere års dialog i CSCE, Den Europæiske Konference om Sikkerhed og Samarbejde. Slutakten blev vedtaget på Helsinki-konferencen, og der blev siden hen afholdt konferencer i Beograd (1977-1978), Madrid (1980) og Stockholm (1984-1986).
  87. 'Forslag til arbejdsopgaver, 1975', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 1; 'Politisk beretning, d. 14. april 1976', DKPs arkiv, ABA, kasse 476; Rasmussen, (1997:168-171); 'Stockholm-Appellen, 1975', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 10; 'Referat fra 3. Repræsentantskabsmøde, d. 11. nov.1975', DKPs arkiv, ABA, kasse 475.
  88. 'Referat af gruppe 1's diskussioner til SAK-seminar, d. 13. apr. 1975', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 10.
  89. 'Samarbejdskomiteens præsidium, tilsluttede organisationer og arbejdsgrundlag/arbejdsopgaver/struktur, d. 2. Juli 1975', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 1; Rasmussen, (1997:171); 'Referat fra 3. Repræsentantskabsmøde, d. 11. nov. 1975', DKPs arkiv, ABA, kasse 475.
  90. Ibid.
  91. 'Regnskab for perioden d. 1. feb. 1974 – d. 31. okt. 1974', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
  92. Det fremgår af arkiverne, at Komiteen havde en klar overvægt af delegationsbesøg til Østblokken.
  93. Schmidt, (2009:290).
  94. 'Samarbejdskomiteens præsidium, tilsluttede organisationer og arbejdsgrundlag/arbejdsopgaver/struktur, 2. juli 1975', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 1.
  95. George Bune Andersen (formand for Katolsk Arbejderaktion), Henning Bjerg (formand for Grafisk Kartel), Lasse Budtz, Ib Christensen (Retsforbundet, MFER), Meta Ditzel (Det Radikale Venstre, fhv. MFER), Allan Fredericia (formand for Landsforeningen til Samvirke mellem Danmark og Sovjetunionen), Kristen Helveg Petersen, Ollis Klem, Hermod Lannung (medlem af Det Radikale Venstres internationale udvalg), Knud Nielsen (styrelsesformand, Harry Osborn (formand for Byggefagenes Samvirke i KBH), Bo Rosschou (formand for Lærlingenes Landsorganisation), Carl Scharnberg (forfatter, digter og politisk aktivist, fhv. formand i Kampagnen mod Atomvåben), Uffe Torm (næstformand i Dansk Ungdoms Fællesråd), Anders Uhrskov (formand for SFs internationale udvalg) og Ingmar Wagner, ('Samarbejdskomiteens præsidium, tilsluttede organisationer og arbejdsgrundlag/arbejdsopgaver/struktur, 2. juli 1975', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 1).
  96. 'Seminar i Samarbejdskomiteen, d.13. apr. 1975', DKPs arkiv, ABA, kasse 475.
  97. 'Meddelelser fra forretningsudvalget, d. 11. feb. 1975', DKPs arkiv, ABA, kasse 120; 'Meddelelser fra forretningsudvalget, d. 22. feb. 1975', DKPs arkiv, ABA, kasse 120.
  98. Ibid.
  99. Medlem af DKP og journalist for Land og Folk.
  100. 'Skrivelse til Kjeld Østerling, d. 13. okt. 1976', DKPs arkiv, ABA, kasse 476.
  101. Interview med Anker Schjerning, (2012, 7:29, del 1.).
  102. 'Referat af møde i freds- og solidaritetsudvalget, d. 9. feb. 1976', DKPs arkiv, ABA, kasse 476.
  103. 'Idegrundlag for etablering af Fredscenter, d. 26. apr. 1977', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 1; Søren Hein Rasmussen (1997:174) påpeger, at Samarbejdskomiteen tog initiativ til oprettelsen af Fredscentret i foråret 1977. Det er derimod vores vurdering, at ideen oprindeligt blev fostret i DKP-regi,

- hvor Ingmar Wagner, Knud Jespersen og Anker Schjerning formede ideen og betingelserne for oprettelsen af et nyt dansk Fredscenter , ('Skrivelse til medlemmer om Fredscentret, marts 1978', Samarbejds-komiteens arkiv, ABA, kasse 10).
104. 'Referat af møde i freds- og solidaritetsudvalget , 9. februar 1976', DKPs arkiv, ABA, kasse 476.
  105. 'Virksomhedsberetningen, Udkast til afsnittet om freds- og solidaritetsarbejdet, d. 1. marts 1976', DKPs arkiv, ABA, kasse 476. I 1976 bestod freds- og solidaritetsudvalget reelt af formand Ingmar Wagner, sekretær Anker Schjerning samt Land og Folks repræsentant Johan Sucskiewicz, ('Centralkomiteemødet, d. 20.-21. nov. 1976', DKPs arkiv, ABA, kasse 97).
  106. 'Brevveksling mellem Dansk-Cubansk Forening og Landsforeningen v. Ingmar Wagner, d. 5.5.1976', DKPs arkiv, ABA, kasse 476.
  107. Erich Honecker var leder i DDR i årene 1971-1989.
  108. Interview med Anker Schjerning, (2012, 27:33, del 1.); Anker Schjerning udtaler, at regnskaberne er makuleret, hvilket kan forklare, at det ikke har været muligt at finde anden dokumentation, der kan bekræfte finansieringen fra DDR. I forlængelse heraf er det interessant at nævne, at Politiets Efterretnings-tjeneste afslørede, at Landsforeningen ikke betalte husleje til de Sovjetisk ejede lokaler i Reventlowsgade (årligt 50.000 kr.), Schmidt, (2009:291). Sammenholdt med Fredscentrets finansiering fra DDR tegnes der et tydeligt billede af Østblokkens engagement i bygningerne i Reventlowsgade.
  109. Denne forståelse, skabt på grundlag af dette nye kildegrundlag, underbygger DIIS' karakteristik af DKPs påvirkning af Samarbejdskomiteen, (DIIS, 2005, bd. 3:331).
  110. Neutronbomben kunne teknisk set karakteriseres som en lille brintbombe, der indeholder en stor strå-lingseffekt. Til sammenligning med Sovjetunionens SS-20 missiler voldte denne bombetype en væsent-lig mindre eksplosion. Neutronbomber var derfor et meget effektivt våben til at ramme menneskelige mål pga. den høje radioaktive stråling, alt imens de materielle skader var begrænsede, Rasmussen, (1997:173).
  111. Rasmussen, (1997:193); DIIS, (2005, bd. 2:177).
  112. Rasmussen, (1997:174).
  113. DIIS, (2005, bd. 2:117).
  114. 'Til Redaktionen, d. 9. aug. 1977', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 12.
  115. 'Repræsentantskabsmøde d. 9. maj. 1978', Samarbejdskomiteen arkiv, ABA, kasse 4.
  116. Interview med Anker Schjerning, (2012, 25:48, del 1.).
  117. Eks. skrivelsen 'Stop de Neutronen Bom, d. 16. feb. 1978', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 11.
  118. Interview med Anker Schjerning, (2012, 8:34, del. 2).
  119. 'Skrivelse fra fredssekretariatet med deltagelse af DKU til kreds- og grundorganisationer samt hovedbe-styrelsen, d. 17. august 1977', DKPs arkiv, ABA, kasse 429.
  120. 'Repræsentantskabsmøde d. 9. maj. 1978', Samarbejdskomiteen arkiv, ABA, kasse 4.
  121. DIIS, (2005:119).
  122. I PET-kommissionens afsnit omkring Samarbejdskomiteen og dens påvirkning fra henholdsvis DKP og prosovjetiske organisationer i ind- og udland vurderes det, at DKP "kun i ringe udstrækning" havde været direkte involveret i kampagnen, men i stedet haft væsentlig indflydelse via Samarbejdskomiteén". Det nævnes endvidere, det er svært at finde konkrete beviser på dette, (Mariager & Schmidt, 2009:297). Nærværende afhandling indeholder et væsentligt supplement til den eksisterende litteratur i kraft af konkrete eksem-pler på DKPs engagement i Kampagnen mod Neutronbomben.
  123. 'Neutronbomben er foragt mod generationer, 2. dec. 1977', Land og Folk, ABA.
  124. Rasmussen, (1997:175).
  125. 'Håndskrevne noter fra et møde i freds- og solidaritetsudvalget, okt. 1977', DKPs arkiv, ABA, kasse 476.
  126. Ibid.
  127. 'Forretningsudvalget i DKU, d. 17. aug. 1977', DKPs arkiv, ABA, kasse 429.
  128. 'Folkemødet mod neutronbomben, d. 12. sept. 1977', DKPs arkiv, ABA, kasse 476.
  129. 'De voldsomme protester mod neutronbomben er ved at give resultater, d. 14. okt. 1977' og 'Neutron-bomben er foragt mod generationer, d. 2. dec. 1977', Land og Folk, ABA.
  130. 'Til freds- og solidaritetsudvalgets medlemmer, d. 9. nov. 1977', DKPs arkiv, ABA, kasse 476.
  131. 'Skrivelse fra DDR-komitee für Europäische Sicherheit Und Zusammenarbeit, d. 18. aug. 1977', Samar-bejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 11.
  132. DIIS, (2005, bd. 2:120-123).
  133. Rasmussen, (1997:176).
  134. 'Forsideartikel, d. 29. mar. 1978', Land og Folk, ABA.
  135. 'Repræsentantskabsmøde, d. 9. maj. 1978', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
  136. Ibid.
  137. Land og folks artikelrække i perioden fra d. 29. mar. til d. 19. apr. 1978, Land og Folk, ABA.
  138. 'Lasse Budtz' udmelding, d. 2. apr. 1978', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 11.
  139. 'Anker Schjernings brev til Lasse Budtz, d. 3. apr. 1978', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 10.
  140. Efterfølgende har Samarbejdskomiteen gentagne gange forsøgt at få Lasse Budtz til at deltage i forskel-lige arrangementer, men uden held, ('Arbejdsudvalgets beretning på repræsentantskabsmødet, d. 9. maj 1978', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
  141. 'Til pressen!', d. 8. apr. 1978', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 12.
  142. 'Brev fra Inge Fisher Hansen, d. 14. apr. 1978', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 11.
  143. 'Svar til Weekendavisen, d. 8. apr. 1978', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 12.
  144. 'Repræsentantskabsmøde, d. 9. maj 1978', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, Kasse 4.
  145. Rasmussen, (1997:177).
  146. Kildegrundlaget i dette kapitel nuancerer den eksisterende forsknings forståelse af, at Samarbejdsko-miteen og DKP igangsatte kampagnen med udelukkende inspiration fra det hollandske Interkristelige Fredsråd. Dette er bl.a. en af Søren Hein Rasmussens antagelser. Interne kilder viser dog, at DKP mente, at initiativet i lige så høj grad stammede fra Verdensfredsrådet.
  147. Rasmussen, (1997:178); Mere præcist var der tale om 108 Pershing II-missiler, der var mobile og derfor gav forskellige militærstrategiske fordele. Pershing II-missilerne var desuden kendetegnet ved stor præ-cisionsevne. Derudover drejede NATOs planer sig om 464 landbaserede krydsermissiler, der i nogen grad havde samme funktioner som Sovjet-unionens SS-20-missiler, (Villaume, 2005:287).
  148. Jørgen Dragsdahl skrev en række kritiske artikler om NATOs oprustningsplaner i Information i perio-den marts-maj 1979. Artiklerne byggede på informationer fra personer, der havde tilknytning til eller arbejdede i Pentagon, (Rasmussen, 1997:179). Jørgen Dragsdahl tilskrives i dette afsnit afgørende be-tydning for, at raketsagen blev bragt på den politiske dagsorden i fredsbevægelsen, herunder i Sam-arbejdskomiteen. Hvis det antages, at historiker Bent Jensens vurdering af Jørgen Dragsdahl er sande,

- dvs. at han var sovjetisk påvirkningsagent, må Jørgen Dragsdahls interesse i fredssagen betragtes som et vellykket påvirkningsarbejde. Bent Jensen antog, at Jørgen Dragsdahls påvirkningsarbejde rettet mod blandt andre Kjeld Olesen og Lasse Budtz havde stor indflydelse på fodnotepolitikken i begyndelsen af 1980'erne, (Bent Jensen, 2007).
149. Rasmussen, (1997:179).
  150. Ibid.
  151. Interview med Anker Schjerning, (2012, 25:35, del 1.); 'Ekstraordinært repræsentantskabsmøde, d. 30. nov. 1978', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 12.
  152. Hans Nebel var uddannet teolog, medlem af SF og havde med sin baggrund i Forsoningsforbundet kendskab til fredsbevægelsens forskellige aktiviteter. Hans Nebel sad desuden som repræsentant for Forsoningsforbundet i FN-forbundets styrelse. Efter Hans Nebels periode som formand i Samarbejdskomiteen blev han en aktiv kraft i organisati-onen Præster for Nedrustning, (Interview med Hans Nebel, 2012: 00:32).
  153. 'Til Pressen, d. 17. feb. 1979' Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 12.
  154. 'Fredaktiviteter i april, d. 30. mar. 1979', DKPs arkiv, ABA, kasse 477.
  155. Rasmussen, (1996:179).
  156. PET-kommissionen noterer sig, at det var PETs samtidige vurdering, at dette møde var et forum for sovjetisk propaganda. Denne vurdering byggede PET på, at CIAs tidligere europæksper, Arthur Macy Cox, forinden høringen i København havde været på et 10 dages ophold i Sovjetunionen, hvor denne havde ført samtaler med sovjetiske nedrustningsekspert, (Mariager & Smidt, 2009:302). Arthur Macy Cox skrev også en af de første artikler i Informations afslørende artikelrække om NATOs raketplaner, (Information, d. 27. mar. 1978', DKPs arkiv, ABA, kasse 387).
  157. 'Arbejdsudvalgets beretning ved repræsentantskabsmødet, d. 16.-17. feb. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
  158. Rasmussen, (1996:180).
  159. '100 folketingskandidaters syn på forsvaret, d. 19. okt. 1979', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 10.
  160. 'Telefax fra den Sovjetiske Fredskomite, d. 22. okt. 1979', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 11.
  161. Ibid.
  162. DIIS, (2005, bd. 3:84).
  163. Mariager og Smidt, (2009:303); I PET-kommisionens rapport fremgår det, at den sovjetiske ambassadør i den aflyttede telefonsamtale med Ib Nørlund udtrykte, at Bresjnevs budskab skulle optrykkes "*når som helst, men hurtigst muligt – helst i dag!*", (Mariager & Smidt, 2009:300).
  164. Interview med Anker Schjerning, (2012, 16:12, del 1.).
  165. Villaume, (2005:288); Rasmussen, (1995:180).
  166. Grupperingen udgjorde formentlig omkring 40 % af Socialdemokratiets folketingsmedlemmer. Især var det personer som Jytte Hilden, Lasse Budtz, Majken Hessner og Lise Østergaard, der var kritikere af NATOs planer, (Villaume, 2005:289).
  167. Hans Nebel hentyder med stor sandsynlighed til Søren Brogård, der var rektor på Aurehøj Gymnasium på daværende tidspunkt, (Interview med Hans Nebel, 2012: 28:02).
  168. 'Arbejdsudvalgets beretning ved repræsentantskabsmødet, d. 16.-17. feb. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
  169. Birgit Jensen Butler ved medlem af DKP og sekretær i Samarbejdskomiteen.
  170. Interview med Hans Nebel, (2012, 36:49).
  171. Smidt, (2009:272).
  172. 'Forretningsudvalgsmøde, d. 20. nov. 1979', DKPs arkiv, ABA, kasse 120.
  173. 'Raketprofit, d. 12. dec. 1979'; 'Dansk ja sikrer ny oprustningsbølge, d. 17.-18. nov. 1979'; 'Tusindvis af atombomber rettet mod Sovjetunionen, d. 5. dec. 1979', Land og Folk, ABA.
  174. 'Udenrigsministeren mangler troværdighed, d. 1.-2. dec. 1979'; 'Ikke mange tror på den sovjetiske trussel, d. 3. dec. 1979', Land og Folk, ABA.
  175. 'Telefax fra Verdensfredsrådet, d. 1. feb. 1979', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 11.
  176. 'Arbejdsudvalgets beretning forelagt på repræsentantskabsmødet, d. 16.-17. feb. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
  177. Blandt andre deltog den tidligere italienske general Nino Pasti, direktøren for det svenske fredsinstitut (SIPRI) Frank Barnaby samt en medarbejder ved Institut for Internationale Relationer i Moskva, v. Gantman, ('Forsideartikel, d. 3. dec. 1979', Land og Folk, ABA); (Rasmussen,1995:181). Anker Schjerning påpeger, at mange af de væsentligste talere var Jørgen Dragsdahls kontakter. Det var f.eks. Jørgen Dragsdahl, der arrangerede, at personer fra bl.a. CIA fik taletid på den internationale høring. Ifølge Anker Schjerning havde Dragsdahl søgt et samarbejde med DKP i denne periode: "*Dragsdahl var interesseret i at samarbejde med mig og DKP i 1979*", (Interview med Anker Schjerning, 2012, 38:48, del 1.). Jørgen Dragsdahls incitament var formentlig foranlediget af, at han på dette tidspunkt var en af hovedkræfterne bag etableringen af organisationen Nej til Atomvåben, der senere skulle kom til at fremstå som Samarbejdskomiteens modstykke.
  178. 'Arbejdsudvalgets beretning ved repræsentantskabsmødet, d.16.-17. feb. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
  179. 'International hearing – detente and disarmament, a credible alternative to the arms race, d. 30. nov. - 2. sep. 1979', DKPs arkiv, ABA, kasse 425.
  180. 'Brev til Hans Nebel, d. 23. okt. 1979', DKPs arkiv, ABA, kasse 425; 'Ekstraordinært repræsentantskabsmøde, d. 30. nov. 1978', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, Kasse 12.
  181. Ibid.
  182. DIIS, (2005, bd. 3:97).
  183. Villaume, (2005:290).
  184. 'Fakkeltog mod atomraketterne, d. 6. dec. 1979', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 10.
  185. 'Arbejdsudvalgets beretning ved repræsentantskabsmødet, d. 16.-17. feb. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4. Ifølge Søren Hein Rasmussen, der bygger sin fremstilling på en artikel fra Socialistisk Dagblad fra den 11. dec. 1979, var mellem 4-8000 mennesker samlet i de forskellige større byer under demonstrationerne, (Rasmussen, 1995:182).
  186. 'Henvendelse til udenrigsminister Kjeld Olesen, 11. december 1979', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA kasse 10. Til sammenligning nævner PET-kommisionen et antal på 40.000 underskrifter, mens Søren Hein Rasmussen påpeger, at 63.280 underskrifter blev indsamlet, (Mariager & Smidt, 2009:303; Rasmussen, 1997:181).
  187. Rasmussen, (1997:181); DIIS, (2005:94).
  188. Heinz Hansen var søn af Villum Hansen, der skulle overtage formandsposten efter Hans Nebel i begyn-

- delsen af 1980. Heinz Hansen var tilmed medlem af arbejdsudvalget i Samarbejdskomiteen.
189. 'Henvendelse til udenrigsminister Kjeld Olesen, d. 11. dec. 1979', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 10.
190. 'Arbejdsudvalgets beretning ved repræsentantskabsmødet, d. 16.-17. feb. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
191. Interview med Hans Nebel, (2012, 40:12); Interview med Anker Schjerning, (2012, 47:02, del 1.).
192. Villaume, (2005:291).
193. Rasmussen, (1997:182).
194. I april 1978 fandt der et marxistisk kup sted i Afghanistan, hvor den tidligere proamerikanske regering blev afsat. Herefter sendte Sovjetunionen hjælp til det nye regime, som iværksatte et program til at fremme kvinderettigheder, jordreformer og uddannelse. Det viste sig, at det nye regime manglede opbakning i befolkningen, og allerede i januar 1979 overvejede Sovjetunionen militær intervention. Det blev ikke gennemført, bl.a. fordi Bresjnev og Carter skulle mødes i Wien, SALT-II-aftalen var endnu ikke underskrevet, NATOs dobbeltbeslutning var endnu ikke truffet og Moskva skulle være vært for De Olympiske Lege i 1980, (Gaddis, 2005:264-268).
195. Villaume, (2005:292-294).
196. Ibid.; Statsminister Anker Jørgensen skrev som svar på en henvendelse fra Samarbejdskomiteen, at "*Min egen holdning, som jeg allerede ved adskillige lejligheder på regeringens vegne har givet udtryk for, er ganske klart den, at man bør gøre, hvad der er muligt for at fastholde og videreføre afspændingsbestræbelserne – herunder ikke mindst i forbindelse med det kommende CSCE-opfølgingsmøde i Madrid*", ('Skrivelse fra Anker Jørgensen til Samarbejdskomiteen, d. 21. apr. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 11).
197. Interview med Anker Schjerning, (2012, 50:35, del 1.).
198. 'Bresjnevs tale til vælgerne, d. 22. feb. 1980', DKPs arkiv, ABA, kasse 100.
199. Interview med Anker Schjerning, (2012, 57:32, del 1.).
200. I overensstemmelse med hovedparten af den eksisterende forskning anvender vi i afhandlingen begrebet invasion om Sovjets militære tilstedeværelse i Afghanistan.
201. Niels Tofte var international sekretær i Dansk Ungdoms Fællesråd.
202. 'Skrivelse fra Niels Tofte til Hans Nebel, d. 2. jan. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
203. 'Fortsat samling af fredskræfterne, pressemeddelelse d. 10. jan. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
204. 'Afspændingen må videreføres, pressemeddelelse d. 23. jan. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
205. Uffe Torm var næstformand i Dansk Ungdoms Fællesråd, som var tilsluttet Samarbejdskomiteen. Uffe Torm var derfor med i repræsentantskabet og medlem af præsidiet siden etableringen.
206. 'Et farvel til komiteen for fred og sikkerhed, d. 22. jan. 1980', Kristeligt Dagblad; 'Præsidiemedlem ud af fredskomite i protest, d. 23. januar 1980', Information.
207. Ibid.
208. Erik Stinus var medlem af præsidiet og arbejdsudvalget i Samarbejdskomiteen.
209. 'Lad os styrke arbejdet for afspænding, nedrustning og fred, d. 22. jan. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 10.
210. På arbejdsudvalgsmødet d. 22. jan. blev det besluttet at sende en skrivelse til den sovjetiske fredskomite, der udover selve brevet indeholdt pressemeddelelserne fra d. 10. og 22. jan. Denne skrivelse blev tilmed trykt som en pressemeddelelse d. 23. jan., hvilket formodentlig har været et forsøg på at imødegå en kritik, der gik på, at Samarbejdskomiteen udelukkende kritiserede Vesten.
211. 'Skrivelse fra Samarbejdskomiteen til den sovjetiske fredskomite, d. 23. jan. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 10.
212. Søren Hein Rasmussen mener, at det var kommunisterne der stod bag de vage formuleringer, og at repræsentantskabet ikke blev taget med på råd. I DKPs optik havde formuleringerne karakter af et kompromis, (Rasmussen, 1997:189).
213. Villum Hansen blev valgt til arbejdsudvalget på styrelsesmødet d. 15. dec. 1979. Villum Hansen havde en baggrund i 50ernes fredsbevægelse. I 50erne var han næstformand for Komiteen til Oplysning om Atomfaren, i 60erne med i ledelsen af Dansk Fredskonference og i 70erne med i ledelsen af Samarbejdskomiteen helt fra starten, (Rasmussen, 1997:190). Ifølge Anker Schjerning var Villum Hansen 100 % på linje med DKPs kurs i fredsarbejdet, og Anker Schjerning og Villum Hansen havde et sammenfald i deres synspunkter: "*Villum Hansen og jeg var stort set enige. Han var måske lidt mere gammel-kommunistisk doktrineret end jeg, selvom han ikke var medlem af DKP*", (Interview med Anker Schjerning, 2012, 44:27, del 2).
214. Interview med Hans Nebel, (2012, 36:34); Interview med Anker Schjerning, (2012, 54:03, del 1.).
215. I arbejdsudvalget på daværende tidspunkt sad blandt andre Anker Schjerning, Villum Hansen, Erik Stinus, Annemarie Løppenthin, Birgit Jensen Butler og Heinz Hansen.
216. I resultatopgørelsen fra 1. oktober 1979 – 30. september 1980 fremgår det, at DKP eftergav et lån på 12.000 kr. . De 12.000 blev derfor bogført under indtægter, som i den omtalte periode udgjorde 228.317. En anden væsentlig indtægtskilde, udover kontingenter og bevillinger fra tilsluttede organisationer, var bidrag fra enkeltpersoner på samlet 105.956. Et væsentligt personbidrag kom fra E. Hansen, der indbetalte 20.000 kr. d. 16. januar 1980, og dette beløb skulle bruges til at tilbagebetale et lån fra DKP på 17.000 kr. I en håndskrevet note står: "*OBS - 1. februar indgik meddelelse om, at dette beløb [de 20.000 kr. fra E. Hansen] var tilskud til tilbagebetaling af lån på 17.000 kr. fra DKP*", ('Skrivelse mellem E. Hansen og Annemarie Løppenthin, d. 16. januar 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 10). Senere, i resultatopgørelsen fra 1. oktober 1980-30. september 1981, ses det, at Samarbejdskomiteen havde et underskud på 38.810,24 kr. i denne periode. Samarbejdskomiteen modtog i samme periode et kortfristet lån fra DKP på 38.000, hvilket muliggjorde en balance mellem aktiver og passiver. Pengene fra DKP var med andre ord udslagsgivende for Samarbejdskomiteens fortsatte eksistens, ('Resultatopgørelse for tiden 1. okt. 1980 – 30. sept. 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 45).
217. Anker Schjerning fortæller, at DKP havde støttet Samarbejdskomiteens virke økonomisk lige siden opstarten (Interview med Anker Schjerning, 2012, 01:08:38, del 1.).
218. 'Referat af møde i freds- og solidaritetsudvalget, d. 12. feb. 1980', DKPs arkiv, ABA, kasse 424.
219. 'Mødet for hovedstadsområdets freds- og solidaritetsansvarlige', d. 12. feb. 1980', DKPs arkiv, ABA, kasse 424.
220. Interview med Anker Schjerning, (2012; 1:08:52, del 1.).
221. 'Beretning til Centralkomitemødet d. 2.-3. feb. 1980', DKPs arkiv, ABA, kasse 100.
222. Udover at Villum Hansen blev valgt som formand på styrelsesmødet, blev Johannes Münchow og Meta Ditzel valgt til næstformænd, et nyt arbejdsudvalg blev nedsat og en ny styrelse blev valgt, ('Referat af styrelsesmødet, d. 17. feb. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4).

223. I forhold til skiftet på formandsposten i februar 1980 er der forskellige årsagsforklaringer. Anker Schjerning påpeger, at Hans Nebel trak sig, fordi han ikke havde tid, og fordi han var presset af SF, hvor han var aktiv, da SF ønskede at distancere sig fra det tætte samarbejde med DKP, som foregik i Samarbejdskomiteen. I referatet fra repræsentantskabsmødet står der, at Hans Nebel trak sig på grund af for stor arbejdsbyrde, hvilket ikke er i overensstemmelse med hans erindringer. Det var dog først i forbindelse med ubådsaffæren i 1981, at Hans Nebel endegyldigt trak sig fra Samarbejdskomiteen – indtil da var han stadig en del af både styrelsen og arbejdsudvalget.
224. Interview med Hans Nebel, (2012, 44:51).
225. 'Arbejdsudvalgets beretning til repræsentantskabsmødet d. 16.-17. feb. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
226. Anker Schjerning (2012, 47:15, del 1.) mener, at DKP-medlemmerne var i flertal på daværende tidspunkt. Det virker sandsynligt på baggrund af den politik, der blev ført.
227. Formuleringen 'Freden er udelelig' er en gammel sovjetparole, som den sovjetiske udenrigsminister Maksim Litvinov brugte i sep. 1934 ved Sovjetunionens indmeldelse i Folkeforbundet.
228. 'Oplæg til debat fra Villum Hansen, d. 16.-17. feb. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 1.
229. 'Oplæg til debat fra Anker Schjerning på repræsentantskabsmødet d. 16-17. feb. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
230. 'Referat af repræsentantskabsmøde, d. 16.-17. feb. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
231. 'Ændringsforslag af Torben Dreier og Peter Dragsbo til Villum Hansens diskussionsindlæg, d. 16.-17. feb. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
232. 'Referat af repræsentantskabsmøde, d. 16.-17. feb. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4; 'Forslag til resolution fremsat af Villum Hansen på repræsentantskabsmødet d. 16.-17. feb. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
233. 'Ændringsforslag til formulering af underskriftsindsamlingen stillet af Kurt Bæk på repræsentantskabsmødet d. 16.-17. feb. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
234. 'Forslag til underskriftsindsamling fremsat på repræsentantskabsmødet d. 16.-17. feb. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
235. Interview med Anker Schjerning, (2012, 49:44, del 2).
236. 'For en samling af fredskræfterne, pressemeddelelse, februar 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
237. 'Forretningsudvalgsmøde, d. 27. feb. 1980', DKPs arkiv, ABA, kasse 120.
238. Samarbejdskomiteen oplever ikke kun udmeldinger i denne skæbnesvangre periode. Dansk Elektrikerforbunds lærlingeafdeling i Esbjerg meldte sig ind d. 30. jan. 1980, ('Skrivelse fra Dansk Elektrikerforbunds lærlingeafdeling i Esbjerg til Samarbejdskomiteen, d. 30. jan. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 11).
239. 'Skrivelse fra FN-forbundet til Samarbejdskomiteen, d. 14. feb. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 11.
240. 'Referat af repræsentantskabsmøde, d. 16.-17. feb. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
241. Begrundelsen var: "Samarbejdskomiteen har mistet sin troværdighed, som en bred tværpolitisk organisation, i behandlingen af Sovjetunionens invasion i Afghanistan", ('DUFs udmeldelse af Samarbejdskomiteen, d. 3. mar. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 11).
242. Forsoningsforbundet begrundede deres udmeldelse med det uacceptable i, at Samarbejdskomiteen ikke ønskede at formulere en utvetydig fordømmelse af den sovjetiske invasion i Afghanistan, ('Udmelding fra Forsoningsforbundet til Samarbejdskomiteen, d. 21. apr.1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 11).
243. 'Skrivelse fra Vennernes Samfund til Samarbejdskomiteen, d. 4. maj. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 11.
244. Rasmussen, (1997:189).
245. 'Skrivelse fra SFs internationale udvalg til Samarbejdskomiteen, d. 20. maj 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 11; 'Referat af repræsentantskabsmøde, d. 19. apr. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
246. 'Skrivelse fra SFs internationale udvalg til Samarbejdskomiteen, d. 17. apr. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 11.
247. 'Pressemeddelelse d. 21. april 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 50.
248. 'Kammerater i SF: Gentag ikke socialdemokraternes historiske fejltagelse, juni 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 50.
249. Denne vurdering er i overensstemmelse med slutningerne i bl.a. DIIS-udredningen. I DIIS-udredningens bind 3 anvendes en DDR-beretning, i hvilken Østtysklands partisekretær, Arno Braun, vurderede, at Afghanistan-affæren havde en negativ effekt på Samarbejdskomiteen, (DIIS, 2005, bd. 3:332).
250. 'Kampagneinformationer, februar 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 50.
251. Gaddis, (2006:269).
252. Villaume, (2005:297).
253. Henri Simonet hentydede endvidere til, at den danske socialdemokratiske regering havde trukket det nye forsvarsforlig tilbage, efter at venstrefløjen og især Det Radikale Venstre havde argumenteret for 'nulløsningen', der indebar, at forsvarsbudgettet ikke måtte stige, hvilket der ellers var lagt op til, (DIIS, 2005, bd. 3:108).
254. DIIS, (2005, bd. 3:109).
255. I kilder fra DKPs Centralkomite fremgår det, at partiet ikke kunne støtte Kvinder for Freds initiativ, da parolerne appellerede til nedrustning i både øst og vest. Ifølge DKP-medlem Johnny Baltzersen var det forfælt at anvende en sådan parole, da det ikke var begge stormagter, der gik oprustningens vej. Alligevel mente Johnny Baltzersen, at det var partiets opgave at præge det nye initiativ, ('Vedrørende kvindernes initiativ, d. 14. feb. 1980', DKPs arkiv, ABA, kasse 100).
256. European Nuclear Disarmament Komiteen var knyttet til The Bertrand Russel Peace Foundation, der bl.a. favnede uofficielle reformkommunistiske organisationer i østblokken. Dette betød, at END fremstod som et modstykke til Verdensfredsrådet.
257. Kampagnen var egentlig planlagt et år tidligere som en kritik rettet mod forsvarsminister Pouls Søgaards tanker om at tillade oprettelsen af amerikanske baser og deporter på dansk jord i krisetider. Kravene i Samarbejdskomiteens kampagne lød: "Afvīs kravene om øgede danske militærudgifter" og "Sig nej til fremmede tropper og våbendepoter på dansk jord", ('Pressemeddelelse 'Forsvar Danmark mod ødelæggelse', d. 4. marts 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 10); Rasmussen, (1997:196).
258. 'Myndigheder gider ikke orientere folk om fred og nedrustning', d. 22. april 1980, Land og Folk, ABA.
259. Rasmussen, (1995:197).

260. 'Centralkomiteens beretning på den 26. Partikongres, d. 20. feb. 1980', DKPs arkiv ABA, kasse 100.
261. Ibid.
262. 'Informationsskrivelse om kommunisternes fredskampagne, d. 7.-8. juni 1980', DKPs arkiv, kasse 101.
263. Kommunisternes Fredskampagne skulle kulminere i perioden op til CSCEs konference i Madrid, hvor der skulle følges op på Helsinki-aftalen fra 1975. I denne forbindelse skulle der igangsættes en underskriftindsamling til støtte for en ratificering af Helsinki-aftalen, men kampagnen inkluderede også en nedrustningsappel rettet mod det kommende forsvarsforlig samt kampen mod raketbeslutningen. Fredskampagnen var således rettet mod de væsentlige fredspolitiske mærkesager, der var på den politiske dagsorden, ('Til centralkomiteemødets deltagere, d. 7.-8. juni. 1980', DKPs arkiv, ABA, kasse 100).
264. 'Centralkomiteemødet, d. 7.-8. juni 1980', DKPs arkiv, ABA, kasse 101.
265. Ibid.
266. 'Forretningsudvalgsmøde, d. 12. aug. 1980', DKPs arkiv, ABA, kasse 121.
267. 'Situationen for Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed, d. 12. aug. 1980', DKPs arkiv, ABA, kasse 424.
268. 'Kommunisternes kommende opgaver i fredskampen, d. 12. aug. 1980', DKPs arkiv, ABA, kasse 424.
269. Ibid.
270. Ibid.
271. 'Situationen for Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed, d. 12. august 1980', DKPs arkiv, ABA, kasse 424.
272. Den nye forsvarsordning skulle vedtages 1. april 1981, og ifølge forsvarskommandoens oplæg allerede planlagt i november 1979, (Rasmussen, 1997: 196).
273. 'Informationsskrivelse om kommunisternes fredskampagne, d. 7.-8. juni 1980', DKPs arkiv, kasse 101.
274. Kilde
275. Stort set alle de værker, som benyttes i denne afhandling, har behandlet denne kampagne, da den anses som en central faktor bag Samarbejdskomiteens opblomstring i 1981. Anne Mette Anker Hansens nye bidrag om netop Norden som atomvåbenfri zone rummer en række interessante historiske slutninger. Én af bidragets hovedpointer er, at styret i Kreml havde stor indflydelse på kampagnens igangsættelse samt i afholdelsen af Nordisk Fredskonference i Aalborg, (Hansen, 2011).
276. Hansen, (2011:227)
277. Præsident Kekkonens forslag om Norden som atomvåbenfri zone kan tolkes som et tegn på småstatsdiplomati. Kekkonen italesatte både et fælles nordisk ønske om at holde sig uden for en eventuel atomkrig, og herved imødekom han samtidig det sovjetiske ønske om, at der ikke skulle opføres atommissiler langs Warszawapagtlandenes grænser. Blandt andre Anne-Mette Anker Hansen antyder, at Kekkonens zoneforslag blev fremsat efter et besøg hos præsident Bresjnev. Forslaget kom som en konsekvens af dette, (Hansen, 2010).
278. 'Slutdokument. FN's 10. Ekstraordinære Generalforsamling, sep. 1978', DKPs arkiv, ABA, kasse 387.
279. 'Den Norske Fredskomiteen, d. 7. jan 1976', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 10.
280. 'Til arbejdsudvalget, d. 17. maj 1978', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 12; 'Til Samarbejdskomiteens støttekreds og bidragsydere, d. 15. juni 1978', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 10.
281. 'Til distrikter og afdelinger, d. 29. sep. 1978', DKPs arkiv, ABA, kasse 477.
282. 'Rapport fra Landskonferencen om Danmarks sikkerhedspolitik, d. 20. april 1980', Samarbejdskomiteens Arkiv, ABA, kasse 1.
283. Anker Schjerning fremhævede, at han stod for udarbejdelsen af Samarbejdskomiteens informationsskrivelse om Norden som Atomvåbenfri Zone, (Interview med Anker Schjerning, 2012, del 1.).
284. 'Brev fra Anker Schjerning til Klaus Bjerre Hansen, d. 30 oktober 1980', DKPs arkiv, ABA, kasse 431.
285. Interview med Anker Schjerning, (2012, 1:18:44, del 1.); Interview med Carl Rosschou, (2012, 21:30).
286. Interview med Carl Rosschou, (2012, 21:40); Interview med Anker Schjerning, (2012, 1:20:55 del 1.).
287. 'Meddelelser til forretningsudvalget, d. 21. okt. 1980', DKPs arkiv, ABA, kasse 121.
288. Det fremgår af arkiverne, at Komiteen modtog en del delegationsbesøg fra Østblokken.
289. 'Beretning fra 1980-81, d. 7. feb. 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4 samt 'Meddelelser til Forretningsudvalget, den 23. sep. 1980', DKPs arkiv, kasse 121. Dele af forskningslitteraturen tilskriver netop denne delegationsrejse til Bulgarien, som helt afgørende for igangsætningen af den Nordiske Fredskonference under Samarbejdskomiteens kampagne Norden som Atomvåbenfri Zone. Denne diskussion vil blive berørt senere under afsnittet om konferencen i Ålborg.
290. 'Programme of the Soviet delegation, d. 24. nov. 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 50.
291. Skrivelsen fra Anker Schjerning underbygger Jyllandspostens kritiske artikelserie. Heri antages det, at Samarbejdskomiteen var et forum, hvor de sovjetiske udenrigspolitikere kom til udtryk. Denne artikelserie vil blive omtalt senere i dette kapitel, ('Til Børge Ebbesen, d. 11. nov. 1980', DKPs arkiv, ABA, kasse 424).
292. 'Til Børge Ebbesen, d. 11. nov. 1980', DKPs arkiv, ABA, kasse 424.
293. 'Meddelelse til styrelsen, d. 23. maj 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 4.
294. 'Til de freds- og solidaritets ansvarlige, d. 5. nov. 1980', DKPs arkiv, ABA, kasse 424.
295. 'Et atomvåbenfrit Norden vil være et stærkt bidrag til fredens bevarelse, d. 7.-8. feb. 1981', Land og Folks avisarkiv, ABA; 'Pressemeddelelse, d. 28. jan. 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 1.
296. 'Kampagneinformationer, formentlig februar 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 50.
297. 'Kampagneinformationer, d. 7. feb. 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 50.
298. Interview med Anker Schjerning, (2012, 23:42, del 2).
299. 'Kampagneinformationer', d. 7. feb. 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 50.
300. Det skulle senere vise sig, at appellen var arrangeret af kunstneren Arne Herløv Petersen, men reelt betalt af KGB. Denne afsløring, fik senere på året store konsekvenser for Samarbejdskomiteen. Disse konsekvenser vil blive berørt i det følgende kapitel, (Hansen, 2010).
301. Gerd Bastian blev afsat som pansergeneral i det vesttyske militær efter sine kritiske røster mod NATOs oprustningspolitikker. Blandt de øvrige talere på konferencen deltog den socialdemokratiske Jytte Hilden, den radikale Aase Olesen, fredsforsker Jan Øberg, Carl Scharnberg m.fl., (Rasmussen, 1997:201).
302. 'Hvordan arbejder man for freden?', d. 6. juni 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 13.
303. 'Forretningsudvalgsmøde, d. 12. aug. 1980', DKPs arkiv, ABA, kasse 121.
304. 'New Sovjet Peace Initiatives, d. 2. marts 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 38.
305. 'Brev fra Verdensfredsrådet, d. 12. marts 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 33.
306. Flere kilder viser DKPs styring af planlægningen af Nordisk Fredskonference, ('Forretningsudvalgsmøde, d. 3. jan. 1981', DKPs arkiv, ABA, kasse 121; 'Forretningsudvalgsmøde, d. 11. feb. 1981', DKPs arkiv, ABA, kasse 121; 'Forretningsudvalgsmøde, d. 21 april. 1981', DKPs arkiv, ABA, kasse 121; 'Forretningsudvalgsmøde, d. 19. maj 1981', DKPs arkiv, ABA, kasse 121).

307. 'Forretningsudvalgsmøde, d. 21 april. 1981', DKPs arkiv, ABA, kasse 121; Interview med Anker Schjerning, (2012, 1:18:06, del 1.)
308. 'Referat DKPs Nordjyske Distrikt, d. 1. feb. 1981', DKPs arkiv, ABA, kasse 424.
309. Interview med Anker Schjerning, (2012: 1:17:37, del 1.); Interview med Carl Rosschou, (2012, 22:30).
310. 'Referat af arbejdsudvalgsmøde, d. 24. feb. 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 50.
311. 'Referat fra freds- og solidaritetsudvalget i hovedstadsområdet, d. 26. maj 1981', DKPs arkiv, ABA, kasse 424.
312. DIIS, (2005, bd. 3:143)
313. 'Fredsmarch 81, udateret', DKPs arkiv, ABA, Kasse 424.
314. 'Til Fredsmarchkomiteerne i Europa, d. 16. sept. 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 21.
315. 'Til Østerbros Fredskomite, d. 12. maj 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 50.
316. 'Kommentar fra Freds- og Forsvarspolitisk Gruppe, d. 17. juni 1980', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 50.
317. Interview med Carl Rosschou, (2012, 39:32). Udsagnet underbygges også i en skrivelse fra DKPs freds- og solidaritetsudvalg, hvori det fremhæves, at der " ... først til efteråret kan der tages rigtigt fat", ('Referat fra freds- og solidaritetsudvalget i hovedstadsområdet, d. 26. maj 1981', DKPs arkiv, ABA, kasse 424).
318. 'Fredsmarch 81, udateret', DKPs arkiv, ABA, Kasse 424.
319. Carl Rosschou omtaler i interviewet, at det var afgørende for Fredsmarchens afholdelse, at DKP havde mellem 3-4000 medlemmer placeret i lokalafdelinger, som Samarbejdskomiteen og de øvrige ansvarlige organisationer kunne trække på, (Interview med Carl Rosschou, 2012, 44:05).
320. Samarbejdskomiteens arkiv indeholder ikke nærmere optegnelser af det indsamlede antal underskrifter i forbindelse med fredsmarchen. Ved sammenligning af opgørelser over de enkelte måneders indsamling fremgår det, at antallet ikke kan have været større end blot nogle få tusinde underskrifter, ('Underskriftsindsamling, nov. 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 10).
321. 'Beretning på Samarbejdskomiteens landsmøde, d. 13.-14 feb. 1982', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 1.
322. Hansen, (2011:239).
323. 'Sovjet må forklare u-båds indtrængen, d. 30. okt. 1981' af Johan Suszkiewicz, Land & Folk, ABA.
324. Interview med Carl Rosschou, (2012, 1:13:22).
325. Som nævnt tidligere blev produktionen af neutronbomben udsat på ubestemt tid af daværende præsident Carter, men planerne blev genoptaget af præsident Reagan igen i efteråret 1981.
326. DIIS, (2005, bd. 3:150-152); Mariager & Schmidt, (2009:318-319); Rasmussen, (1997:207-208)
327. Rasmussen, (1997:207).
328. 'U-båds-affæren må ikke hindre afspænding, d. 31. okt.-1. nov. 1981', Land og Folk, ABA.
329. Ibid.
330. 'Ib Nørlund om ubådssagen: Kjeld Olesen bidrager til hysteri, d. 7. og 8. november 1981', Land og Folk, ABA.
331. 'A-fri zone forsvandt med ubåd, d. 7. nov. 1981', Politiken, Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 50.
332. 'Skrivelse til Kjeld Olesen, d. 6. nov. 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 50.
333. Interview med Carl Rosschou, (2012, 1:02:57).
334. 'Skrivelse fra Samarbejdskomiteen til udenrigsminister Kjeld Olesen, d. 6. nov. 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 50.
335. 'Skrivelse fra Ib Christensen til Samarbejdskomiteen, d. 6. nov. 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 50.
336. Interview med Anker Schjerning, (2012, 1:31:15, del 1.).
337. 'Hævder at u-båd var atombevæbnet, d. 7. og 8. nov. 1981', Johan Suszkiewicz i Land og Folk, ABA; 'På tilbagetog om a-våben på ubåd, d. 17. nov. 1981', Johan Suszkiewicz i Land og Folk, ABA.
338. 'Risø-forsker: Ubåds bomben det rene fup, d. 10. nov. 1981', Land og Folk, ABA.
339. Begge pressemeddelelser var udformet af arbejdsudvalget, herunder Anker Schjerning og Villum Hansen, og blev først vedtaget af styrelsen d. 28. nov. 1981.
340. 'Pressemeddelelse, d. 4. nov. 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 50; 'Pressemeddelelse: Kendsgernerne må frem', d. 5. nov. 1981, ABA, kasse 50.
341. Interview med Carl Rosschou, (2012, 59:01).
342. 'Udmelding fra Radikal Ungdom, d. 11. jan. 1982', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 11.
343. 'Skrivelse fra Radikal Ungdom til Samarbejdskomiteen, d. 11. jan. 1982', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 13; 'Skrivelse fra Samarbejdskomiteen til Radikal Ungdom, d. 14. jan. 1982', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 13.
344. Der var også indmeldinger i denne periode. Postarbejdernes fagforening meldte sig ind i Samarbejdskomiteen, 30. dec. 1981, ('Beretning fra arbejdsudvalget, d. 18. feb. 1982', Samarbejdskomiteens arkiv, kasse 1).
345. 'Personlig skrivelse fra Hans Nebel til Villum Hansen, d. 7. nov. 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 50.
346. 'Skrivelse fra Villum Hansen til Hans Nebel, d. 15. nov. 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 50.
347. Interview med Hans Nebel, (2012, 1:01:58).
348. 'Skrivelse fra Jan Øberg til Samarbejdskomiteen, d. 12. nov. 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 13.
349. Ibid.
350. På styrelsesmødet d. 28. nov. 1981 blev det foreslået, at vedtægterne skulle ændres, så formanden kunne komme med en hurtig udtalelse under ansvar overfor styrelsen, i modsætning til de på daværende tidspunkt gældende vedtægter, der foreskrev, at kun styrelsen og landsmødet kunne udtale sig politisk, ('Referat fra styrelsesmøde i Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed, d. 28. nov. 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 51).
351. 'Skrivelse fra Villum Hansen til Jan Øberg, d. 18. nov. 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 13; 'Skrivelse fra Anker Schjerning til Jan Øberg, d. 14. nov. 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 50.
352. 'Krise i fredsarbejdet - Militær- og Nægterforeningen, 1981', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 51.
353. Interview med Carl Rosschou, (2012, 1:14:03).
354. 'Verdensfredsrådets referat af mødet i København d. 6. jan. 1982, d. 21. januar 1982', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 35.
355. Mariager & Schmidt, (2009:320); Rasmussen, (1997:210).
356. 'Velkomst ved Verdensfredsrådets bureau-møde i København af Villum Hansen, d. 6. jan. 1982', Samarbejdskomiteens arkiv, ABA, kasse 35.

357. Interview med Carl Rosschou, (2012, 39:15).
358. Ibid. (39:03).
359. Lauridsen m.fl., (2012:45-48).
360. Robert Mitchel (2001) fremhæver, at få personer – i sluttede cirkler – kan diktere/styre politikken i organisationer.
361. I studieguiden på historie fremgår det, at formidlingsovervejelserne skal tage udgangspunkt i en "selvvalgt tænkt formidlingssituation".

LITTERATURLISTE

Agger, Christina & Morten Pihl (2012).

Historikere vil grave Sohn-papirerne frem i Moskva, *Jyllands-Posten*, d. 12. april. Tilgængelig på http://jp.dk/indland/indland_politik/article2747031.ece. Læst d. 28. maj 2012.

Andersen, Jørgen Goul (1998).

Søren Hein Rasmussen: Sære Alliancer. Politiske bevægelser i efterkrigstidens Danmark, *Historie/Jyske Samlinger*, bind 1998, s. 378-380. Tilgængelig på <http://www.tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=74862>. Læst d. 28. maj 2012.

Clemmesen, Michael Hesselholt (2005).

Koldkrigsudredningen og Danmark i Den Kolde Krig, Forsvarsakademiet. Tilgængelig på http://www.clemmesen.org/articles/Koldkrigsudredningen_samlet_net.pdf. Læst d. 28. maj 2012.

Dauidsen-Nielsen, Hans (2012).

Koldkriger nr. 1 kan heller ikke finde den store spion, *Politiken*, d. 22. april.

DIIS:

(23. august 2002). Kommissorium for udarbejdelse af historisk udredning om Danmarks sikkerhedspolitiske situation under Den Kolde Krig – som ændret den 23. august 2002. Tilgængelig på <http://www.diis.dk/sw725.asp>. Læst d. 28. maj 2012.

(16. september 2005). DIIS' svar på kritik af udredningen om "Danmark under Den Kolde Krig", Konference i selskabet for Samtidshistorisk Forskning. Tilgængelig på http://www.diis.dk/graphics/Publications/Books2005/Koldkrig/diis_svar_paa_kritik3.pdf. Læst d. 28. maj 2012.

(2005, bd. 2). Danmark under Den Kolde Krig – Den sikkerhedspolitiske situation i Danmark 1945-1991, bind 2 1963-1978, (Dansk Institut for Internationale Studier). Tilgængelig på www.diis.dk/sw13004.asp. Læst d. 28. maj 2012.

(2005, bd. 3). Danmark under Den Kolde Krig – Den sikkerhedspolitiske situation i Danmark 1945-1991, bind 3 1979-1991, (Dansk Institut for Internationale Studier). Tilgængelig på www.diis.dk/sw13004.asp. Læst d. 28. maj 2012.

(2012). Udredning om Den Kolde Krig. Tilgængelig på <http://www.koldkrigsudredningen.dk/#>. Læst d. 28. maj 2012.

Gaddis, John Lewis (2005).

Den Kolde Krig, (Gyldendal).

Hansen, Anne-Mette Anker:

(2010). Arne Herløv Petersen-sagen – Baggrund og fortolkning, Fodnoter, (Center for Kold-krigsforskning).

(2011). Norden som Atomvåbenfri Zone – Den sovjetiske involvering i fredsarbejdet i Danmark 1981, Nordisk Østforum, vol. 25, no. 3, s. 219-242.

Heiberg, Morten (2009).

KGBs kontakt- og agentnet i Danmark – Sagerne i PETs arkiv vedrørende Arne Herløv Petersen og Jørgen Dragsdahl, PET-kommissionens beretning bind 13. Tilgængelig på www.petkommissionen.dk. Læst d. 28. maj 2012.

Haagerup, Niels Jørgen (1985).

The Nordic Peace Movements i Laquer, Walter & Robert Hunter (1985). European Peace Movements in the Future of the Western Alliance, (Transaction Books).

Jensen, Bent:

(2005). Tungen lige i munden – eller ud af vinduet?, *Jyllands-Posten*, d. 16. september.

(2007). De kaldte ham nr. 1, *Jyllands-Posten*, d. 14. januar.

(2009). Én gang til for en sladretaske, *Jyllands-Posten*, d. 26. november 2009. Tilgængelig på <http://jp.dk/opinion/kronik/article1899011.ece>. Læst d. 28. maj 2012.

(2011). Lyserødt leksikon, *Jyllands-Posten*, d. 11. april. Tilgængelig på <http://jp.dk/opinion/kronik/article2397442.ece>. Læst d. 28. maj 2012.

Jensen, Henrik Gade:

(2005). Koldkrigsrapport med alvorlig slagside, *Berlingske*, d. 7. september.

(2011). Koldkrigsleksikon er en ommer, *Berlingske*, d. 11. april. Tilgængelig på <http://www.b.dk/kronikker/koldkrigsleksikon-er-en-ommer>. Læst d. 28. maj 2012.

Jørgensen, Jesper (2008).

Fredsbevægelsen under Den tidlige Kolde Krig, *Arbejderhistorie*, no. 3, s. 1-8.

Kjeldstadli, Knut (2001).

Fortiden er ikke, hvad den har været – en indføring i historiefaget, (Roskilde Universitetsforlag).

Kristensen, Bent Egaa (2007).

Historisk metode – en indføring i historieforskningens grundlæggende principper, (Gyldendal Akademisk).

Lauridsen, John T. m.fl. (2011).

Den Kolde Krig og Danmark, (Gads Forlag).

Leffler, Melvyn P. & Westad, Odd Arne (2011).

The Cambridge history of the Cold War, bind 1-3, (Cambridge University Press).

Mariager, Rasmus & Ditlev Tamm (2009).

Politiets efterretningsvirksomhed på det politiske område 1945-1989 – Sammenfatning af Kommissionens arbejde og resultater, PET-kommissionens beretning bind 16. Tilgængelig på http://www.petkommissionen.dk/fileadmin/bind/pet_bind16.pdf. Læst d. 28. maj 2012.

Mariager, Rasmus & Regin Schmidt:

(2009). PETs overvågning af protestbevægelser 1945-1989 – Fra atomkampagnen til BZ-brigaden, PET-kommissionens beretning bind 10. Tilgængelig på www.petkommissionen.dk. Læst d. 28. maj 2012.

(2010). Sikkerhedspolitik og fredsbevægelser under lup, udgivet i Due-Nielsen, Carsten, Rasmus Mariager & Regin Schmidt (2010). Nye fronter i Den Kolde Krig, (Gyldendals Forlag).

Michels, Robert (2001).

Political Parties – A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy, (Batoche Books).

Nielsen-Man, Søren & Rasmussen, Søren Hein (2000).

Om fortids venstrefløj, *Arbejderhistorie*, no. 2, s. 53-61.

Nissen, Henrik S. (1998).

Anmeldelse af Sære Alliancer, Historisk Tidsskrift, bd. 98, hæfte 2, s. 437-442.

Olden-Jørgensen, Sebastian (2005).

Til kilderne! – introduktion til historisk kildekritik, (Gads Forlag).

Olesen, Thorsten Borring & Villaume, Poul (2005).

I blokopdelings tegner 1945-1972, Dansk udenrigspolitik historie bind 5, (Dansk Nationalleksikon).

Pedersen, Kaare & Bitsch Olsen, Poul (2004).

Problemorienteret projektarbejde – en værktøjsbog, (Roskilde Universitetsforlag).

Petersen, Nikolaj (2005).

Europæisk og globalt engagement 1973-2003, Dansk udenrigspolitik historie bind 6, (Dansk Nationalleksikon).

Poulsen, Henning (1968).

Om samtidshistorisk intervjuing, Scandia – tidsskrift för historisk forskning, vol. 34, no. 2, s. 197-218.

Rasmussen, Søren Hein:

(1997). Sære alliancer – Politiske bevægelser i efterkrigstidens Danmark, (Odense Universitetsforlag).

(2005). Den kolde krig – et overblik. Tilgængelig på www.historie-nu.dk. Læst d. 28. maj 2012.

Schmidt, Regin (2009).

PETs overvågning af Danmarks Kommunistiske Parti 1945-1989 – PET, de danske kommunister og østlig efterretningsaktivitet, PET-kommissionens beretning bind 6. Tilgængelig på www.petkommissionen.dk. Læst d. 28. maj 2012.

Teglers, Jørgen (1988).

Fredsbevægelsen – med - og modspillere, (Det sikkerheds- og nedrustningspolitiske udvalg).

Thing, Morten (2012).

Guldet fra Moskva – finansieringen af de nordiske kommunistpartier 1917-1990, (Informations Forlag).

Villaume, Poul (2005).

Lavvækst og frontdannelser 1970-1985, Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie bind 15, (Gyldendal/Politikens Forlag).

Winther, Judith (1992).

Politik fra neden – Om 1980ernes fredsbevægelse, (Edupax).

ABSTRACT

This thesis examines the involvement of the Danish Communist Party in the Cooperation Committee for Peace and Security (CCPS), a Danish peace organisation, in the years between the establishment of CCPS in 1974 to 1982 when a number of international events revealed communist dominance in CCPS. The main focus of this study is to investigate how the Communist Party influenced CCPS and to answer the question: What are the reasons behind the Communist involvement in CCPS?

Based on new sources and archives, this study illustrates and concludes that the Danish Communist Party played a vital economic, organizational, and political role in CCPS from the very beginning – even though the visibility of the influence varied through the years. Furthermore, the Danish Communist Party realized that, even though they constituted the economic and organizational foundation in CCPS, they were not always able to control the politics of CCPS

In February 1974, during the Cold War, the CCPS was established in an attempt to gather the Danish peace movement. As a social movement organisation CCPS mobilized around peace and disarmament in their attempts to influence the Danish Government and the public opinion. Therefore, the Danish Communist Party saw CCPS as a perfect mouthpiece for communist ideas and politics.

Next to being one of the most important peace organisations in Denmark, especially regarding their campaigns against the neutron bomb in 1977, and the NATO double resolution in 1979, CCPS were also one of the most controversial cooperations. Journalists, politicians and the Danish Police Intelligence Service characterized CCPS as a soviet-controlled organisation – and this characterisation has been used ever since in the Cold War Research. Nevertheless, existing research is deficient in relation to documentation. Therefore, this thesis contains basic research, which constitutes a significant contribution to the understanding of how and why the Danish Communist Party engaged in CCPS.

FORMIDLINGSOVERVEJELSER

Historien om Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed og DKPs rolle heri indskrives sig i et historisk genstandsfelt, der i de seneste år har været underlagt enorm opmærksomhed og debat. Arven efter Den Kolde Krig forfølger stadig de personer, der under perioden havde kontakt med magthaverne i både øst og vest. Der er i sandhed stadig personlige interesser på spil og disse historier fanger interesse, også udenfor historieforskningens verden. I denne kontekst mener vi, at historien om Samarbejdskomiteen også fortjener sin plads, da denne afhandling indeholder grundforskning - ny viden, indsigt og perspektiver.

Vi ønsker at gøre op med den tendens, der præger de obligatoriske kildeovervejelser, som ofte ender i hypotetiske tanker om, hvordan en afhandlings konklusioner i praksis kunne formidles . Vi har konkrete planer om at føre overvejelserne ud i praksis og udfolde de væsentligste – og mest interessante - konklusioner til offentligheden.

Med udgangspunkt i et ideal om, at nærværende historie både skal tale til lægmand såvel som fagfolk, er vi bevidste om, at formidlingen bør tage udgangspunkt i den målgruppe, man forsøger at ramme, herunder hvilke historier og pointer, der skal formidles, og hvordan de skal formidles. I det følgende vil vi præsentere vores overvejelser over formidling gennem henholdsvis avisartikler og gennem historiske tidsskrifter. Derudover afsluttes med kommentarer om valg af specialeafhandlingens grafiske udtryk.

De seneste års avisskriverier står som et tydeligt bevis på den aktuelle interesse for Den Kolde Krig, hvorfor formidling gennem avisformatet er åbenlys. På afleveringstidspunktet for nærværende afhandling er der etableret kontakt med flere dagblade, der har vist interesse i at bringe en kronik, der dækker nøje udvalgte delelementer af afhandlingens undersøgelse. Udkastet til en artikel er skabt ud fra den ide om, at en avisartikel skal appellere til den størst mulige læserskare, hvilket betyder, at historien bliver journalistisk vinklet til den aktuelle debat om adgangen til kildematerialet i arkiverne hos Politiets Efterretningstjenesterne.

Det kan undre, at Samarbejdskomiteens arkiv er stort set uberørt. En artikels længde sætter sine naturlige begrænsninger, hvilket betyder, at vi har udvalgt enkelte eksempler af DKPs engagement i Samarbejdskomiteen. I og med at artiklen skal være let tilgængelig har vi forsøgt at neddrose den til tider akademiske tone, fjerne fagbegreber, fodnoter etc. I forhold til fortælleteknik har vi desuden valgt at inddrage narrative elementer, der kan medvirke til læserens inddragende identifikation med personer i fortællingen – uden dog at anlægge en tone, der kan stille tvivl om dens historiske værdi.

Forhåbentlig er den afsluttende proces frem mod publiceringen af en artikel snart overstået, således at historien om Samarbejdskomiteen og DKP kan udfolde sig i et medie med en bred læserskare.

Ydermere har vi også klare intentioner om at udbrede afhandlingens nyskabende konklusioner i et historisk tidsskrift. I dette format vil man i større grad kunne tillade sig, at bibeholde en akademisk tone og nøgternt skrive sig ind i den specifikke forskningsdebat, som vi blandt andet henviser til i afhandlingens historiografiske afsnit. Dog er det stadig tanken at udvælge specifikke delelementer af undersøgelsen – f.eks. med udgangspunkt i ét af afhandlingens kapitler – der som case kan udfolde nærværende afhandlings mange vurderinger og konklusioner.

Vi har sluttelig nøje overvejet opsætning og layout af nærværende afhandling. Afhandlingens grafiske udtryk er funderet i ideen om, at finish og præsentation er et væsentligt afsluttende skridt mod formidling af et historisk indhold. Den utraditionelle grafiske opsætning i et 'bogformat', der indeholder relevante billeder, skal appellere til læserens opmærksomhed og nysgerrighed.

BILAG I: ARKIVGRUPPER PÅ ARBEJDSBEVÆGELSENS BIBLIOTEK OG ARKIV

SAMARBEJDSKOMITEENS ARKIV

Kasse 1:	Idegrundlag og vedtægter
Kasse 1-3, 56:	Landsmøder
Kasse 4-8:	Referater
Kasse 9:	Internationalt udvalg
Kasse 10-20, 57-58:	Korrespondance
Kasse 21-24:	Demonstrationer
Kasse 25-30:	Kampagner
Kasse 31-34, 56:	Kongresser, konferencer og seminarer
Kasse 35-37, 42:	Verdensfredsrådet
Kasse 39:	DKP
Kasse 40-41:	Lærere for Fred
Kasse 43-44:	Øvrige fredsgrupper
Kasse 45-46, 67:	Økonomi
Kasse 48:	Øvrige kampagner
Kasse 49:	Udenlandske nyhedsbreve
Kasse 50-55:	Villum Hansen – uordnet materiale

DKPs ARKIV

CENTRALKOMITEEN

Kasse 95:	Centralkomitemøder 1972-74
Kasse 96:	Centralkomitemøder 1975, 1978
Kasse 97:	Centralkomitemøder 1976
Kasse 98:	Centralkomitemøder 1977
Kasse 99-100:	Centralkomitemøder 1979, (feb.-jun.), 1980
Kasse 101:	Centralkomitemøder 1980-81
Kasse 102:	Centralkomitemøder 1981-82
Kasse 103:	Centralkomitemøder 1982-83

FORRETNINGSUDVALGET

Kasse 120:	Beslutningsreferater og enkelte bilag, 1969-80
Kasse 121:	Beslutningsreferater og enkelte bilag, 1980-87

FREDS- OG SOLIDARITETSUDVALGET (SEKRETARIATET)

Kasse 387-391:	Materialer om fred og nedrustning, 1974-1989
Kasse 392:	Dansk sikkerhedspolitisk debat, 1976-87
Kasse 393:	DKP-materialer vedr. fred og nedrustning, 1976-89
Kasse 394:	Aktiviteter mod raketbeslutningen i NATO, 1979
Kasse 395:	USAs militær, 1979-87
Kasse 396:	Udenlandske fredsbevægelses materialer, 1975-85
Kasse 397:	Danske forsvarsforlig, 1976-85
Kasse 400:	Fredskræfternes Verdensforum i Moskva og Warszawa
Kasse 403:	Helsingforsprocessen, FN-forbundet 1974-89
Kasse 423:	Referater og bilag, 1979-89
Kasse 424:	Freds- og solidaritetssekretariatet, 1980-1982
Kasse 425:	Folkekonference for Nedrustning i København, NATO-demonstrationer, International høring om nedrustning i København, Nordisk Fredskonference i Aalborg, 1978-81
Kasse 429:	Kampagnen mod Neutronbomben, 1977-78
Kasse 430:	Lokale fredskomiteer, 1977-85
Kasse 431:	Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed, Fredscentret, 1974-88
Kasse 475:	Freds- og solidaritetsudvalget, 1973-75
Kasse 476:	Freds- og solidaritetsudvalget, 1975-77
Kasse 477:	Freds- og solidaritetsudvalget, 1978-79
Kasse 620:	Verdensfredsrådet, 1976-79
Kasse 621:	Verdensfredsrådet, 1980-89

LAND OG FOLKS AVISARKIV

Perioden fra 1973-1982

INGMAR WAGNERS PERSONARKIV

Kasse 3: Fredsarbejde, 1972-88

VILLUM HANSENS PERSONARKIV

Kasse 3: Usorteret materiale, 1933-85

BILAG II: STUDIEFORLØBSBESKRIVELSE**FÆLLES STUDIEFORLØBSBESKRIVELSE**

Specialetitel: Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed – DKPs forlængede arm?

Gruppemedlemmer: Niels Ejgil Trebbien Dybbro og Mikkel Steffen Nielsen

Modul: 2. kandidatmodul (speciale).

Periode/område: Nyere tid, Danmark/Norden.

INDIVIDUELLE STUDIEFORLØBSBESKRIVELSER**Niels Ejgil Trebbien Dybbro**

Samfundsvidenskabelig basisuddannelse

1. semester

Projekt: CEPOS – en tænketank og demokratiet

Gennemførte kurser: Samfundsvidenskabelig metode I, grundkursus i politologi og sociologi

2. semester

Projekt: Kinas Kommunistiske Parti – legitimitetskrise?

Gennemførte kurser: Samfundsvidenskabelig metode II, grundkursus i økonomi og prr (planlægning, rum og ressourcer)

3. semester

Projekt: Tyrkiets optagelsesproces i Den Europæiske Union

Gennemførte kurser: Global politisk økonomi og videregående politologi

4. semester

Projekt: Economic Partnership Agreements – nødvendighed eller ligegyldighed?

Gennemførte kurser: Samfundsvidenskabelig metode III og videregående økonomi

Internationale udviklingsstudier

5. semester (B1)

Projekt: Danske direkte investeringer i Afrika

Gennemførte kurser: Grundkursus i internationale udviklingsstudier

8. semester (K1)

Projekt: Sydafrika – HIV/ AIDS – Thabo Mbeki

Gennemførte kurser: Fragile State, Conflict and Civil Society og kursus i fagmetode

9. semester (K2)

Projekt: Rettighedsbaseret AIDS-aktivisme i post-apartheid Sydafrika – erfaringer fra et studie af Treatment Action Campaign (TAC) og deres kamp for en national behandlingsplan af Hiv-smittede i perioden 1998-2004.

Historie**6. semester (B2)**

Projekt: Valdemar den Stores Danmark – en sociokulturel analyse af ven- og slægtskabets betydning skildret igennem Saxos Gesta Danorum

Gennemførte kurser: Historisk metode og kildekritik samt breddekursus (før 1750 – Danmark/Norden)

7. semester (K1)

Udveksling til University College Cork, Irland Område: (Efter 1750 – Europa/Verden)

Mikkel Steffen Nielsen Samfundsvidenskabeligt basisuddannelse**1. semester**

Projekt: Landbrugsstøtten - Økonomisk teori vs. Politisk virkelighed

Gennemførte kurser: Samfundsvidenskabelig metode I, grundkursus i politologi og sociologi

2. semester

Projekt: HK - Er solidariteten i krise?

Gennemførte kurser: Samfundsvidenskabelig metode II, grundkursus i økonomi og prr (planlægning, rum og ressourcer)

3. semester

Projekt: Europæisk Integration - En fælles politisk identitet

Gennemførte kurser: Global politisk økonomi og videregående politologi

4. semester

Projekt: Central styring eller kommunal autonomi

Gennemførte kurser: Samfundsvidenskabelig metode III, videregående sociologi

Politik og administration**6. semester (B2)**

Projekt: Legitimitet og ikke statslig arbejdsmiljøregulering – en undersøgelse af legitimitetens vilkår i et selvregulerende arbejdsmiljøcertificeringssystem

Gennemførte kurser: Offentlig ret, offentlig organisation og styring.

7. semester (K1)

Projekt: Hegemoni i den danske sundhedspolitik

Gennemførte kurser: Forhandlingsteknik og anvendt spilteori, international politik, analysestrategier

9. semester (K2)

Udveksling til Freie Universität, Berlin

Gennemførte kurser: Merit

Historie**6. semester (B2)**

Projekt: Valdemar den Stores Danmark – en sociokulturel analyse af ven- og slægtskabets betydning skildret igennem Saxos Gesta Danorum

Gennemførte kurser: Historisk metode og kildekritik samt breddekursus (før 1750 – Danmark/Norden)

8. semester (K1)

Projekt: Udveksling til Uppsala Universitet, Sverige

Gennemført kurser: Merit (efter 1750 – Europa/Verden)

BILAG III: FORFATTERERKLÆRING

Fællesdel (max. 50 % af specialet):

Forord

Kapitel 1 - Indledning

Kapitel 2 - Historiografi

Kapitel 3 - Kildematerialet

Kapitel 4 - Samarbejdskomiteen for Fred og Sikkerhed – de første år

Kapitel 8 - Norden som Atomvåbenfri Zone

Kapitel 10 - Konklusion

Abstract

Formidlingsovervejelser

Niels Ejgil Trebbien Dybbro:

Kapitel 5 - Kampagnen mod Neutronbomben

Kapitel 7 - Afghanistan og stormløbet mod Samarbejdskomiteen

Mikkel Steffen Nielsen:

Kapitel 6 - NATOs dobbeltbeslutning

Kapitel 10 - Samarbejdskomiteen under pres igen

Mikkel Steffen Nielsen & Niels Ejgil Trebbien Dybbro

Vejleder: Michael Kjeldsen
Speciale i historie - Institut for Kultur og Identitet - Roskilde Universitet